

MARATHON

1/2023

číslo 179

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka.....	2
2. Z 25. ročníku konference Lidský kapitál.....	3
Program 25. ročníku konference.....	3
Úvodní slovo: Metodologická role vize.....	4
Vzdělání v současné etapě společenského vývoje.....	6
z hlediska perspektivy dalšího vývoje.....	6
Lidský činitel a reforma politického systému.....	6
K metodologické roli vize při iniciování.....	8
3. Z nové zajímavé literatury.....	11
3 x Z aneb knižní okénko 11.....	11
4. Pěstování vize.....	27
PRVNÍ ROK PĚSTOVÁNÍ VIZE: Souhrn.....	27
Několik poznámek k tomu, co Marx neznal a věděl, že nezná.....	28
Ještě k pozičnímu investování.....	34

MARATHON
Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:
Radim Valenčík
jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON
Vychází od listopadu 1996
Registrační značka: MK ČR 7785
ISSN 1211-8591

Redigují:
Vladimír Prorok
e-mail: prorok@vse.cz
Pavel Sirůček
e-mail: sirucek@vse.cz
Radim Valenčík
e-mail: valencik@seznam.cz

Redakce a administrace:
Radim Valenčík, Ostrovní 16
110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at www.valencik.cz

E-mail contact: valencik@seznam.cz

Do rukou se vám dostává 1. číslo časopisu Marathonu za rok 2023. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na www.valencik.cz

- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (02/2023) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. března 2023.

- Rozsah časopisu je zpravidla 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu. Toto číslo vzhledem k tomu, že připomíná významné výročí, je monotematické a mírně přesahuje obvyklých 40 stran.

- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR

1. Úvodní poznámka

První číslo roku 2023 začínáme stručnou informací z **25. ročníku tradiční vědecké konference Lidský kapitál a investice do vzdělání**. Ačkoli doba (resp. situace, do které byla teorie postavena způsobem jejího hodnocení) konferencím, této vrcholné formě sdělování, prezentace a výměny teoretických poznatků nepřeje (nejsou z nich získávány prakticky žádné body pro akreditace, rozdělování dotací apod.), podařilo se opět zajistit velmi solidní úroveň, jak si může čtenář ověřit z programu. Z praktických důvodů uveřejňujeme pouze prezentace příspěvků a nerecenzované příspěvky, aby v připravovaném postkonferenčním sborníku byly uveřejněny původní a do té doby nepublikované verze příspěvků.

Druhou část tvoří tradiční *Knižní okénko Pavla Sirůčka*, které vtipnými a vyčerpávajícím způsobem spojuje vystižení ducha doby s upozorněním zájemců na to, co by si měl přečíst.

Třetí, závěrečnou část tvoří vybrané materiály informující o tom nejzajímavějším, čeho se podařilo v minulém měsíci dosáhnout při **pěstování perspektivní, realistické a přitažlivé vize**. Tentokrát stojí za upozornění zejména ta část, která dokumentuje jeden z mezníků toho, kam až došel K. Marx a odkud je nutné jít dál. Souvisí s problematikou tzv. **pozičního investování**.

2. Z 25. ročníku konference Lidský kapitál

Poznámka na úvod

V této části uveřejňujeme pouze prezentace příspěvků a nerecenzované příspěvky, aby v připravovaném postkonferenčním sborníku byly uveřejněny původní a do té doby nepublikované verze příspěvků.

Program 25. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání 25. listopadu 2022

Zahájení: 9.00

9.00-9.15

Radim Valeník: Úvodní slovo na téma metodologická role vize při orientování a využití výzkumu v oblasti věd o společnosti

9.15-9.30

Vladimír Čechák: K probíhajícím diskusím o novele vysokoškolského zákona o komplexnosti vzdělání

9.30-9.45

Bohumír Štědroň: Lidský činitel v reformě politického systému

9.45-10.00

Jan Mertl: Možnosti pozitivní motivace pojištěnců v univerzální a volitelné části zdravotnického systému

10.00-10.15

Jiří Mihola: Prognóza vývoje na nejbližších 10 let

10.15-10.30

Irena Jindřichovská: Isomorphism in social sciences – the case of the Czech accounting profession

Přestávka 10.30-10.45

10.45-11.00

Otakar Němec: Lidský kapitál a mezigenerační spolupráce

11.00-11.15

Hona Pavlová: Lidský kapitál a ekonomická hodnota dobrovolnictví ve složkách IZS CZ

11.15-11.30

Monika Pavlíková: Pozitivní psychologie a přínos v dobrovolnictví

11.30-11.45

Jakub Kadlec: Obecné aspekty krizového managementu ve vybraných segmentech.

11.45-12.00

Jan Pokorný: Poziční investování z hlediska využití lidského kapitálu

12.00-12.15

Pavel Sedláček: Startupy, tvůrčí týmy a mezigenerační spolupráce

Přestávka 12.15-12.30

12.30-13.30

Příloha: Pozvánka na konferenci

25. ročník vědecké konference

Lidský kapitál a investice do vzdělání

zaměřené na problematiku

Metodologické role vize při iniciování, orientování

a praktickém uplatnění výsledků

společenskovedního výzkumu

Termín konání: **Pátek 25. listopadu od 9.00 v budově VŠFS Estonská 500 (roh s Kodaňskou).**

Možnost online účasti.

Využijeme osvědčený a léty vyladěný formát přípravy, průběhu a zpracování výsledků konference:

1. Teze, stručné avízo, případně i pracovní či finální verzi příspěvku, který obdržíme **před konferencí**, rozešleme stálým účastníkům okamžitě, jakmile, jej obdržíme. To umožní, aby každý z účastníků mohl reagovat ještě před konferencí, nebo přímo na konferenci na myšlenky, které ho zaujmou.

2. Vlastní konání konference:

- Přímá účast.

- Online vystoupení.

- Studentská sekce.
 - 3. Do 10. ledna (aby zájemci mohli využít klidnější období během Vánoc a využili inspirace z diskusí na konferenci) účastníci zašlou finální verze příspěvků:
 - Buď ve standardní podobě, viz pokyny pro autory: <https://www.vsfs.cz/?id=1042-acta#pro-autory>
 - Nebo ve volné úpravě (v tom případě budou uveřejněny jako nerecenzované).
 - 3. Nejpřínosnější příspěvky budou využity s uvedením autora při zpracování odborné monografie "*Metodologické role vize při iniciování, orientování a praktickém uplatnění výsledků společenskovedního výzkumu*" (jako kapitola či část kapitoly v odborné knize). Monografie bude dána do recenzního řízení v únoru 2023 a její vydání s uvedením ISBN v elektronické podobě se předpokládá v dubnu 2023.
 - Nejdůležitější aspekty dané problematiky
 - 1. Perspektivní, realistická a přitažlivá národní vize v globálním kontextu:
 - vymezení,
 - struktura,
 - hlavní alternativy,
 - metodika začlenění konkrétního výzkumu do zpracování vize.
 - 2. Podniková vize a její vztah k národní vizi:
 - vymezení,
 - struktura,
 - typy podnikové vize,
 - vztah národní a podnikové vize,
 - podniková vize a podniková kultura.
 - 3. Role vzdělání při sdílení a realizaci národní vize:
 - Současná národní koncepce vzdělání – její přínosy a problémy.
 - Co a jak učit z hlediska účasti absolventů na realizaci společenské vize.
 - Přitažlivost vize a motivování klientů vzdělávacích služeb.
- (Vymezení aspektů není omezující, ale slouží k inspiraci, vhodné doplnění v rámci přípravy a konání konference uvítáme.)
- Komunikace přes tuto mailovou adresu: valencik@seznam.cz

Úvodní slovo: Metodologická role vize

Radim Valenčík

Vizi chápeme jako ucelenou představu budoucího vývoje z hlediska řešení problémů identifikovaných v současnosti, obsahující:

- Analýzu příčin problémů.
- Způsob jejich řešení.
- Vymezení subjektu, který je schopen problémy řešit.

Vize hraje roli:

- Při orientaci teorie zabývající se společenskými problémy.
- Při zprostředkování interdisciplinárního přístupu výzkumu zaměřeného na řešení společensky relevantních témat.
- Při vytváření podmínek pro uplatnění výsledků teorie zabývající se společenskými problémy.
- Při podpoře týmové práce zaměřené na řešení problémů vývoje společnosti.

Vzhledem k takto vymezené metodologické roli vize:

- Vztahujeme pojem vize k naší zemi v globálním kontextu (včetně uvažování možností spolupráce s dalšími zeměmi či začlenění naší země do nadnárodních struktur).
- Chápeme vizi jako dlouhodobou, kdy jejím horizontem není pevně dané datum, ale překonání současných problémů, vyvedení společnosti ze současné krize, jejíž příčiny a návazně i definování toho, co znamená jejich překonání, musí být jasně pojmenovány.
- Důsledně rozlišujeme mezi vizí v podobě napsaného textu a vizí v podobě jejího sdílení v hlavách jednajících lidí, které je motivuje a dává jim oporu; z tohoto hlediska formy psaných či jinak zveřejňovaných výstupů musí být podřízeny efektivnosti jejího sdílení.

Vycházíme z toho, že:

1. V oblasti věd o společnosti a věd, které mají podstatný společenský dosah, má šanci na pozitivní uplatnění jen takový výstup, který se začleňuje do perspektivní, realistické a přitažlivé vize.

2. Rozpracování perspektivní (v tom smyslu, že jejím horizontem je překonání současných problémů), realistické (v tom smyslu, že existuje subjekt, který je schopen změny provést) a přitažlivé (v tom smyslu, že motivuje k podílu na jejím pěstování a realizaci) vize je cestou k obnovení role věd, které jsou nezbytné pro vyvedení současné globální společnosti z krize.

K tomu několik poznámek:

- Ve společnosti mohou být vize, které se v řadě bodů liší, ale pak mají váhu i ty výstupy, které přinášejí argumenty ve prospěch některé z nich.

- Není pravda, že různé vize nejsou navzájem porovnatelné – vždy lze ukázat, v čem je jedna z nich rozvinutější, co rozvíjí více než ta druhá a v čem ji tedy přesahuje.

- Vazba na určitou vizi nemusí být prvoplánová, ale určitá představa toho, jak se ten či onen výstup k pěstování některé vize (či více vizí) vztahuje, by ve výstupu měla být obsažena.

- K nezbytným aspektům interdisciplinárního přístupu patří i použití těch disciplín, které umožňují začlenění příslušného výstupu do rozpracování určité vize (vizí).

Dosavadní výsledky týmu na VŠFS:

Perspektivy a financování odvětví produktivních služeb, 2014

Čtvrtá průmyslová revoluce, nebo ekonomika produktivních služeb?, 2015

Ekonomický základ odvětví produktivních služeb a zahájení komplexních reforem, 2017

Odvětví produktivních služeb. Teorie a praxe, 2018

Ekonomie produktivní spotřeby, 2019

Bohatství a chudoba jako problém, 2020

Tvůrčí mezigenerační týmy: základ inovačního potenciálu i realizátor změn, 2022

Výše uvedené monografie jsou zaměřeny na problematiku pojetí současného vývoje jako změny srovnatelné s průmyslovou revolucí, ve které se rodí a prosazuje jako dominantní sektor odvětví produktivních služeb, tj. služeb zaměřených na rozvoj, uchování a uplatnění schopností člověka (vzdělávací systém, péče o zdraví, výchova v rodině apod.). Přitom:

- Metodologickou oporou je průběžně propracovaná ekonomie produktivní spotřeby (jako přesah neoklasické ekonomie).

- Hlavním vyústěním je koncept komplexních reforem systémů sociálního investování a sociálního pojištění (v návaznosti na problematiku financování vzdělání, péče o zdraví, penzijního systému).

Obecná struktura vize

Zde uvádíme to, co by měla obsahovat každá dostatečně komplexní vize.

V prvním přiblížení lze rozlišit tři úrovně vize:

I. úroveň: Jádro vize dané triádou ZMĚNA-SUBJEKT-POLARITA, tj. o jakou změnu z hlediska historického vývoje jde, kdo je schopen tuto změnu provést (kdo je tvůrcem i adresátem vize), kdo a proč změně brání.

II. úroveň: Resortní rozvinutí vize, tj. konkretizace vize na jednotlivé oblasti společenského života, které jsou pro realizaci změny nezbytné.

III. úroveň: Přesahy vize do oblastí, které zvyšují přitažlivost vize (například odpověď na otázku, v jakém světě žijeme z hlediska existenciální otázky smyslu žití a smyslu bytí).

Co by ve vizi mělo být obsaženo, i když se jednotlivé body mohou překrývat.

1. Individuální motivace k aktivnímu sdílení vize (tj. nejen "souhlasu" s ní, ale osvojování, podílu na rozvíjení a konkretizaci, získávání dalších osob k jejímu aktivnímu sdílení a samozřejmě zapojení se do její realizace. Jde o to, aby osvojování vize bylo integrální součástí rozvoje osobnosti toho, kdo ji vzal za svou vlastní).

2. Vyjádřené současné reality z nadhledu, tj. pochopení obsahu historické změny, která probíhá, tj. toho, proč se problémy hromadí a proč se je nedaří řešit. To je velmi důležité pro správnou orientaci v turbulentním dění, sjednocování dílčích pohledů, ale v návaznosti na předešlé i pro dostatečnou motivaci k individuální aktivitě.

3. Program komplexních reforem, tj. toho, jak problémy řešit. Program, který vychází ze vzájemné provázanosti reforem i řazení kroků nezbytných k jejich realizaci. Teprve pokud máme i tento bod, můžeme hovořit o dostatečně ideové převaze.

4. Vymezení základní polarizace doby, tj. kdo a proč (svoji pozicí, zájmy, ideologií) stojí na straně uchování příčin problému, jejich prohlubování a vyostřování, kdo je subjektem schopným dějinně úskalí překonat.

5. Identifikování subjektu změn, tj. toho, na koho se vize obrací, koho svým ideovým nábojem jako subjekt schopný změny realizovat, spoluvytváří, a to včetně jeho z nejdůležitějších aspektů formování subjektu změn – vymezení hegemonu a jeho spojenců.

6. Monitorování a analýza reality vyúsťující v aktuální návrhy na to, co udělat, tj. srozumitelně s oporou ve vizi neustále a srozumitelně ukazovat, jak obecné problémy souvisejí s tím, co se právě děje, kdo je kdo, jaké samozřejmé kroky lze učinit, proč jsou odmítány. Zde musí vize prokázat svou sílu a je oblast, ve které získává své aktivní příznivce.

7. Vyjádření vztahu dané konkrétní vize ke srovnatelným či příbuzným vizím, tj. zohlednění aspektu konkurence vizí v daném komunikačním prostoru.

Vzdělání v současné etapě společenského vývoje z hlediska perspektivy dalšího vývoje

Vladimír Čechák

Lidský kapitál a investice do vzdělání 2022 Smysl a funkce úvah o vývoji vzdělávací soustavy:

- Dnes není dostatečně centrem společenského, politického a ani odborného zájmu.
- Pokud ano, tak jen z hlediska financování.
(paradox – financování bez zájmu o kvalitu a obsah)
- Růst počtu vysokoškoláku během 25 let, ale nebyla provedena analýza dopadu na kvalitu a uplatnitelnost
- Preferování orientace na trh práce bez dalších funkcí vzdělání
- Cíle vzdělání:
 - Jde jen o trh práce?
 - Pracovní výcvik, nebo zvládnutí paradigmat oboru z hlediska dlouhodobého zvyšování úrovně vzdělání?
 - Bezprostřední uplatnitelnost, nebo flexibilita?

Trendy ve vývoji vzdělanosti:

- Formování vztahu studentů k teorii, nebo „učit jen to, co budou potřebovat“?
- Redukovat množství učiva?
- Pokud ano, tak co?
- Vybavit studenta informacemi, nebo rozvíjet jeho schopnost pracovat s informacemi?
(Mj. i z hlediska schopnosti rozpoznávat dezinformace)
- Některé zkušenosti z doby kovidové:
 - Jakou roli může sehrát online výuka?
 - Co je nutné, aby student dokázal začlenit informaci do systému poznání i do hodnotového systému?

Ke státním závěrečným zkouškám:

Zkoušíme 2x to samé, nebo je posláním SZZ ověřit schopnost spojování poznatků z různých disciplín, vytvářet ucelený pohled na realitu, měnit prchavé zachycení informace („nabíflované“) v trvale využitelné poznání?

Jak rozvíjet tvůrčí a kreativní intelekt? K doktorskému studiu

(Poznátky z Knowledge Research Aducatio Conference – KRECon)

Doktorské studium jen jako náročnější stupeň po magisterském studiu, nebo vzdělání a výchova ke schopnosti samostatné teoretické práce?

K otázce školního

- Návrh NERV
- Zvýší se motivace studentů?
- Je vzdělání soukromý či veřejný statek?

Lidský činitel a reforma politického systému

Bohumír Štědroň

Lidský činitel představuje v politice včetně realizace politických reforem zcela dominantní komponentu. Uvedme starověký Řím, politickou moc od zcela neschopného Nera Claudius Caesar Augustus Germanicus převzal vynikající politický manažer Titus Flavius Vespasianus. Vespasianus začal s veřejnými zakázkami (např. výstavba Římského Kolosea), které zajistily obyvatelům Říma práci.

Podobná situace se v historii mnohokrát opakovala. Americký prezident F. D. Roosevelt politickými reformami (např. zřízením Komise pro cenné papíry) postupně stabilizoval politickou a ekonomickou situaci v USA. Neúspěšná transformace bývalého SSSR

a úspěšná transformace politického systému v Číně souvisí s kvalifikací vrcholových politických činitelů (generální tajemník KS Teng absolvoval 3 vysoké školy v zahraničí).

I v současnosti je odborná kvalifikace předpokladem pro úspěšnou reformu politického systému v České republice, kdy uplynulo již více než 30 let, kdy byla v roce 1990 degenerovaná feudální monarchie se státním marxistickým náboženstvím (které působilo jako opium a vytvářelo falešné vědomí o dokonalosti tehdejšího systému) nahrazena otevřeným politickým systémem s „podsystemy anarchie a chaosu“. Nelze považovat za úspěšnou transformaci politického systému, pokud bude monopol komunistické strany nahrazen monopolem nadnárodních velkých firem.

Svět se mezitím „zrychlil“ a změnil a je zapotřebí redukovat „podsystemy anarchie a chaosu“ na minimum cestou transformace politického systému na efektivní demokracii využitím zkušeností zemí EU, Izraele, USA a Švýcarska.

1. Zvýšení pravomocí antimonopolního úřadu. Možné odvolání proti rozhodnutím antimonopolního úřadu bude řešit zvláštní soud. Ten by řešil vybrané případy a musel by rozhodnout v předem stanovené lhůtě, podobně jako v případech žalob na platnost volebních výsledků. Jde o model „Nejvyšší správní soud“, ale řešil by jen případy stanovené zákonem.

Uvedené opatření si vyžádá samostatný komentář a je nutné se poučit z USA. Před mnoha lety upozornil regulátor v USA na dominantní postavení telekomunikační firmy AT&T a nařídil rozdělení firmy. Dominantní operátor se odvolával a rozdělení firmy tak trvalo několik desetiletí, kdy už nebylo aktuální.

Podobně v roce 2020 bylo zahájeno řízení o rozdělení firmy Facebook v USA a lze předpokládat „běh na velmi dlouhou trať.“

O rok později v roce 2021 v segmentu Informačních technologií vypracoval server Cable.co.uk průzkum a zaměřuje se na cenu mobilních dat po celém světě. Byly analyzovány údaje prakticky ze všech zemí světa.

V Evropě průměrná cena za jeden gigabajt nepřekračuje hranici 1 amerického dolaru (21,6 korun). To se týká třeba Polska (0,64 dolaru), Francie (0,41 dolaru) nebo Itálie (0,27 dolaru) a Ruska (0,29 dolaru). Jsou tu ale i záporní premianti a k těm bohužel spadá i Česká republika.

Na starém kontinentu má vůbec nejdražší mobilní data Řecko; za jeden gigabajt zde v průměru zaplatí 8,16 dolaru. Stříbrnou medaili v nejdražších datech však získala Česká republika. U nás stojí 1 GB průměrně jenom o jeden cent méně, tedy 8,15 dolaru (176,6 korun). Vůbec nejdražší v Česku nabízený gigabajt však stojí 36 dolarů (780 korun). Česká republika je ze všech zemí světa na 210 místě, a to ukazuje na celkové selhání antimonopolního úřadu.

Nefunkčnost antimonopolního úřadu zasahuje celou řadu dalších kartelizovaných oblastí (neúměrně vysoké ceny bytů, dvojí kvalita potravin, kartely obchodních řetězců aj.).

2. Politická strana, která zvítězí ve volbách, získává 55 % mandátů v Poslanecké sněmovně. Poslanec, který opustí politickou stranu, jež ho delegovala, ztrácí mandát. Příkladem může být První republika i některé experimenty v EU.

Bez bonusu pro vítěznou stranu může sestavení vlády trvat i roky (Belgie) a destabilizovat celý politický systém.

3. Imunita poslance se vztahuje jen na projevy v Parlamentu podle britského modelu.
4. Vytvoření parlamentního „Výboru pro vyšetřování nedemokratické činnosti“.
5. Parlament předložený zákon schválí, nebo neschválí. Nejsou možné žádné dodatky a přílepký (francouzského model).
6. Zákon o lobbingu podle modelu v USA
7. Zákon o lichvě včetně zastropování dluhů (švýcarský model, starověký Řím)
8. Prezident je volen zákonodárným shromážděním na jedno volební období podle izraelského modelu.
9. Povinná vojenská služba s integračními prvky jako v Izraeli
10. Finanční úřady a kontrolní orgány mohou kontrolovat hospodaření jakékoliv organizace operující na území České republiky.

Zákon o domovském právu podle modelu První republiky

11. Vyšší soudní orgán bude rozhodovat a nevracet případy soudu nižší instance.

12. Ministr musí být absolventem vysoké školy, mít certifikovanou znalost anglického jazyka (státní zkoušku) a nejméně 5 let praxe ve vedoucí funkci v oboru.

13. Členové vedení poslanecké sněmovny a senátu musí mít právnické nebo ekonomické vzdělání a nejméně 1 funkční období v parlamentu před zvolením do funkce ve vedení sněmovny.

14. Dopravní pokuta je vypočítána z majetku účastníka dopravního přestupku podle švýcarského modelu (před několika lety padla ve Švýcarsku pokuta 1.1 milionu dolarů za rychlou jízdu).

15. Zvýšení pokut za dopravní přestupky na desetinásobek. (Současný americký prezident Biden přišel při autohavárii o manželku i malou dcerku.)

16. Zákonem stanovená povinnost sportovat denně 2 hodiny (opatření proti civilizačním chorobám.)

Vrcholoví politici musí absolvovat antidopingové testy jako vrcholoví sportovci.

17. Počítačové hry musí obsahovat výchovně-vzdělávací části a je možné je hrát jen 1 hodinu denně.

Uvedená opatření budou znamenat transformaci současného modelu na efektivní demokracii a podstatně urychlení rozhodovacích procesů. Umožní ČR rychlé zvyšování životní úrovně a kvality života. Urychlí se rovněž postup České republiky jako nejprůmyslovější země EU na samotnou špičku EU.

K metodologické roli vize při iniciování, orientování a praktickém uplatnění společenskovedního výzkumu

Jaroslav Šulc

Poměrně obecně formulované téma letošního ročníku vědecké konference Metodologická role vize při iniciování, orientování a praktickém uplatnění společenskovedního výzkumu lze na první pohled uchopit vícero způsoby. Pokud ale dáme důraz na sousloví "*praktické uplatnění společenskovedního výzkumu*", pak již takovým stupněm volnosti nedisponujeme. V případě, že celé zkoumané téma zarámujeme snažením se o hledání schůdné podoby *Vize společensky racionálního vývoje v nadstavbové sféře* – především suverenity, zajištění všech bezpečnostních aspektů (obranyschopnosti, energetické, potravinové, farmaceutické apod. nezávislosti), v neposlední řadě plnou funkčnost odvětví sloužících ke kultivaci člověka a vytváření podmínek pro rozvoj a uplatnění jeho potenciálu, pak **nutně musíme hledat zdroje tohoto racionálního a efektivního pohybu změn v materiální základně české společnosti**. A ne opačně. Jestli totiž současnou situaci vnímáme jako všeobecně krizovou, tak především proto, že **v krizovém stavu je především její materiální část**. A chceme-li z krize vyjít, pak nezbyvá, než pozornost zacílit právě zde. Protože tady je jádro národního obrození II.

Po zhruba roce diskuzí organizované jak Radimem Valenčíkem na internetové platformě pod názvem "*Vize, jakou potřebujeme*", tak případně formou jím řízených videokonferencí po vstupu na <https://meet.jit.si/radimvalencik>, potažmo sledováním jiných internetových a dalších platforem (www.KUDYZKRIZE.cz apod.) zaznamenal autor tohoto textu – vedle jiných pozoruhodných ohlasů – také fundamentální příspěvek **Jiřího Kohouta** "*Jak dál s průmyslem v ČR?*", který se bezprostředně dotýká zmíněné potřeby změny.

Autor nejprve konstatuje ani ne tak "*současný stav průmyslu v ČR*", jako spíše vlastnickou pozici mnoha jeho aktérů, a to následujícími pěti charakteristikami (které se netýkají jen ČR, ale mají obecnou platnost) – zkráceno J. Š., když J. Kohout píše:

- 1) *Pyramida globálních vlastníků jednotlivých průmyslových odvětví je již postavena a je zcela nadnárodní.*
- 2) *Volný trh a kapitalistická konkurenční soutěž je pouze úsměvná fikce.*
- 3) *Nadnárodní společnosti mají na dění na planetě větší vliv než národní státy.*
- 4) *Dokážou na úkor národního státu privatizovat zisk a socializovat ztrátu.*
- 5) *I zapřísáhlé konkurenční společnosti se spojí v případě, kdy by jejich status ohrožovala dostatečně silná externí moc."*

Pokud doplníme jeho zobecnění o některá "tvrdá data" za Českou republiku, pak ze Statistické ročenky ČR 2021 lze z příslušných tabulek vyčíst například následující informace:

- Pokud jde o registrované subjekty, tak soukromých podniků a korporací pod zahraniční kontrolou bylo ke konci roku 2020 absolutně celkem 84 815, z celkového počtu soukromých podniků a korporací 545 259 to činí 15,6 % (tab. 12-8), a to v rozhodující (z 89,6 %) organizační podobě jako společností s ručením omezeným - s.r.o. (tab. 12-9);

- Pokud jde o zařazení soukromých podniků a korporací pod zahraniční kontrolou do (odvětvových) skupin převažujících činností, pak jich ze zmíněných 84 815 podnikalo 31 % v obchodních činnostech včetně

opravy a údržby motorových vozidel, 19 % v sektoru nemovitostí, 14 % v sektoru profesní, vědecké a technické činnosti, 9 % ve zpracovatelském průmyslu atd. (tab. 12-10);

- O krajně nerovnoměrném teritoriálním rozmištnění soukromých podniků a korporací pod zahraniční kontrolou svědčí fakt, že 61,6 % jich působilo v hl. m. Praze (a s připočtením sousedících okresů Praha – východ a Praha – západ dokonce 63,6 %). Za zmínku stojí ještě okresy Brno-město 7,4 %, Ostrava-město 3,1 %, Karlovy Vary 1,9 %, Plzeň-město 1,3 %, Teplice 1,1 %, České Budějovice (1,0 %). Ještě v okrese Olomouc to bylo 0,8 %, když ve všech ostatních okresech nedosáhl tento podíl ani jednoho procenta (tab. 12-11);

- Zajímavý paradox přitom sledujeme u celkových dat mezi finančními institucemi "národními soukromými" (celkem 3 306) a finančními institucemi pod zahraniční kontrolou, kterých je pouze 742 (tedy asi jen pětkrát méně). Ale když se podíváme do struktury podle velikosti firem měřeno počtem zaměstnanců a bude nás zajímat skupina středně velkých firem (s 20 až 249 zaměstnanci), tak zde je již početní zastoupení firem "národních soukromých" prakticky stejné, jako u těch pod zahraniční kontrolou (104 ku 111 firmám), avšak naprosto jiný obrázek poměru sil ukazuje zastoupení hned 36 firem pod zahraniční kontrolou oproti pouhým 11 domácím firmám, pokud jde o zaměstnávání 250 a více osob (tab. 12-14). Tady tedy mají zahraniční firmy jasnou, doslova řádově násobnou převahu.

Ne nadarmo je proto možné konstatovat, že naprostá dominance zahraničního kapitálu především v tzv. "velkém" bankovníctví či pojišťovnictví s jejich schopností ovládat prostřednictvím různých finančních nástrojů dění v libovolném odvětví či oboru české ekonomiky (průmysl je zahraničním kapitálem ovládan již téměř z poloviny) je projevem i zdrojem naší současné neokoloniální pozice.

Dobře to dokladuje vývoj salda důchodů plynoucích z přímých zahraničních investic. Přestože jsou údaje za poslední roky 2020 až 2022 kvůli COVID-19 obtížně srovnatelné, i tak nelze přehlédnout, že za první tři čtvrtletí 2022 se ve srovnání se stejným obdobím roku 2021 odliv důchodů (zisků) zvýšil o 30 % z loňských 205,6 mld. Kč na letošních 266,2 mld. Kč, tedy o 60,6 mld. Kč a dostáváme se – bohužel – k devastační "předcovidové" úrovni, jen přechodně snížené.

Neřešme však na tomto místě příčiny, které v polistopadovém vývoji postupnou eskalaci finanční katastrofy do dnešních rozměrů způsobily, ale berme současný odliv kapitálu (oficiálně cca 300 mld. Kč ročně, s předhadem platební bilancí dalšího – neregistrovaného – odtoku kvůli nejrůznějším finančním kejklím navýšeného o dalších cca 150 – 250 mld. Kč) jako holý fakt.

Ale v osvojení si potenciálu čtvrté průmyslové revoluce jde přece o mnohem více, než o anonymní zabíjení protivníka na dálku. Její těžiště je v civilním sektoru, kde půjde o zásadní posun především v úloze člověka v procesu budoucí společenské reprodukce. Přesněji řečeno opět s Jiřím Kohoutem – **vydefinování oborů/odvětví, které budou v nejbližších dekádách perspektivní v tom smyslu, že na jeho okraj – chcete-li periferii – vytlačí člověka jako klasickou pracovní sílu.**

Jinými slovy – jejich chod se bez klasicky vnímané pracovní síly buď úplně obejde, nebo jí ponechá fakticky jen okrajovou úlohu pozorovatele.

Jiří Kohout ve zmíněném příspěvku mluví přímo o oborech tvořících revoluci v "nepotřebě" lidské práce. Řadí mezi ně **robotiku, průmyslovou umělou inteligenci, nanotechnologie, biotechnologie – a královnu všeho - energetiku malých zdrojů**, když pod tento obor zařazuje modulární reaktory schopné generovat vlastní palivo, vodíkové články a vysokokapacitní akumulátory. A současně varovně konstatuje, že v současnosti se "...téměř žádné výrobní firmy v ČR ... aktivně nepodílejí na tvorbě stavebních kamenů čtvrté průmyslové revoluce." A po této suché a nemilosrdné analýze navrhuje i velmi rozumný postup řešení, kdy:

"1) Je nutné si uvědomit, že žádný z výše uvedených oborů až na poslední nedokáže fungovat sám o sobě a potřebuje být zásoben levnou a dostupnou energií. Tedy prvním krokem v transformaci našeho hospodářství by měla být aktivizace energetického průmyslu tak, abychom si vytvořili dostatečnou energetickou nezávislost na okolních státech. Tzn. uvedení první generace modulárních reaktorů do života.

2) Podporovat každou českou firmu, která se zapojí do výrobního a dodavatelského řetězce tak, že bude napojena na zdroj levné energie přímo a přitom bude produkovat díly do dalších modulárních reaktorů systémem jeden pro ČR, jeden na export.

3) Další oblastí je robotika, která začíná a končí hydromechanickými a pneumatickými rozvody, ve kterých dnes dominuje firma FESTO. V ČR by bylo při současném strojním vybavení jednotlivých strojních firem velmi jednoduché vyvinout a zavést výrobu těchto komponent, které by opět pomáhaly v rozvoji našeho robotického průmyslu. Naším cílem by měla být osa: komponenty, podsystémy, systémy, celky, PLC řízení, PLC řízení s umělou inteligencí a výsledkem této osy by byla schopnost vyrábět kompletní robotická pracoviště Made in Czech Rep.

4) Nanotechnologie a biotechnologie jsou jedinou ekonomickou cestou, jak při současném postupujícím celosvětovém zamoření pitné vody dosáhnout ekonomické dostupnosti pitné vody z kontaminovaných vod. A opět nám to krásně zapadá do sebe - modulární reaktor pohánějící nanofiltrační čističku vody a bioreaktor + přilehlou vesnici (město) někde na Blízkém východě."

Co k výše uvedenému dodat? Ačkoliv autor tohoto příspěvku ani náznakem nezpochybňuje jádro celého konceptu změn podmiňujících ovládnutí materie čtvrté průmyslové revoluce s těžištěm v průmyslových oborech,

naopak. Jinde se změna paradigmatu ani odehrát nebude moci. Nicméně pokládá za prospěšné a nezbytné "přizvat" k dané operaci vizionáře z dalších oborů a odvětví, nejen průmyslových. Jedině **v takovém mezioborově složeném tandemu je možné připravit a realizovat scénář schůdného východiska z dnešní nebyvale plošné a poměrně hluboké krizové situace.**

Je otázka, do jaké míry bude nutné revidovat dopady neoliberálního blouznění o "státu jako nejhorším možném hospodáři", vedoucí nejen k lehkomyšlnému výprodeji mnoha oborů považovaných za "rodinné stříbro" do soukromých rukou (začasté cizincům), ale – zvláště po tristních zkušenostech s bezradným státem neschopným čelit nevídané inflaci. Právě kvůli fatálním chybám předchozích vlád, které iniciovaly dnešní duální charakter české ekonomiky, která je v rozhodujících oblastech ovládaná nadnárodními firmami jen s úžasem a trpně přihlíží na jejich cenové politice. Nejde jen o energii, kde to bije snad nejvíce do očí, ale i ve většině položek spotřebního zboží potravinami v supermarketech počínaje a prodejem nábytku konče. O ceně vodného a stočného darmo mluvit. Stát musí tyto kartely nemilosrdně rozbít, má-li obnovit státní suverenitu.

A nejen to: do klíčových pozic ve státní správě, především v ekonomické diplomacii je třeba prosadit profesionály a pokusit se nafázovat na současné globální lídry čtvrté průmyslové revoluce (a dlužno dodat, že v zemích EU jich pohřichu mnoho není) v natolik masivním rozsahu, pak by se tím otevřela možnost se postupně vymanit ze současné neokoloniální pozice a realizovat tak vidinu druhého národního obrození.

Toto je rámec a smysl praktického uplatnění společenskovešedního výzkumu umožňující formulovat správnou odpověď na otázku "kudy z krize?".

Jestli jsme výše konstatovali, že potřebné změny ve společenské nadstavbě (obnově energetické, potravinové, farmaceutické apod. bezpečnosti, resp. nezávislosti) je v principu možné uskutečnit (bez zbytečného odkladu, ale i tak nepochybně ve středně dlouhém časovém horizontu), pak zdroje a impulzy k tomu musíme hledat jen a jen ve změně především materiální základny české společnosti, byť nepochybně v kombinaci se změnami v široce koncipovaném sektoru nemateriálních služeb (počínaje vzděláním, zdravotnictvím a konče třeba vědou a výzkumem). Ideální řešení je v nalezení synergických efektů.

Je bohužel krutou zlomyslností naší doby (v kombinaci s rostoucí bulvarizací médií středního proudu), že v minulých dva a půl letech byla až nadměrná pozornost politické scény iniciovaná senzacechtivým zpravodajství věnována nejdříve vlnovité eskalaci covidové krize (aniž bychom její dopady jakkoliv zlehčovali), poté hrátkám obřích energetických firem s cenami obnovitelných zdrojů a iniciativami okolo Green Dealu a naposledy tragickému konfliktu na jihovýchodě Ukrajiny. To, co však je a bude pro českou společnost (a nejen českou) podstatně důležitější – přechod do nové, velmi dramatické fáze čtvrté průmyslové revoluce – bylo – a je – fakticky výrazně ignorováno (pokud zrovna nemáme na mysli nasazení systému využívajících schopností umělé inteligence do celých flotil dronů transformovaných do pozice umělých vojáků – zabijáků – počátků XXI. století a jejich vyslání na "testovací mise" reálného válčiště).

3. Z nové zajímavé literatury

3 x Z aneb knižní okénko 11.

Pavel Sirůček

Dnešní lidé, především zasíťovaní digitální domorodci, čtou – míněno opravdové, tedy tištěné knihy – zoufale málo. Přitom se na pultech povalují hromady titulů. Hodně proměnlivé kvality a za nemravný peníz. Mnohdy se nabízí otázka, kdo mohl něco takového vydat? A proč? Nezřídka je drzá neprofesionalita a tragikomická lidová tvořivost (zde v krajně pejorativním smyslu) až neuvěřitelná. Pachatel dílka však patří do správné partičky, která si přihrává granty, projekty. Na straně druhé jsou autoři nuceni shánět si těžce sponzory a uboze škemrat o milodary, aby mohli publikovat i bez nároků na honorář. Prostě liberalismus ... Pravidelně nepravidelná rubrika 3 x Z¹ telegraficky představuje pel-mel knížek, které z různých důvodů nejsou recenzovány samostatně. Nicméně pozornost, samozřejmě i kritickou, si snad zaslouží.

Jedenáctý díl (alibisticky) cílí na opět přepestře různorodé publikace:²

- Bermudo, J. M.: *Marx: Od tržiště k trhu*. Barcelona: Bonalitra Alcompas 2022. 145 s. ISBN 978-84-1354-640-7.
- Safian, Z. & Szypulsko, A. (autoři), Wisniewski, M. (ilustrátor): *Kapitán Kloss*. Praha: Slovart 2020. 688 s. ISBN 978-80-276-0141-7.
- Ščur, M. (ed.): *Buddhistická ekonomie: Malá čítanka (nejen) pro kapitalisty*. Výbral, z angličtiny přeložil a doslovem opatřil Max Ščur. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2022. 190 s. ISBN 978-80-7465-528-9.

O Marxovi nepřilíš profesionálně

„Filozof, novinář, ekonom a politický vůdce, Karl Marx je více než jen otcem komunismu (alespoň toho, který dnes už zřejmě patří na smetiště dějin). Jeho historický materialismus představuje inovativní a účinný nástroj pro interpretaci společenských a historických procesů, podle něhož správné pochopení právních, ideologických a konceptuálních superstruktur každé doby vychází z postavení práce a materiálních životních podmínek lidí. Svým myšlením Marx vytváří novou filozofickou antropologii, v níž jsou člověk a jeho vědomí výsledkem vlastní interakce se světem“ (anotace např. na <https://www.databazeknih.cz/knihy/marx-od-trziste-k-trhu-505303>).

Autor těchto kritických řádků vedle denního tisku a několikera časopisů pravidelně zakupuje v domovské – téměř ještě starosvětské – trafice (kterých ani po Praze již mnoho nezbývá), naproti stadionu žižkovské Viktorky, modely, resp. stavebnice kultovních aut. Drahý koníček, zejména pokud jde o obrovité modely v měřítku 1:8. Nelze však odolat. Škoda 100, Tatra 603, Mustang-Shelby a další krasavci (zatím nepostavení). Někdy koncem velkých prázdnin 2022 na pultě překvapuje knížka o Platónovi³ za zaváděcí cenu. První kus edice *Objevujte filozofii*, s barnumským podtitulem *Myšlenky velkých filozofů, jak je ještě nikdy nikdo nepředstavil* (www.objevujtefilozifi.cz). Snad španělský projekt, pod vedením M. Cruze, barcelonského profesora filozofie. Čítající 40 dílů. Z letáčku se dozvídáme, že ideje filozofů budou podány „s maximální akademickou přesností ... a zároveň co nejpríjemnější a nejprístupnější formou“. Což je jistý protimluv. Ani do filozofie samozřejmě nelze proniknout bez námahy.

¹ Zalistujme – Začtème se – Zapřemýšlejme.

² V původním hledáčku figurovaly tituly jiné. Sborník Drulák, P. (ed.): *Svrchovanost zprava i zleva / Zvrchovanost' sprava aj zlava*. Praha: Dauphin 2022. 376 s. ISBN 9788076453357. Ne, že by tam něco inspirativního objevovat a objevit nešlo, ale zkrátka jsme čekali více (aneb liberalismus vyhodíš dveřmi a on se vrací oknem). Možná někdy příště podrobněji. Ohledně knihy Dolejš, J.: *Spánek rozumu na levici: Kritika politické hlouposti* (Praha: Epoque 2022. 400 s. ISBN 978-80-278-0085-8) jsme více nečekali. Autora léta dobře známe. Liberálním korektním pokrokářstvím, oprašováním osmašedesátnických koncepcí (více trhu a ještě více trhu) ani kritikou nedostatku ekonomického myšlení, přičemž kategorie vlastnictví zůstává tabu, si konec beztak již mizerného roku s varovnými třemi dvojkami kazit nebudeme. Historický a především navýsost aktuální střet konzervatismu a liberalismu do třetice. Tentokrát pohledem zprava: Duhan, A.: *Konzervativní revoluce: Ideové základy nové konzervativní pravice*. Brno: Books & Pipes 2022. 255 s. ISBN 978-80-7485-246-6. P.S. Z ankety „Jaká kniha, eventuálně knihy, vás letos nejvíce oslovily a proč?“ in Newsletter Institutu Václava Klause (prosinec 2022, s. 6. ISSN nemá) se dozvídáme o knize Fuchs, J.: *Stíny levicového liberalismu: Systematický kurz politické filosofie*. Praha: Academia Bohemica 2022. 312 s. ISBN 978-80-907249-8-3. Další námět k přemýšlení.

³ Dal Mashio, E. A.: *Platón: Pravda je jinde*. Barcelona: Bonalitra Alcompas 2022. 142 s. ISBN 978-84-1354-638-4.

Popularizace vědy nám není cizí a CZK 49 (zatím ještě snad i hravě) obětujeme. Nečekáme skoro nic. Takových akcí a edic už bylo. Zdaleka nejenom knih o filozofech, nýbrž i edice brouků, minerálů a další havěti. Pamatujeme cyklus časopisů o malířích. Ty se nám tuze líbily a dodnes leží (vesměs nepřečteny) někde ve velkánské skříni napěchované knihami, časopisy a novinami. Titul věnovaný Platónovi jsme – skoro i s chutí – prolétli a vzhledem k nulovým očekáváním jsme nebyli ani zklamáni. Dokonce nalézáme i rejstřík a pár nepřilíh kvalitních obrázků. Leč druhé pokračování *Friedrich Nietzsche* si za stovku necháváme již ujit. Líčíme však na sedmý díl věnovaný Marxovi, který musíme mít i za CZK 199. Už kvůli neodolatelné kresbičce vousatého proroka na titulu. Kresbička se brzy ukazuje jako nejlepší z celé knihy.

O kteréžto referujeme pouze a jen z povinnosti, přesněji abychom v termínu do konce roku doplnili třetí místo v tomto pokračování 3 x Z.⁴ Do čtení řady jiných titulů se nám, z různých důvodů, (zatím) nechce a do jejich podrobného recenzování ani méně podrobného anotování už vůbec ne. Takže proto tento Marx. A opravdu pouze a jen telegraficky. Za víc kniha nestojí. I když chválíme, že i K. H. Marx je mezi velkými filozofy uváděn a představován.

Od začátku nám vrtá hlavou podtitul *Od tržiště k trhu*. Jeho smysl jsme příliš nepochopili ani po přelouskání a napadají nás podtituly daleko výstižnější. Ale nakonec, proč ne. Jistou logiku to možná i má. Knižečka vyhlíží na první pohled sympaticky. Vazba pěkná, čistá, nerozpadá se. Papír vcelku i příjemný. Při prolisování podrobnějším nelze přehlédnout, že některá slova, případně jejich části či skupiny slov jsou vytištěny kurzívou. U názvů děl či časopisů to smysl samozřejmě dává a přispívá k přehlednosti i orientaci, leč na mnoha a mnoha místech nikoli. Prostě to ulétlo. Místy ulétnou i celé řádky a na stránce se objevuje velká mezera. Korektura i formátování pravděpodobně nulové. Při začtení zjistíte, že místy těžce skřípe překlad. Je často značně toporný. Občas působí dojmem robotického překladáče „*strejdy Googla*“ opět bez jakýchkoli korektur. Nepřesnosti ohledně používaných kategorií je mnoho. Velmi mnoho.

Obsah přitom až tak strašidelný vesměs překvapivě snad ani není. Autor se snaží k Marxovi přistupovat relativně nezaujatě. I když ... (Okázalý tzv. objektivismus je nám vždy krajně podezřelý). Kniha je přehledná a vcelku i odsypá. Obvykle se drží výkladu v chronologické linii. Využíváno je poznámek pod čarou v přiměřeném počtu, leč opět s pokulhávajícím formálním zpracováním. Čtenář nalézá i početné citace, někdy vůbec nespecifikované, jinde pouze rámcově. Jejich výběr je věcí názoru a jistě by šlo na toto téma obsáhleji diskutovat.

Anotovaná publikace obsahuje *Úvod*, sedmici nečíslovaných kapitol (s nečíslovanými subkapitolami) a závěrečné pasáže *Dodatky* s rubrikami *Hlavní díla*, *Časová osa* a *Rejstřík*. Název *Hlavní díla* je přitom poněkud zavádějící, neboť nejde o přehled děl K. H. Marxe, nýbrž o jakési vyprávění věnované publikacím o Marxovi.⁵ Samotná Marxova přehledová bibliografie však citelně chybí. *Časová osa* působí sympaticky a přehledně, přičemž jsou vždy v jednom sloupci uváděny skutečnosti ohledně Marxova života a díla, které jsou ve druhém zasazeny do rámce pojmenovaného *Historie, myšlení a kultura*. Idea chvályhodná, leč provedení by nemuselo být tak stručné. Autoři si i tady mohli dát více práce. Ke čtenářskému komfortu má přispívat finální *Rejstřík*. Katastrofálně odfláknutý. Na pouhopouhých necelých dvou stranách se krčí pouhopouhá třicítka hesel, místy i mírně podivných. Parodie na rejstřík (Rejstřík v knize o Platónovi také opravdu nic moc, nicméně rozsahem je téměř trojnásobný).

V *Úvodu* si autor neodpustí marxismus zařadit mezi „*učení zla*“, která bývají spojována s konkrétními osobami. Marxovo jméno tak má být „*neodmyslitelně spjato s „komunismem*““ (s. 7 anot. publ.). A neboť měly dějiny rozhodnout o znepokojivosti, neúspěšnosti a zrůdnosti komunismu, měl vejít „*marxismus, ztotožňovaný s teorií, která toto zlo inspirovala, do dějin jako zavrženíhodná a ďábelská myšlenka*“ (tamtéž). Nabízí se otázka, které dějiny?⁶ Liberální tzv. konec dějin? Který však nepřekvapivě vůbec nenastal. O tom, že komunismus v Marxově smyslu nikdy nikde neexistoval se nemá cenu ani zmiňovat.

Nakonec autor knihy Marxe bere částečně na milost. „*A tak se Marx, který ve skutečnosti usiloval pouze o emancipaci lidí (emancipaci jak od bohů nebes, tak i od onoho přitažlivého pozemského boha zvaného „Kapitál“), připojil ke skupině skutečných historických osobností, ve smyslu kosmopolitním, neboť rozvíjely „univerzálního ducha“ , které dějiny označují za původce zla*“ (s. 7-8 anot. publ.). Plýtvat vzácnou duševní energií na to, zda uvedený blábol byl skutečně takto míněn anebo je produktem neobratného překladu opravdu nehodláme. Nicméně lze souhlasit s tím, že praxe (ale i teorie) marxismu a posléze marxismu-leninismu byla od idejí samotného Marxe často značně vzdálena. I když interpretace Marxe mohou být, a také jsou i budou, rozličné, včetně odlišování různých etap Marxova myšlení. Dokonce se nabízí kacířská otázka, zda Marx vůbec byl marxistou? A zda by nebyl ze strany vyloučen?⁷

⁴ Přičemž jsou představované tituly tradičně řazeny abecedně podle příjmení autora. Tudíž proto nejkratší anotace figuruje hned na začátku a nikoli coby appendix na konci (kam by obsahově i významem spíše náležela).

⁵ Včetně titulů v češtině Mehring, F.: *Karel Marx: Dějiny jeho života*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství 1924. 457 s. ISBN nemá, When, F.: *Karl Marx*. Praha: BB art 2002. 327 s. ISBN 80-7257-930-4.

⁶ Kniha opakovaně zdůrazňuje Marxův přínos jakýmsi „*kosmopolitním dějinám*“.

⁷ Obdobně lze přemýšlet a diskutovat např. o J. M. Keynesovi a následném vývoji keynesiánství. Kdy především neokeynesiánství se vydalo směry, před kterými Keynes výslovně varoval. Přičemž zůstává – díky Keynesově celoživotní

Připomenuta je Engelsova řeč nad Marxovým hrobem, se zdůrazněním, že Marx měl být především revolucionář. Zmíněn je I. Berlin konstatující, že žádný myslitel 19. století neměl na lidstvo takový vliv jako právě Marx.⁸ „Záhadná to velikost člověka, který strávil většinu svého profesního života „v relativní anonymitě v Londýně, za psacím stolem a v knihovně Britského muzea““ (s. 9 tamtéž). „Marxovi přátelé i nepřátelé se v hodnocení jeho přínosu kosmopolitním dějinám shodují“ (dtto).⁹ Myslitel, vědec, filozof, politický ekonom, sociolog, politolog, politický vůdce, rozervaný a trpící „Maur“ s impozantním vzezřením, kterému nebyla cizí noční dobrodružství, ale který také psal romantické dopisy ženě a živil duši poezií.

Kapitola *Strastiplná cesta k filozofii* sestává z pasáží *Rodinná stigmata*, *Gymnázium*, *Univerzita*. Seznamuje s rodinným zázemím a velmi mladým bouřlivákem Marxem.¹⁰ Končí jeho doktorátem. Další část *Dvojí emancipační iluze*, v subkapitolách *Rheinische Zeitung*, *Rýnské noviny*, *Konec iluze*, *Úvod* (tato přitom vypadla z obsahu) a *Židovská „otázka“*¹¹ líčí peripetie mladého radikálního hegelovce. Končí odhodláním Marxe zúčtovat „s „přečozím vědomím“, totiž s Hegelem a mladogelovci“ (s. 42 anot. publ.). Rozsáhlejší kapitola *Odcizení v práci* přináší pasáže *Placená práce*, *odcizená práce*, *Odcizení výrobku a v procesu*, *Odcizení v předmětu*, *Soukromé vlastnictví a odcizená práce*, resp. *Rodina a „Svatá rodina“*. Končí rokem 1845. Mihně se tu i F. Engels, ale opravdu pouze mihně. Dojde na něj však později.¹²

Následuje kapitola *Materialistický obrat v „Německé ideologii“* s částmi *Dělnická třída*, *Mizerné živobyti dělnické třídy* (v šedém rámečku),¹³ *Historický materialismus*, *Produkce vědomí*, *Dialektický materialismus* a konečně *Komunismus*. Má zřejmě náležet ke klíčovým. Patří však k nejméně srozumitelným a přitom ještě nejvíce odfláknutým po formální stránce. Její úroveň je místy až děsivá. Další v pořadí je kapitola nazvaná *Promyšlení a uspořádání revoluce* s pasážemi *Komunistický manifest*, *Nový Rýnský deník*, *Myšlení v revolučním duchu*.

Kapitola předposlední *Mezinárodní asociace pracujících a Kapitál* sestává z pasáží *Kapitál*, *kritika politické ekonomie*, *Vykořisťování a krize*, *Dvojí život „Herr Kapital“* a *Horizont krize*. Potvrzuje, že autor pravděpodobně politickým ekonomem není. Dále raději no comment. Závěrečná kapitola nese název *Nevyhnutelný fetišismus* a zahrnuje subkapitoly *Fetišismus zboží*, *A historie nikdy nekončí*. Text symbolicky završuje Marxova smrt.

Resumé: Úroveň knihy, především její katastrofální redakční (ne)zpracování, by odpovídala ceně CZK 49. CZK 199 nikoli.¹⁴ Odpověď na otázku, co si z publikace o Marxovi odnese čtenář nedisponující předchozími znalostmi, jednoduchá není. Něco možná ano, ale bude mít v hlavně pořádný guláš. Po vzoru nesmlouvavé kritičky M. Spáčilové udělujeme anotované publikaci 20 %. Při adekvátním zpracování by to však mohlo být i daleko více. Nakonec lepší nežli pseudointelektuální kavárenské plky takového TS (reklamu mu dělat nebudeme). Ovšem seriózním zájemcům o život, dílo a odkaz K. H. Marxe bychom doporučili tituly jiné.¹⁵ Nakonec možná i poslední esej J. Sokola: *Kapitalismus, peníze a svoboda aneb V čem se mýlil Karl Marx? Poslední esej Jana Sokola* (<https://forbes.cz/kapitalismus-penize-a-svoboda-aneb-v-cem-se-mylil-karl-marx-prinasime-posledni-esej-jana-sokola/>). Ovšem Marx se nemýlil ...

poplatnosti neoklasice – otevřené a sporné i to, zda keynesiáncem vůbec byl samotný J. M. Keynes?

⁸ Srov. Berlin, I.: *Karl Marx: His Life and Environment*. London: Thornton Butterworth 1939. 222 s. ISBN nemá (v textu je odkazováno na španělské vydání z roku 1988). Připomenout lze vítězství Marxe v anketě o myslitele druhého tisíciletí, kterou uspořádala britská BBC v roce 1999 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/461545.stm>).

⁹ „Obamovský“ závěr Úvodu zní takto kostrbatě: „Naše domněnka, již zde hodláme nastínit, se zakládá na tom, že Marx vnesl do touhy národů po zrovnoprávnění „jistotu“, takovou, která přesahovala pouhé vyjádření přání, přesahovala i dnes zpopularizované „Yes, We Can“, neboť měla záruku v dějinách vědy“ (s. 11 anot. publ.).

¹⁰ Pikantnosti z Marxova života uváděny vesměs nejsou. Autor píše: „Zde nás zajímá pouze Marxovo myšlení ...“ (s. 11 anot. publ.). A že by nějaké pikantnosti se našly ... (Což Marxův význam nesnižuje, ba právě naopak).

¹¹ Názvy částí představované publikace jsou uváděny v autentické podobě.

¹² Autor anotace se kloní k názoru, že často bývá F. Engels příliš upozadován. Jeho podpora i vliv na Marxe mohou být nahlíženy různě, nicméně klíčová Marxova díla by bez Engelse pravděpodobně nevznikla.

¹³ Jediném v celé knize. V publikaci o Platónovi lze šedých rámečků napočítat dvouciferně. Přinášejí převyprávění některých Platónových idejí a souvisejících příběhů etc. S Platónem si redakce dala práce více.

¹⁴ Tudíž si opravdu řádně rozmyslíme, zda zakoupíme 36. svazek edice, věnovaný J. S. Millovi, který nás láká.

¹⁵ Pro začátek namátkou Gemkow, H.: *Život dvou přátel*. Praha: Svoboda 1986. 246 s. ISBN nemá. Případně Gemkow, H.: *Karel Marx: Životopis*. Praha: Svoboda 1973. 360 s. ISBN nemá. Ovšem taktéž Gemkow, H. a kol.: *Bedřich Engels: Životopis*. Praha: Svoboda 1982. 442 s. ISBN nemá. Možná též i Bocheňski, J. M.: *Marxismus-leninismus (věda nebo víra)*. Olomouc: Velehrad 1994. 156 s. ISBN 80-901614-5-6. Nic ovšem nenahradí trpělivé a pracné studium textů pramenných. Tudíž např. Formánek, M. (ed.): *Marxismus. Vybrané texty Karla Marxe, Bedřicha Engelse, Vladimíra Iljiče Lenina. I*. Praha: Orego 2004. 319 s. ISBN 80-86741-10-9, *II*. 295 s. dtto, *III*. 351 s. dtto. Případně využití <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/index.htm>. Také něco ke kritické diskuzi: Musto, M. (ed.): *The Marx Revival: Key Concepts and New Interpretations*. Cambridge: Cambridge University Press 2020. 442 s. ISBN 978-1107117921 či Harvey, D.: *The Enigma of Capital: And the Crises of Capitalism*. Oxford: Oxford University Press 2010. 295 s. ISBN 978-0-19-975871-5.

Retro závan normálního dětství s agentem J-23

Na Zlatou neděli, na Polabských vánočních trzích v Lysé, zakoupen kultovní komiks *Kapitán Kloss*. Za podstatně zlevněný peněz. CZK 349 je přiměřená cena, zvláště na dnešní fialovou drahotu (Aneb dobře už bylo a můžeme si zato sami!). Řídíme se Vánočním přáním jednoho z velkých učitelů doc. Adolfa T., který studentům závěrem zimního semestru – trošku ironicky, trochu realisticky – tradičně přával, aby pod stromečkem našli alespoň to, co si tam sami dali. Zlatá neděle, výstavní areál v Lysé však pustý a skoro prázdný. Tak desetina lidí ve srovnání s minulostí. Došly prachy. Tohle není (parazitní) Praha, ještě stále tančící na potápějícím se Titaniku. Zpět ke Klossovi. V poklidných časech sladké první normalizace jsme z Polského kulturního střediska získávali sešitová vydání. Shromážděna kompletní dvacítká. Prožita a přečtena mnohokrát. Obvykle jedním dechem. Skoro na úrovni ještě kultovnějších *Rychlých šípů*. Kdo neznal Hanse Klose, jakoby nebyl. A kdo Klose přímo vlastnil, náležel k ceněným kingům. Polský James Bond s tváří Stanisława Mikulského. Akce, napětí, nechybí ani plejáda klossgirls. Na doby studií gymnazijních a následných pasuje starý hit skupiny Elán (Kterou jsme tehdy samozřejmě ostentativně pohrdali. Jedině Jasná Páka alias Hudba Praha, Visáči, Letadlo etc., z cizích AC blesk DC). V písni *Antikvariát* Jožo Ráž prodává knížky z domácí knihovničky, aby měl na večeri s dívkou (v tehdejší nepokrokářské normalitě nebyla ještě oslava normálních heterosexuálních vztahů považována za homofobní a silně nežádoucí): „*Chcem ťa pozvať na večeru, kde na to však vziať? Chýbajú prostriedky, pomôže nápad. Index a časť, nedá sa zjesť. Trápi nás láska a hlad. Antikvariát ...*“. Prostředky často chyběly i nám, takže ondno došlo i na Klose. Sešitky byly prodány jako celek na neoficiální každonedělní burze v Kotcích. Zbavení se Klose jsme pak často litovali.

Proto nadřazené listujeme v tlusté těžké bichli. Na první pohled všechno O.K. Nostalgiicky poznáváme jemně vybledlé barvy, svěží kresbu i archaické písmo, které jsou pro retročení jako stvořené. Vylekává nás úvodní *Redakční poznámka*. Původní komunistický text ze 70. let totiž „*surově překrucuje historii ve prospěch SSSR*“ (s. 7 anot. publ.). Proto se redakce snažila „*vypustit či usměrnit alespoň nejkřiklavější nepravdy, pasáže, které urážely soudného ducha ...*“ (dtto). I přesto ale „*líčení historie druhé světové války tu zůstává jako celek i nadále jednostranné*“ (dtto). Aby byl vytvořen tzv. „*pravdivý*“ obraz pro „*soudné*“ duchy, musel by se přepracovat i celý příběh kapitána Hanse Klose. K čemuž – našťastí – nedošlo.

Co dodat a nedostat se do křížku s dnešními zákony (a udavači)? Není jasné, zda jde o redakční poznámku polskou či tuzemskou. Tipujeme, že tuzemskou. I Kloss byl zcenzurován. Podle EU k tzv. „*evropským*“ hodnotám totiž patří tzv. právo na korigované informace. Zatím byl pouze zcenzurován, možné se však i on, obdobně jako třeba rudý Vinnetou, brzy ocitne na indexu.¹⁶ Jako propagandu či agitku jsme sešitového Klose nebrali (Již tehdy nás však zaráželo, jak jsou ti Němci neuvěřitelně hloupí a zoufale neschopní neprůstředelného Staška trefit či lapit). Ani jako historický dokument. Šlo o dobrodružné příběhy, které jsme dychtivě hltali zdaleka nikoli sami. Pamatujeme, že na druhé a třetí straně přebalu sešitu vždycky býval doprovodný text o průběhu II. světové války. Tyto texty v představovaném souborném vydání přítomny nejsou. Nakolik byly korigovány vlastní příběhy agenta J-23 netušíme – byla by nutná důkladná komparace s původními vydáními. Náš dojem je, že se dramaticky nezměnily.

Obsah publikace tvoří dvacítká akčních příběhů: *Agent J-23, Prozrazení, Poslední možnost, Sestřenice Edita, Přísně tajné, Heslo, Setkání s Ingrid, Café Rosé, Rozsudek, Kurýrka z Londýna, Partie domina, Noc v nemocnici, Dvojitý nelson, Železný kříž, Tajemství profesora Riedla, Setkání na zámku, Akce dubový list, Obležení, Gruppenführer Wolf, V poslední chvíli*.

Stanislav (Stašek) Moczulski je neohrožený Polák a dvojník zajatého německého nižšího oficíra Hanse Klose. Stašek je pod krycím jménem J-23 dislokován Sověty – coby Kloss – do Abwehru.¹⁷ A to dokonce hned dvakrát! Nikdo nic nepozná. Ani strýček Helmut nebo sestřenice Edita pravého Klose. Což již v dětství budilo údiv a posléze přimhouření obou očí i cukání koutků úst (třebas výměna dokumentů v berlínském archivu Abwehru na s. 40 anot. publ.). Polský superman,¹⁸ vysoký blondák, s typicky árijskou vizáží herce Mikulského a trochu i Old Shatterhanda, neodolatelný svůdce žen (pěkný kaňour) nejenom německých („... *Hans Kloss nejhezčí důstojník z garnizonu*“ (s. 121 anot. publ.)), získává stále nové a nové informace a likviduje nepřátele.

¹⁶ Kterak disidentsky rapuje Jarek N.: „*Ua, Ua, Ua. Zachraňme Vinnetou! Ui, Ui, Ui. Oni ho zakazují. Kam zmizel ten svět, kdy nám bylo dvanáct let? A my hned u školní brány hráli jsme na indiány. Podmalované měli oči a milovali Nšo-či. Na čele bílou pásku, hlásali jsme bratrství a lásku. Ua, Ua, Ua. Zachraňme Vinnetou! Ui, Ui, Ui. Oni ho zakazují. Dnes už je všechno jinak, nepustí tě do kina. Když je na plátně rudý bratr, za to můžeš jít i za katr. A není to žádný fake, že na řadu přijde voják Švejk. Po něm vrhnou se i na kocoura Mikeše, zbavit svět od vsí veteše. Ua, Ua, Ua. Zachraňme Vinnetou! Ui, Ui, Ui. Oni ho zakazují“ (cit. dle <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Kdyz-je-na-platne-rudy-bratr-za-to-muzes-jit-za-katr-Jarek-Nohavica-opet-zvedne-ze-zidli-724375>).*

¹⁷ Podobný motiv je využit ve čtvrté epizodě seriálu *30 případů majora Zemana* z roku 1947 *Rubínové kříže*. Honza Zeman je podobný zastřelenému banderovci a je pověřen – jako Richard Lipinsky – nebezpečnou misí.

¹⁸ Např. na s. 342 anot. publ. zobrazený včetně „*Bang!*“ a „*Crack!*“, doprovázejících Klossovu nakládačku Henrykovi. Vybavují se nám kultovní Saudkovy obrázky ke kultovní klasice z roku 1966 *Kdo chce zabít Jessii?*

Což seká jako Baťa cvičky. Hezká válečná pohádka. Nic více, ale ani nic méně. Logiku, realističnost ani propracování postav, včetně ústředního hrdiny, moc nehledejte. V polském seriálu *Čtyři z tanku a pes* byly příběhy obvykle daleko uvěřitelnější. U zmíněného dílka nás kdysi nesrovnatelně více oslovoval TV seriál (dosti dětský) nežli kniha.¹⁹ U Klosse právě naopak. Komiks je mnohem lepší. Seriál čítá osmnáct epizod. Řemeslně nic moc a prostoduchá naivita je tu do očí bijící více (a nesnesitelněji) nežli u papírového komiksu.²⁰ Když pořádná a profesionální špionáda, tak jasně nenapodobitelných *Sedmnáct zastavení jara*. Kam se hrabe Kloss na Stierlitze! Kniha se ale těžce, těžce vleče.²¹

Komiks *Kapitán Kloss* účel splnil. Atmosféru neztratil. Můžeme doporučit. Vychutnáváme i heslo o Zuzaně a kaštanech, které nám v dětství utkvělo v paměti.²² Kloss zaplnil dva, ba skoro tři prosincové podvečery, ve dnech svátečních, kdy nevycházel tisk. Na štangastském místě, v žižkovské pivnici, nostalgicky Kloss znovu oprášen. Ve druhé půli knihy jsou ovšem příběhy již místy překombinované a obrázky jsou ještě doplněny vysvětlujícím textem. Což působí rušivě. Puntičkářsky hledáme další mouchy, především prizmatem zájmu o militárie.

V prvé řadě hodnosti a uniformy příslušníků Abwehru i SS. Samotný Kloss začínal jako poručík (leutnant) a přes nadporučíka (oberleutnant) to dotáhl na kapitána (hauptmann). Což nijak závratná kariéra není. V polské armádě na konci figuruje Moczulski-Kloss coby major. Na několika místech pokulhává chronologie a oberleutnant Kloss je oslovován či jmenován jako leutnant. Trochu se to plete.²³ Uniformy příslušníků SS, vytrvale v seriálu označovaných za gestapáky, mají prapodivnou barvu dofiálova. Pravá límcová výložka nese dvě runy, takže nikoli SD, ale Allgemeine SS. Uniformy by měly být černé. Ne dofiálova. Nicméně vzhledem k ději i spolupráci, resp. řevnivosti s vojenskými zpravodajci Abwehru by na místě byli spíše členové zpravodajské služby SS a NSDAP Sicherheitsdienst (SD). S uniformami černými anebo typicky šedými. S prázdnou pravou krční výložkou (do hodnosti obersturmbannführera, včetně) a v případech příslušnosti ke gestapu ještě s příslušným rukávovým označením. Detailem je mírná nepřesnost límcového označení obersturmbannführera na s. 283 anot. publ.

Ještě snad akceptovatelné je zobrazení zbraní. Kloss střílí často (a přesně) a mnohde lze rozeznat tvary kultovní Parabelly - pistole Luger P08. Občas ovšem kresba spíše připomíná služební pistoli Wehrmachtu Walther P38. Vystopovat by na řadě míst šly i pokusy o ztvárnění Walthera PP či PPK. Komiksově úsměvný je akční kouř (Co kouř, zeleno-žlutý plamen!) linoucí se z hlavně P38 ultrazáporáka Brunnera, který právě zastřelil sestřenicí Editu na s. 144 anot. publ.²⁴ Horší je, že ani v Klossovi se redakce nevyvarovala neodpuštělné začátečnické chyby. Záměny pistole a revolveru.²⁵ Na což jsme alergičtí. V komiksu to ještě těžce přežijeme, ale v dabingu (jinak skvělém) detektivek třeba s Belmondem či Delonem ...

Pro Hanse Klosse, standartenführera Maxe Otto von Stierlitze (alias superagenta plukovníka Maxima Maximoviče Isajeva) i pro našeho kriminalistu majora Honzu Zemana máme celoživotní slabost. Fandíme jim a máme rádi i vděčné vtipy, které o nich kolují. Třebas jeden novější: „*Stierlitz vyšel ze zakouřené toalety vagonu rychlíku Berlín - Moskva. „Á vůně našeho tabáčku je tak sladká a milá“, pomyslel si plukovník Isajev. „Zase tu ten ruský dobytek nahulil“, pomyslel si standartenführer von Stierlitz.“* Anebo ruská klasika: „*Stierlitz našel na ulici odjištěný granát. „Granát“, pomyslel si Stierlitz. „Stierlitz!“ pomyslel si granát a raději se zajistil.“*²⁶

¹⁹ Např. Przymanowski, J.: *Čtyři tankisté a pes. 1. díl*. Praha: Naše vojsko 1988. 336 s. + 32 s. příloh. ISBN nemá a 2. díl. Praha: Naše vojsko 1988. 400 s. + 32 s. příloh. ISBN nemá. I když Marusja „*Ogoňok*“ (nejenom) na titulu 2. dílu je tuze sexy vojanda ... (Lidka Wiśniewska v seriálu také není marná. Nakonec uloví Grigorije). Román vzniká v roce 1964 a polský TV seriál, natočený v období 1966-70 má ve třech (hodně nastavovaných) sériích celkem 21 dílů. Míhne se tady i Hans Kloss. V jednom z nejméně uvěřitelných dílů (epizoda 13 *Sázka na smrt*). Tank Rudý je zajat Němci. Ti mu ale dají sportovní šanci ujet, přičemž chtějí tank využít coby zkušební pohyblivý terč pro novou municí. Kloss přitom poskytne Gustlíkovi informace vedoucí k záchraně. Podvozek Rudého ujíždí bez ustřelené věže. Což bylo podezřelé i malým divákům a připomínalo komedie s Fantomasem.

²⁰ Polský televizní seriál *S nasazením života* byl premiérově vysílán od 10. 10. 1968 do 6. 2. 1969 polskou televizí a čítal 18 dílů. Dvacetidílné komiksově vydání vychází v ČR, s polskou asistencí, v období 1971-73.

²¹ Česky Semjonov, J.: *Sedmnáct zastavení jara*. Praha: Naše vojsko 1974. 282 s. ISBN nemá. Knižní série vychází od roku 1970, sovětský TV dvanáctidílný seriál měl premiéru v roce 1973.

²² Šestý díl *Heslo* padá i stojí s heslem: „*Nejlepší kaštany jsou na náměstí Pigalle*“ (s. 182 anot. půl.). S odezvou: „*Zuzana je ráda jen na podzim*“ (tamtéž).

²³ Chronologie selhává u dílu 4 (*Sestřenice Edita*), začínajícího až na Silvestra roku 1944 (s. 113 anot. publ.) i když je přítomno něco retrospektivy. Díl 5 (*Přísně tajné*) přitom startuje v roce 1943 (s. 147 anot. publ.).

²⁴ Realističtější působí Kloss popravující zrádce na s. 72 anot. publ. Leč zase nám neseďtlí tlumič o obrázek výše.

²⁵ Namátkou na s. 341 anot. publ.: „*Henryk vši silou hodí baterkou po Klossovi a vyrazí mu revolver*“. Anebo na s. 92 tamtéž: „*Benita ukryla pod podušku revolver, který vyndala z kabelky*“. Přitom nejde o žádné revolvéry, nýbrž o pistole. Bubínkové revolvéry nosil u pasu Old Shatterhand.

²⁶ Kameňáky na téma fenomén Stierlitz lze nalézt na <http://trolejbus.com/stier/uvodem.html>. Další ochutnávka: „*Stierlitz opatrně vstoupil do Bormannovy kanceláře. Když zjistil, že v místnosti nikdo není, přistoupil k ohnivzdorné skříni, ve které Bormann uschoval tajné dokumenty. Stierlitz udeřil do skříňe zleva, ale skříň se neotevřela. Stierlitz udeřil zprava, ale skříň se neotevřela. Stierlitz vzal skříň a vši silou s ní udeřil o zem. Skříň se neotevřela. „Patrně je zamčená“, pomyslel si*

Východní obdoba legendárního Chucka Norrise, bez diskuzí nejdrsnější bytosti vesmíru. Vtipy o Chucku Norrisovi přitom nejsou vtipy, nýbrž fakta. I když uvěřit se ani nechce, že: „*Chuck Norris šel na demonstraci feministek a vrátil se s vyžehlenou košilí*“.

Angažovaný buddhismus aneb snění o hodném kapitalismu pro hodné lidi

„*Buddhistická ekonomie je v současnosti již poměrně etablovaný proud ekonomického myšlení, který se na Západě rozvíjí od 60. let minulého století. Lze skloubit ekonomickou efektivitu s etickými hodnotami? Je možná „ekonomika soucitu“ a pomůže nám zvládnout následky klimatické krize? Odpovědi na tyto otázky v knize hledají akademici i duchovní, laici i mniši, mezi nimiž nechybí jména jako: Stephen Batchelor prof. Clair Brownová Vaddhaka Linn ctihodný Prayudh Payutto prof. László Zsolnai a další ... Výbor uspořádal, z angličtiny přeložil a poznámkami opatřil Max Ščur ...*“ (Svět Dharmy, 01/2022, s. 35. ISSN 2788-1075).

„*Kniha volně navazuje na publikaci Radikální buddhismus z roku 2019“ (zadní strana obálky anot. publ.)²⁷ „Malá čítanka radikálního buddhismu je v Čechách, zahlcených ezoterickým brakem, první publikací svého druhu. Přibližuje čtenářům teoretické a historické základy současného sociálního a ekologického buddhismu²⁸ na Západě i v Asii, kde je buddhismus takzvaně „doma“. Na příkladu odborných studií (Bondy, Fromm, Shields, Victoria) i vlastních textů angažovaných buddhistů (Učijama, Har Dayal, Ambedkar, Snyder, Cafard) dokládá bytostnou neslučitelnost buddhistické filozofie s ideologií „reálného kapitalismu“ a naopak hledá styčné body mezi buddhismem a anarchistickým myšlením. Vybral, z angličtiny přeložil, poznámkami a doslovem opatřil Max Ščur“ (anotace např. na <https://www.kosmas.cz/knihy/273055/radikalni-buddhismus/>).*

Max Ščur²⁹ je jenom sestavovatelem zmíněných dvou antologií, nýbrž také básníkem, spisovatelem, překladatelem, publicistou a v neposlední řadě aktivistou, uprchlým z Běloruska. Založil internetový časopis *niamiesta.net* a šéfredaktoruje čtvrtletníku *Svět Dharmy – buddhismus a současnost*. Ekonomem není. Což není výtka, nýbrž konstatování.

Autorovi recenze nebyl do vínku dán dar (náboženské) víry, a mystické buddhistické³⁰ již vůbec ne. Nepovažuje meditaci za důležitější než ekonomii, jako např. E. F. Schumacher. Představovaná knížka jej příliš neoslovuje, a to ani v rovině kritických inspirací.³¹ I přes fatální neznalost buddhismu se však dovoluje troufale

Stierlitz a sáhl do kapsy pro klíč“. Nebo: „*Stierlitz uviděl v trafice časopis s obrázkem pohledné dívky a nápisem „Miss ‘43“.* „*Čtyřicet tři a jak dobře vypadá“*, pomyslel si Stierlitz“. Což nám připomíná něco žhavě aktuálního. Jeden z prezidentských kandidátů je prý (44 let) „*mladá a pohledná*“. Kameňák to však není, tady veškerá sranda končí. Za podporu kampaně ve výši CZK 799 dostanete Ponožky Danušky: „*Skvělé ponožky z ovčí vlny, ručně vyrobené lidmi s různou formou handicapu, které vás zahřejí i po volbách. Stejně jako by měla hlava státu hřát svými slovy“* (<https://www.donio.cz/danuse>). Za CZK 999 si vychutnáte: „*Fenomenální triko ze 100% bavlny. Prezidentko, pojď na mou hrud!*“ (tamtéž). Za 20 litrů můžete ve volebním štábu sežrat „*Chlebiček s osobním věnováním*“. A za kulantních pět mega se podepsat na obytnák Danuše. Nedůstojnému prezidentskému teleshoppingu ještě chybí hlasování pomocí SMS (Volba Čapuše ala Zlatý slavík) a inspirace půvabným byznysem dle https://www.idnes.cz/onadnes/moda/bizarni-pribeh-ceska-modelka-prodej-prdu-stephanie-matto.A211215_125255_modni-trendy_bib.

²⁷ Ščur, M. (ed.): *Radikální buddhismus: Malá čítanka (nejen) pro anarchisty*. Praha: Nakladatelství Anarchistické federace 2020. 250 s. ISBN 978-80-906439-7-0.

²⁸ Sociálně i ekologicky angažovaný buddhismus zmiňuje anotace představované knihy z klávesnice I. Štampacha (*Buddhistická ekonomie*. <https://info.dingir.cz/2022/09/buddhisticka-ekonomie/>). Připomíná také, že dnes buddhismus není pouhou mystikou, nýbrž má svá doporučení i pro světskou oblast. „*Ptá se na cestu vedoucí k blahobytu a štěstí. A Buddha vedle radikální cesty, kterou sledují mniši, má rady i pro toho, kdo neopouští běžné okolnosti života*“ (tamtéž). „*Ve dvacátém století se zformoval angažovaný buddhismus, který cestu meditace vedoucí k probuzení a osvobození spojuje s prací pro dobro společnosti. Za jeho reprezentanta bývá pokládán nedávno zesnulý vietnamský zenový mistr Thích Nhất Hạnh. Pečoval o uprchlíky v době vietnamské války, byl mírovým aktivistou a zastával se i práv zvířat a doporučoval vegetariánství*“ (dtto).

²⁹ Bělorusky Максим Аляксандравіч Шчур.

³⁰ „*Buddhismus s pojetím, že veškerá skutečnost je pomíjivá, prázdná a způsobující utrpení a cíle je dosaženo, když vše pozemské pomine v nirvāṇě, byl chápán jako mystický*“ (Štampach, I.: *Buddhistická ekonomie*. <https://info.dingir.cz/2022/09/buddhisticka-ekonomie/>).

³¹ Poněkud více osloven (i inspirován) autor těchto řádků byl tajemným světem islámských financí in Weberová Babulíková, G.: *Islámská ekonomie a bankovníctví*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd 2001. 128 s. ISBN 80-86149-33-1. Stručně představeným in 3 x Z aneb knižní okénko 9 (*Marathon*, 2022, roč. 26, č. 4, s. 18-25. ISSN 1211-8591). Se zdůrazněním, že hlubší porozumění islámské ekonomii a bankovníctví není možné bez orientace v Koránu. Což obdobně platí taktéž o principech a textech buddhismu a buddhistické ekonomii i ekonomice.

vyslovit jisté pochybnosti ohledně údajné etablovanosti buddhistické ekonomie v proudu ekonomického myšlení. A to při vši (obvykle nehrané) účtě k alternativním směrům mimo „hlavní proudy“ a sociálně-ekonomickým disidentům nejrůznějšího ražení. To co bývá nazýváno buddhistickou ekonomikou³² je spíše přístupem duchovním a filozofickým nežli ekonomickým (Samozřejmě kriticky záleží, jak ekonomikou chápeme a vymezujeme). Autor recenze pochybuje i o názoru (precizovaném např. textem L. Zsolnaie), že buddhistická ekonomie je strategií, použitelnou v jakémkoli ekonomickém rámci. Autor recenze buddhistickou ekonomikou – dodejme, že buddhistickou ekonomikou na Západě, mimo buddhistické země – stále vnímá více jako módní utopický³³ výstřelek s příděchem mystického tajemna (který je silnější v kritice) nežli reálnou ekonomickou či hospodářsko-politickou alternativu. Obdobně jako cool „kobilhovou ekonomikou“³⁴, „ekonomii nerůstu“³⁵, „zelenou ekonomikou“ či „demokracii Země“³⁵. Tyto přímo figurují v *Doslovu* (s. 165 anot. publ.). Přičemž M. Ščur přiznává, že „z praktického hlediska nenavrhuje buddhistická ekonomie nic jiného ...“ (dtto), nežli to, co navrhuje zmíněné přístupy a další alternativní modely, které mají nabývat na významu v rozvinutých zemích.

V našich realitách (včetně materialistického fundamentu³⁶ a ukotvení i tradic kulturních, náboženských, geografických, ekonomických etc.) je drtivá většina buddhistických návodů, receptů a doporučení těžko představitelná a uskutečnitelná. Všechno přenositelné opravdu není. Resumé je tak možná až příliš příkré: Mystické snění v něčem snad ještě pohádkovější nežli výše opěvovaný komiks o hrdinném kapitánu Klossovi. Buddhistická ekonomie těžko může fungovat bez buddhismu, a přitom (pravděpodobně) přehnaně nefunguje ani v zemích buddhismu zaslíbených. Možná snad s jistou výjimkou specifického a exotického Bhútánu.³⁷

³² Přičemž její vymezení zůstává diskutabilní, což platí i o spojování buddhistické ekonomie s myšlením E. F. Schumachera, jak je níže precizováno. Podle Wikipedie buddhistická ekonomie: „Zkoumá psychologii lidské mysli a emoce, které řídí ekonomickou činnost, obzvláště koncepty jako je úzkost, aspirace a sebeaktualizace. Podle svých proponentů má buddhistická ekonomie za cíl vyjasnit, co je škodlivé a co za prospěšné v řadě lidských činností, zahrnujících spotřebu zboží a služeb, a konečně se snažit udělat z lidí eticky vyspělé jedince ... Záměrem této ideologie je najít střední cestu mezi čistě všední společností a mezi nehybnou konvenční společností ... Nezákladnějším prvkem buddhistické ekonomie je pohled na lidi jako na sebe navzájem závislé bytosti, které jsou zároveň závislé na přírodě“ (https://cs.wikipedia.org/wiki/Buddhistick%C3%A1_ekonomie). Principy buddhistické ekonomie se mají odrážet v buddhistické ekonomice, s problémy ještě komplikovanějšími.

³³ K různým dimenzím termínu utopie, ale i dystopie srov. monografii *Utopický vizionář Bernard Bolzano. S předmlouvou L. Perného*. 1. elektronické vydání (pdf), resp. 2. rozšířené a doplněné vydání. Praha: Institut české levice 2022. 444 s. ISBN 978-80-11-02303-4 (pdf). Dostupné na <http://library.institutcl.cz/Bolzano.pdf>, <https://institutcl.cz/blog/2022/10/05/bolzano/>, resp. https://institutcl.cz/digital_library/. Též na https://www.academia.edu/88102162/Utopick%C3%BD_vizion%C3%A1%C5%99_Bernard_Bolzano_S_p%C5%99edmlouvou_L_Pern%C3%A9ho a <https://books.google.sk/books?id=J9yTEAAQBAJ&pg=PA7&dq=Luk%C3%A1%C5%A1+Pern%C3%BD&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjyP2Ts9f6AhXZuaQKHQg6Bw0Q6AF6BAGJEAI#v=onepage&q=Luk%C3%A1%C5%A1%20Pern%C3%BD&f=false>.

³⁴ Srov. Raworthová, K.: *Ekonomie kobilhy: Sedm způsobů ekonomického myšlení pro 21. století*. Praha: IDEA 2020. 320 s. ISBN 978-80-907775-1-4. „Kniha představuje nový způsob ekonomického myšlení, v jehož středu stojí environmentální a sociální udržitelnost. „Kobilha“ už dnes inspiruje státy i města v moderním přístupu k jejich rozvoji ...“ (anotace např. na <https://www.databazeknih.cz/knihy/ekonomie-kobilhy-sedm-zpusobu-ekonomickeho-mysleni-pro-21-stoleti-460227>). Líbivé ideje ne-růstu, hledání smysluplného ekonomického cíle, důraz na environmentální a sociální udržitelnost jako alternativu k ideologii růstu za každou cenu. Snění o nové ekonomii. Patetické, leč řešení chybí. Jak se dostat do kobilhy? Jaká má být ekonomika poskytující všem lidem důstojný život a současně respektující omezení planety?, Jaké mají být praktické cesty ne-růstu (v místních komunitách, na národní úrovni, na globální úrovni)? Při zachování soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

³⁵ Srov. Shivaová, V.: *Demokracie Země: Spravedlnost, udržitelnost a mír*. Praha: Broken Books 2016. 244 s. ISBN 978-80-905307-0-3. „Vandana Shiva je přední aktivistkou v boji za globální spravedlnost. Ve světě je známá jako ekologická aktivistka a fyzička. V knize *Demokracie Země* ... informuje o bojích, kterým pomohla získat celosvětovou pozornost: proti geneticky modifikovaným potravinám, proti zcizování duševního vlastnictví a proti privatizaci přírodních zdrojů. Současně odhaluje, jak tyto zápas souvisejí s rostoucím přílivem fundamentalismu, se stoupajícím násilím proti ženám a s hrozícím zánikem naší planety ...
Demonstrace v ulicích Seattlu a Cancúnu a usilovné snažení v domech a na farmách po celém světě přináší soubor principů, které vycházejí z inkluze, nenásilí, zpětného záboru veřejných statků a svobodného sdílení zdrojů Země. Vandana Shiva nazývá tyto ideály Demokracií Země. Mají sloužit jako nálehavá výzva k míru a vytvářet základ spravedlivé a udržitelné budoucnosti“ (anotace např. na <https://www.kosmas.cz/knihy/214626/demokracie-zeme/>). Srov. Johanisová, N.: *Ekonomičtí disidenti: Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení*. Volary: Stehlík, 2014. 128 s. ISBN 978-80-86913-12-4.

³⁶ Buddhisté podstatu civilizace spojují nikoliv s rozmnožováním potřeb a zvyšování konzumu, nýbrž s očišťování lidské povahy. Materialista se má zajímat o zboží, buddhista se však zajímá o osvobození. Buddhismus má přitom být velmi tolerantním světonázorem a apriori se nestaví proti fyzickému blahobytu. Není to bohatství, co stojí v cestě osvobození, nýbrž připoutanost k tomuto bohatství, není to potěšení z příjemných věcí, nýbrž touha po nich, co brání člověku být šťastný a svobodný. Proto je základem buddhistické ekonomiky prostota a nenásilí. Neboli podivuhodně malé prostředky mají vést k mimořádně uspokojivým výsledkům.

Nemalé pochybnosti se týkají i jedné z ústředních myšlenek představované antologie. Editor v *Doslovu* tvrdí, že: „*Buddhistickou ekonomii skutečně můžeme interpretovat jako střední cestu mezi dvěma extrémními západními ekonomickými „teologiemi“ – neoliberální a komunistickou. Buddhistický ekonom nepochybně věří v to, že od socialismu i kapitalismu si lze vypůjčit to nejlepší pro fungování prosperující lidské společnosti*“ (s. 168 anot. publ.).

Jak se autor recenze k představovanému titulu o buddhistické ekonomii dostal? Přes Schumachera. Konkrétně přes podrobnou recenzi dalšího českého překladu v jistých kruzích uctívaného a již vlastně i klasického díla *Small is Beautiful* britského ekonoma německého původu E. F. Schumachera.³⁸ Nově česky jako *Malé je milé, aneb jak by vypadala ekonomie, které by záleželo na lidech*. Praha: Kořeny 2021. 231 s. ISBN 978-80-907974-1-3.³⁹ Má jít o dílo výjimečné, o světový bestseller týkající se udržitelnosti rozvoje, který má být stále aktuální. Figuruje dokonce mezi nejvýznamnějšími knihami z hlediska západního myšlení. Oprávněně? Necht' si každý názor udělá sám.⁴⁰ S připomenutím, že *Malé je milé* opravdu „není vědecké dílo. Je to spíše série vtípných, často provokativních polemik s převládajícími narativy naší civilizace“ (zadní strana přebalu cit. publ. 2021). Při hodnocení této série esejů je nutné respektovat dobu vzniku, a proto na text nahlížet shovívavěji. Posuzováno dnešní optikou se mnohé v knize objektivně nadhozené může jevit jako notoricky známé, ba přímo banální. I přesto (resp. možná i právě proto) však alespoň povědomost o této práci patří ke „*kinderstube*“. Minimálně proto, aby případné kritiky byly vedeny se znalostí věci.

Schumacher klade i klíčovou otázku, zda: „*Je ekonomie objektivní vědou, nebo vychází z určitých nepřiznaných hodnot?*“ (zadní strana přebalu cit. publ. 2021). Přitom samozřejmě vždy platilo a platí to druhé.⁴¹ S dovětkem, že některé ekonomické přístupy (též i zvané normativní) určité hodnoty ani příliš neskrývají. Standardní ekonomie však musí.⁴² Tento „objev“ je opakovaně označován za „jednu z nejzákladnějších silných myšlenek“ jimiž má kniha „překypovat“. Jedná se o ideu „metafyziky či metaekonomie, tedy tvrzení, že ekonomie nestojí na svých vlastních nohách, ale je odvozena od našich hodnot a od toho, co je pro nás důležité“ (s. 8 cit. publ. 2021). „*Schumacher tuto myšlenku vysvětluje na příkladu, kdy by ekonomie nevycházela z hodnot industrializující se Evropy 18. století, jako z nich vychází dnes, ale z hodnot buddhismu, tedy z jednoduchosti a nenásilí. V tomto případě by cílem ekonomické činnosti nebyla snaha omezovat pracovní příležitosti v zájmu*

³⁷ Obdobně jako není autor recenze znalcem buddhismu, nemá ani hlubší povědomost o Bhútánu. Tato země ale bývá jmenována v souvislosti s kritikou agregátu hrubý domácí produkt (HDP), jakožto ukazatele ekonomické výkonnosti, sociálního pokroku, kvality života apod. S Bhútánem je spojován ukazatel hrubé národní štěstí (GNH), který se snaží vyjádřit míru kvality života a rozvoje společnosti pomocí obecnějšího ukazatele. Bhútánský koncept GNH má pomoci k vytváření ekonomiky, která je v souladu s místní kulturou založenou na buddhismu. Zmíněné i studenti ekonomie přitom obvykle vnímají v rovině hezky zapamatovatelné kuriozity.

³⁸ První vydání *Small is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered*. London: Blond & Briggs 1973. 288 s. ISBN 978-0-06-0911630-5.

³⁹ Recenze Lesk a bída kapitalistické udržitelnosti aneb Spasí svět snění o tom, že malé má být milé? in *Alternativy (časopis CSTS)*, 2022, roč. 6, č. 11, s. 85-117. ISSN nemá. <https://www.kscm.cz>. Následujících pár odstavců uvedenou recenzi kanibalizuje.

⁴⁰ Udržitelnost růstu, rozvoje, vývoje, ústupu či způsobu života je tuze hezká a velice lákavá idea. Stala se z ní kouzelná formule. Již několik dekád patří k povinné výbavě téměř všech politiků i stran a hnutí. Udržitelnost v kapitalistických tržních soukromovlastnických mantinelech je však nejen iluze, nýbrž i protimluv. Věc udržitelnosti má minimálně dva fatální „háčky“. První – nikdo pořádně neví, co to vlastně je. Za druhé, nikdo ani netuší, jak se k tomu dostat. K problémům věčného vymezení trvalé udržitelnosti a bariérám prosazování srov. Zeman, J.: *Ekonomické základy (trvale) udržitelného vývoje*. Praha: Vlastním nákladem 2017. 395 s. ISBN nemá.

https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/Knihy/Zeman%2C%20Jan/ekonomicke_zaklady_trvale_uzr_zitelneho_vyvoje.pdf či eman, J.: Rozpory mechanismu prosazování strategie trvale udržitelného rozvoje. *Politická ekonomie*, 1994, roč. 42, č. 5, s. 657-664. ISSN 0032-3233. Především v 19. století byly populární vize utopického socialismu kritizované socialismem vědeckým – marxismem, posléze marxismem-leninismem. V souvislosti s knihou Schumachera by šlo hovořit o utopickém kapitalismu. Šířeji pak i toto dílo přiřadit do početné rodiny teorií transformace kapitalismu. A podrobit je i kritice prizmatem kapitalismu vědeckého.

⁴¹ Ideologická funkce ekonomických úvah (resp. jejich světonázorová podmíněnost) – ať již přiznaná anebo více či méně vehementně popíraná – je neoddiskutovatelná, v neposlední řadě včetně apologetiky kapitalismu. Ideologie totiž představuje brýle, kterými hledíme na svět. Sundat tyto nikdy nelze. Neideologičností se přitom často zaklínají právě ti nejzavilejší ze zavilých ideologů. „*Objektivistická*“ či tzv. „*pozitivní*“ a nezaajatá ekonomie je stejnou chimérou a nebezpečnou vábníčkou jako nepolitická politika. Ignorovány nikdy nesmí zůstat zájmy společenských vrstev a tříd, za které příslušný ekonom hovoří, vědomě či nevědomě. Konec konců i ekonomie ve své hlubinné podstatě zůstává záležitostí „*víry*“.

⁴² N. Johanisová píše: „*Klíčové Schumacherovo sdělení, že totiž základní přístupy, cíle, závěry i samotné otázky, které si současná ekonomie klade, jsou zásadně ovlivněny jejím světovým názorem, tedy skrytými předpoklady, z nichž vychází, dosud ve středoproudé ekonomii nerezonuje. Učebnice ekonomie se povětšinou stále halí do hávu bezproblémového realismu. Dočítáme se v nich, že ekonomie je pozitivní, objektivní věda, která nestranně nahlíží na realitu a vědecky ji popisuje*“ (s. 8-9 cit. publ. 2021). V tomto se nemýlí. Ovšem s případným údivem nad uvedeným již souhlasit nelze. Není to způsobeno tím, že ekonomická věda má být nedospělá a ještě nevyzrálá, tak jako např. fyzika. Standardní ekonomie je dospělá až dost. Ovšem na své „*pozitivnosti*“ trvat vždy musí, vzhledem k apologetické funkci směrem ke kapitalismu a liberalismu.

finanční efektivnosti, ale podporovat plnou zaměstnanost a důstojnou a smysluplnou práci. Namísto maximalizace produkce a spotřeby by usilovala o zlatou buddhistickou střední cestu a umírněnou spotřebu“ (s. 8 cit. publ. 2021). Co dodat? Nejtrefnější zůstává přísloví: „Kdyby byly ryby ...“. Standardní ekonomie na buddhistických základech nevznikla a ani vzniknout nemohla. Schumacherovo snění např. právě o buddhistické ekonomii připomíná koncipování fiktivní historie typu, kdyby se Československo bránilo a nepřijalo mnichovský diktát. Anebo ještě oblíbenější fikce, co by bylo, kdyby Hitler válku vyhrál ... Autor recenze tyto sice rád čte a nalézá v nich rozptýlení i jistá poučení, ovšem – přes možnou přesvědčivost a atraktivnost – se jedná jen a pouze o fikce. Jako když modeláři nostalgicky lepí letadélka Luftwaffe 1947.

V Schumacherově práci *Malé je milé* figuruje hojně odkazovaná *Kapitola čtvrtá: Buddhistická ekonomie*. Rozvíjí ideu, že ekonomie je věda „odvozená a závislá na instrukcích z oblasti, kterou nazývám metaekonomií. Se změnou těchto instrukcí se mění i obsah ekonomie ...“ (s. 49 cit. publ. 2021). E. F. Schumacher naznačuje, jak by se proměnily ekonomické zákony a definice pojmů „ekonomický“ a „neekonomický“, pokud nahradíme „v metaekonomickém základu západní materialismus buddhistickým učením“ (tamtéž).⁴³

Schumacher porovnává „pár základních principů“ očima „moderního ekonoma a ekonoma buddhistického“ (s. 50 cit. publ. 2021). Jde o chápání práce, která z buddhistického pohledu není pouhým nutným zlem,⁴⁴ s čímž souvisí i pojetí mechanizace a role strojů atd. „Zatímco materialistu zajímají hlavně ekonomické statky, buddhistu zajímá hlavně vnitřní osvobození“ (s. 53 cit. publ. 2021).⁴⁵ „Klíčovými principy buddhistické ekonomie jsou proto jednoduchost a nenásilí. Z pohledu ekonoma je na buddhistickém způsobu života úžasná jeho naprostá racionalita – neuvěřitelně malé prostředky vedoucí k neobyčejně uspokojivým cílům“ (tamtéž). „Z pohledu buddhistické ekonomie je ... nejracionalnější formou ekonomického života výroba z místních zdrojů pro místní potřeby“ (s. 54 cit. publ. 2021). Rozdíly mezi standardní a buddhistickou ekonomikou se týkají i využívání přírodních zdrojů (Buddha např. vyzývá k nenásilnému postoji nejenom vůči vnímajícím bytostem, nýbrž i vůči stromům). Schumacher, s řadou odkazů a citací,⁴⁶ v otázce růstu závěrem nevolá po „tradiční stagnaci“, nýbrž po „nalezení správné cesty rozvoje, střední cesty mezi materialistickou bezohledností a tradiční nehybností. Zkrátka jde o to, najít cestu „pravého živobytí““ (s. 56 cit. publ. 2021).⁴⁷

Tolik Schumacher. Autor recenze byl zvědav, zda v titulu *Buddhistická ekonomie* nalezne ještě něco dalšího. Tudíž poprosil Ježíška o knížku pod stromeček. Přání se vyplnilo, ale nic zásadně jiného v recenzovaném titulu zatím nenalézá. Pořád dokolečka dokola na stejné brdo.

Takže dále již jen stručněji. Knihu otevírá příběh, který má obsahovat všechny základní body buddhistické ekonomie. S podpisem Prayudh Payutto.⁴⁸ A odkazem na *Dhammapada*, sloka 203.⁴⁹ Autor recenze si není vůbec jistý, že poučnému příběhu porozuměl správně. Probuzení ani nejnižšího stupně rozhodně nedosáhl. Další stránka přináší slova L. M. E. Walrase, titulovaného „klasik západní ekonomie“ (s. 10 anot. publ.), ohledně užitečnosti. Souvislosti se rýsují pouze velmi mlhavě.⁵⁰ Další čtyři stránky nesou název *Dighadžánu-sutta*.⁵¹

⁴³ „Podobně bychom mohli využít křesťanství, islámu, judaismu či některé z dalších velkých východních náboženských tradic“ (s. 49 cit. publ. 2021).

⁴⁴ Buddhistický náhled chápe funkci práce minimálně jako trojitou: 1) umožňuje člověku využít a rozvíjet vlastní schopnosti, 2) pomáhá v duchovním cestě překonáváním egocentrismu tím, že člověk pracuje na společném díle, 3) vytváří výrobky a služby, které jsou zdrojem příjmů, nezbytných pro vlastní existenci a zabezpečení důstojného života. Práce má být pro ty, kteří ji vykonávají, a v konečném důsledku i pro ty, kteří užívají prací vzniklých výrobků a služeb, požehnáním. Schumacher dodává, že uvedené principy se musí opírat o nenásilný a uctivý vztah k přírodě. I v této rovině se buddhistická ekonomie i ekonomika oprostuje od konzumní úrovně ekonomických vztahů a směřuje k etice vyznávající umírněnost, jednoduchost a lokálnost.

⁴⁵ „... buddhismus vyznává „střední cestu“, a proto nijak neodmítá fyzickou pohodu. Překážkou vnitřního osvobození není bohatství, ale připoutání k bohatství, není jí radost z krásných věcí, ale touha po nich“ (s. 53 cit. publ. 2021).

⁴⁶ H. Browna, J. K. Galbraitha, R. B. Gregga, A. K. Coomaraswamy či J. Ch. Kumarappy.

⁴⁷ Srov. recenzi Bakošová, B.: *Malé je nutné (Sedmá generace, 2022, č. 6, s. 58-59. ISSN 1212-0499)*. Ústíci v apely ohledně „demokratické klimatické přestavby“. Která by se měla – v Schumacherově duchu – odehrávat demokraticky, „o tom, jak bude vypadat síť lokálních ekonomických vztahů, by měli rozhodovat místní lidé v rámci možností, jež mají k dispozici. To je velmi silná myšlenka, kterou je dobré držet na paměti a vyvarovat se vnucování „velké klimatické přestavby“ seshora“ (tamtéž, s. 59). Realita dystopií typu Green Deal je však jiná.

⁴⁸ Thajský buddhistický mnich, učenec a spisovatel, známý též pod mnišským titulem Somdet Phra Buddhakosayarn. Na s. 171 anot. publ. jsou uváděna ještě další jeho mnišská jména.

⁴⁹ Jedná se o buddhistický kanonický text. Obsahuje 423 veršů v 26 kapitolách a podle tradice jde o výroky samotného Buddha při různých příležitostech. Srov. česky např. *Dhammapadam: Buddhistická sbírka průpovědí správného života*. Praha: Symposion 1947. 95 s. ISBN nemá.

⁵⁰ Světlo expresivně, a sebestmrskačsky, vnáší M. Ščur v *Doslovu*: „Na konci 19. století zakladatel Lausannské školy matematické ekonomie Léon Walras prohlásil, že z hlediska jeho teorie ekonomické hodnoty je jedno, zda bude nějaký výrobek (například lék) použit pro léčení nemocného, nebo pro otrávení celé rodiny. A vida, uběhlo jen sto let, co se v ekonomice řídíme výlučně matematickými formullemi, a všichni jsme se proměnili v traviče, tj. vrahy planety, sebe a jiných cítících bytostí“ (s. 166 anot. publ.).

⁵¹ Zde Buddha instruuje hospodáře ohledně podmínek vedoucích ke štěstí a pohodě v tomto i budoucím životě.

Jejich správné pochopení opět vyžaduje náboženskou přípravu a odpoutání se alespoň na chvíli od materialistického a ateistického světového názoru. Snad i pro laika jsou snad ještě uchopitelné části týkající se „dokonalé vyváženosti ve financích“ a čtyř vznešených pravd. „Existují čtyři způsoby, jakými bohatství ubývá, a tyto lze shrnout takto: sukničkářství, opilství, hazard a sdružování se se špatnými přáteli a společníky ...“ (s. 12 anot. publ.). „Existují také čtyři způsoby, jakými bohatství přibývá, a ty lze shrnout takto: zdržování se sukničkářství, zdržování se opilství, zdržování se hazardu a sdružování se s dobrými přáteli a společníky“ (dtto). „Toto jsou ony věci, které vedou k blahobytu a štěstí laika v tomto životě. A toto jsou věci, které vedou k blahobytu a štěstí laika v životech příštích. Které čtyři? Dokonalá víra, etika, štedrost a moudrost“ (s. 13 anot. publ.). Úvodní pasáže knihy zakončují čtyři sloky čtyřverší věnovaných čtyřem vlastnostem věrného hospodáře (tvrdě pracující, bdělý ohledně majetku a vyváženosti financí, pěstující ctnostná přátelství, vedoucí vyrovnaný život).⁵²

Následuje jedenáct nečíslovaných kapitol. Desatero příspěvků – vybraných vcelku snad zdařile i reprezentativně (i když jejich úroveň kolísá) – autorů, resp. autorek z USA, Kanady, Spojeného království, Thajska a Indie se věnuje boji s chudobou, globalizací, alternativě k současnému tržnímu systému aj., přičemž se opakovaně vrací k Schumacherovi. Jedenáctku kompletuje a uzavírá *Doslov* M. Ščura. Čtenářský komfort zvyšuje⁵³ na konci zařazená část *O autorech*. Celou knihu uzavírá *Ediční poznámka* (ohledně pramenů k přeloženým textům podle kapitol) a *Doporučená literatura*. Tato je relativně obsáhlá a uvádí i prameny tuzemské.

Text S. Batchelora *Opětovné zamýšlení se nad buddhistickou ekonomikou* otevírá připomenutí, že Schumacherova kniha *Malé je milé* bývá „často nahlížena jako manifest buddhistické ekonomie“ (s. 15 anot. publ.). Batchelor konstatuje buddhistické inspirace u Schumachera (který měl vystihnout ekonomické implikace několika centrálních buddhistických postulátů), přičemž ale Schumacher „sám buddhistou nebyl“ (dtto).⁵⁴ Přesto často bývá Schumacherovo myšlení jako celek nazýváno buddhistickou ekonomikou.⁵⁵ „Tato ambivalence je symptomatická pro duchovní nejistotu, která nadále pronásleduje Zelené hnutí“ (s. 16 anot. publ.).⁵⁶ Následují úvahy o potřebnosti „duchovní filozofie“ a „ekologické moudrosti“ buddhismu vlastní. Ústící do apelů ohledně nutnosti zásadního obrátu myšlení, k čemuž „potřebujeme přísnou a radikální duchovní kázeň, a tu potřebujeme i k tomu, abychom jednali ve jménu záchrany planety před zničením“ (s. 18 anot. publ.). Další cesta ke spasení lidí⁵⁷ i planety. Přitom planeta dnes ze všeho nejvíce potřebuje zachránit před svými zachránci a spasiteli ...

Meze ekonomické teorie v průmyslové době je název útržkovitého příspěvku P. Payutta. Se subkapitoly *Specializace* (s kritikou izolovanosti současné ekonomické teorie od jiných věd i forem lidských aktivit, přičemž buddhistická ekonomie izolovaná od jiných oblastí poznání a zkušeností být nemá); *Nezbavená etiky, ale nevšimá si jí* (s příklady, jak etika přímo i nepřímo ovlivňuje ekonomii); *Není s to být vědou, ale mermomocí to chce* (s úvahami o vztahu ekonomii ke kategorii „Dhamma“ ve významu „Pravda“ etc.); *Nedostatečně jasné chápání lidské podstaty*; *Touha* (probíraná v souvislosti s lidskou podstatou); *Spotřeba* (coby úleva od touhy anebo její naplnění) a *Práce a zaměstnání*. Nic, co by neformuloval E. F. Schumacher.

P. D. Hershock uvažuje nad tématem *Boj s chudobou: buddhistická perspektiva*. „Obecnou odpovědí na problém chudoby je rozvoj“ (s. 37 anot. publ.). Leč ani po „pěti dekáдах trvalého a někdy krajně rychlého růstu ekonomické aktivity a rozvojových iniciativ nebyla chudoba vymýčena, a otázkou zůstává, do jaké míry

⁵² Formulace s pomocí https://en.wikipedia.org/wiki/D%C4%ABghaj%C4%81%E1%B9%87u_Sutta. Z osmice veršů na s. 14 anot. publ. pravděpodobně plyne formulace následující: čínorodý v práci, svědomitě spravující věci (stará se o vyváženost financí, zachovává své bohatství), věrný (dokonalý v etice, hodný, prostý lakoty) a vždy se očisťující na cestě k blahobytu v životech příštích.

⁵³ Tento naopak snižuje neprofesionální vazba. Stránky se špatně rozevírají a kniha se neustále zavírá. Pokud ji rozevřete více, hrozí vypadnutí stránek. P.S. *Společensko-ekonomický časopis Sedmá generace se vždy holedbal tištěním na recyklovatelném papíře (hrubém a odporném)*. Číslo 6/22 je „Výjimečně netištěno na recyklovaném papíře“ (tiráž na s. 64 tamtéž). Už ani na 7.G není spoleh (Tahle woke kapitalistický zelený ráj nevybudujete).

⁵⁴ S odkazem na knihu *Návod pro zmatené* – v originále Schumacher, E. F.: *A Guide For The Perplexed* (New York: Harper & Row 1977. 160 s. ISBN 9780060906115), kde se měl Schumacher pokusit zformulovat „duchovní filozofii“. I na práci *Malé je milé*, kde Schumacher zmiňuje (údajnou) náhodnost volby buddhismu při koncipování duchovních základů své ekonomie pro lidi – srov. (s. 49 cit. publ. 2021). K ne-náhodnosti volby právě buddhismu se vyjadřuje v *Doslovu* představované knihy M. Ščur.

⁵⁵ Cestu Schumachera za buddhismem mapuje subkapitola příspěvku G. Houtmana. S poznámkou, že ačkoli byl Schumacher líčen jako buddhista, „ke konci života konvertoval ke katolictví. Neviděl velký konflikt mezi těmito spirituálními tradicemi“ (s. 116 anot. publ., s odkazem na knihu Schumacherovy dcery – Woodová, B.: *E. F. Schumacher: His Life and Thought*. New York: Harper Collins 1984. 394 s., zde s. 230. ISBN 978-0060153564).

⁵⁶ Současná politická a ekonomická alternativa má být silně propojena se zeleným hnutím. „Zatímco v ekologických otázkách Zelení projevují značnou sílu a přesvědčivost, v těch duchovních se často dostanou do mlhavého plácání banalit“ (s. 16 anot. publ.).

⁵⁷ Ve své podstatě hodných bytostí, kteří ovšem podlehlí „zběsilé chamtivosti“ hrozící zničit celou planetu. „V srdci jsme přemýšlivé a láskyplné bytosti, které ztratily přístup ke své přemýšlivé a láskyplné podstatě“ (s. 19 anot. publ.). Buddhismus měl přitom dokázat udržet při životě a nikdy se neodcizit „kontemplativní moudrosti“.

byla v globálním měřítku aspoň zmírněna“ (tamtéž). Subkapitoly jsou pojmenovány *Obchod, rozvoj a narušení produktivní diverzity* (s kritickými postřehy ohledně skutečných dopadů světového obchodu či rozvoje technologií, interpretovanými buddhistickými pojmy) a *Chudoba: nejodpornější ekonomická externalita* (s dumáním o tom, proč ekonomický rozvoj založený na růstu vede k chudobě). Jaké buddhistická ekonomie nabízí řešení? „Zmírnění chudoby je lepší než nic, ale v žádném případě to nestačí“ (s. 48 anot. publ.). Klíčem k vymýcení chudoby má být, že „budeme hodnotit perspektivy, strategie a praktiky boje s chudobou na základě obecných schémat, kvalit vztahů a hodnot, které je moduluji“ (dtto). Ignorováno je, že chudoba není „vedlejší produkt“, nýbrž důsledek (a současně i předpoklad) stávajícího modelu vývoje. Podle buddhistických ekonomů však za chudobu nemůže kapitalismus (a liberalismus), nýbrž růst.

Zajímavá kapitola J. Clarka *Dar naděje: Sarvódaja-šrama-dána a její dobrá práce* startuje „zhoubným růstem“ a „chorobným vývojem“ vnuceným i globálnímu Jihu. Životaschopných alternativ k neokoloniální politice globálního kapitálu není mnoho. K výjimkám má patřit komunitní participační hnutí, prosazující ekologicky uvědomělý rozvoj, v podobě rozvojového hnutí Sarvódaja-šrama-dána s domovskou zemí Šrí Lanka. Jde o hnutí zdola, založené v roce 1958. Jeho historii a aktivity přibližují pasáže *Probuzení: teoretický, etický a duchovní základ, Společenství vesnic a Vytvořit mír uprostřed sváru*. Na základě participačních decentralizovaných myšlenek a letitých zkušeností vznikl pětistupňový proces vývoje. Na 1. stupni si členové vesnických komunit všimají problému a žádají o pomoc. 2. stupeň zahrnuje vytvoření lokálních skupin a tréninkové programy na podporu budoucí práce. „Na třetím stupni se účastníci projektu věnují plánování a projektování aktivit „zdola“, které jsou základem celé práce“ (s. 57 anot. publ.). Na 4. stupni se projekty uskutečňují za podpory tréninkových programů a odpovídajících technologií. „Cílem je vytvoření prosperující a soběstačné lokální ekonomiky“ (dtto). Na pátém stupni komunita začíná kontaktovat komunity další a nabízí jim své zkušenosti i pomoc.⁵⁸ „Nejpůsobivější z mírových aktivit Sarvódaji jsou hromadné meditace za mír“ (s. 58 anot. publ.). K mírové činnosti náleží taktéž zakládání organizačních struktur pro vylepšení porozumění a komunikace mezi vesnicemi.

J. Essenová klade řečnickou otázku *Je buddhistická ekonomie oxymoron?* Což je i název příslušné kapitoly. Essenová tvrdí, že: „Buddhistická ekonomie a západní ekonomie hlavního proudu nejsou až v tak příkrém protikladu, jak naznačují stereotypy mnicha a burzovního makléře“ (s. 61 anot. publ.). Pokračuje: „Stejně jako jeho západní sourozenec je buddhistický ekonomický model založen na individuálních racionálních volbách ohledně materiálního blahobytu. Akumulace bohatství je povolena a v mnoha případech je k ní dokonce vybízeno“ (dtto). Rozdíl však vyvstává ohledně ekonomických cílů. Konfrontován je západní model homo oeconomicus⁵⁹ s jeho buddhistickou verzí – „racionálním buddhistickým hospodářem“. Tato má být založena „na teorii vzájemné podmíněnosti (neboli „závislého vznikání“, *patičča-samuppáda* ...) a na zákoně kauzality ...“ (s. 61-62 anot. publ.). „V buddhistickém chápání je vlastní „já“ spojeno s jinými bytostmi a není izolováno, zatímco následky individuálního jednání se dostávají nelineárně a mohou se projevit jako „karmický bumerang““ (s. 62 anot. publ.). Což má rozšiřovat individualistickou představu vlastního zájmu. Racionální buddhistický hospodář přitom „započítává do svých možností volby eventuální následky této volby ve všech sférách lidské existence: individuální, společenské a přírodní“ (dtto). Západní a buddhistický model odlišuje též rozdílné vnímání smyslu dosažení blahobytu a touhy,⁶⁰ pohánějící jedince k vynakládání úsilí na dosažení tohoto cíle. „Zatímco první prosazuje materiální blahobyt jako cíl o sobě, v tom druhém modelu je blahobyt považován za nutnou podmínku dosažení konečného cíle, kterým je nirvána“ (tamtéž).

„Buddhisté vnímají bohatství jako žádoucí ze dvou důvodů“ (s. 64 anot. publ.). Je příznakem ctnosti (neboť je částečně výsledkem dobré karmy),⁶¹ a za druhé „nadbytek bohatství je zapotřebí k získání ještě větších zásluh a ještě lepší karmy“ (dtto). Pro buddhisty je přitom důležitější, co se děje po získání bohatství. Nebezpečí

⁵⁸ „Jednota v probuzení“, která vzešla z účasti místních lidí na celém procesu, je vede k poskytování soucitného „daru práce“ druhým“ (s. 57 anot. publ.).

⁵⁹ „Model homo oeconomicus z doby osvícenství, založený na neoklasické teorii metodologického individualismu, nám prezentuje atomistické individuum, používající instrumentální racionalitu, v níž jsou prostředky podřízené cílům. Toto individuum pomocí výpočtů srovnává své stejně hodnotné možnosti, aby dospělo k optimálnímu výsledku: maximálnímu naplnění svých zájmů, ať už kvůli profitu nebo nějaké jiné podobě sebeuspokojení ...“ (s. 61 anot. publ.). S odkazem překladatele M. Ščura na kritiku ekonomického modelu Adama Smitha in Graeber, D.: *Dluh: Prvních 5 000 let*. Brno: BizBooks 2012. 416 s. ISBN 978-80-265-0044-5. K modelu člověka ekonomického srov. Sirůček, P., Džbánkova, Z.: Racionalita a etická dimenze v ekonomických teoriích (vybrané problémy). *Ekonomie a Management*, 2006, roč. 9, č. 3, s. 19-34. ISSN 1212-3609 anebo Sirůček, P.: Pojetí člověka a racionality v ekonomických teoriích. *Marathon*, 2002, roč. 6, č. 3, s. 4-20. ISSN 1211-8591.

⁶⁰ Buddhismus rozlišuje dva druhy touhy – „tanhá“ a „čhanda“. „Správné živobytí je řízeno čhandou a umožňuje individuálnímu hospodáři dodržovat pět základních předpisů: nevrážit a neublížovat tomu, co je živé, nelhat, nekrást, nedopouštět se sexuálních přečinů a nepožívat omamné látky“ (s. 63 anot. publ.). Čhanda je tedy pozitivním přáním blahobytu a prosperity, zatímco negativní tanhá „je neuvědomělým bažením po slastných pocitech, jak hmotných, tak nehmotných, jako jsou postavení nebo sláva ...“ (tamtéž).

⁶¹ „To znamená, že bohatství získané cestou správného živobytí je dobré, a tudíž je odpovídající odměnou za záslužné činy“ (s. 64 anot. publ.).

potenciálního lpění na penězích, hmotných statcích a společenském postavení řeší Buddha stanovením pěti způsobů využití bohatství: „zajištění sebe a své rodiny, rozdělení se s přáteli, šetření pro případ nouze, pětidílné obdarování (příbuzných, hostů, zemřelých, vlády a božství)⁶² a podpora duchovních učitelů a mnichů“ (s. 65 anot. publ.). Na výchozí otázku, zda je buddhistická ekonomie protimluvem, autorka závěrem odpovídá: „... jasně, že není. Je to jen alternativní ekonomický model, založený na buddhistických hodnotách, která ovlivňují ekonomická rozhodnutí a chování na všech úrovních (individuální, komunitní, národní a globální)“ (s. 67 anot. publ.). Přesto, že roubování maximalizačních principů na buddhismus působí poněkud násilně, náleží kapitola k nejzajímavějším v celé knize. Již kvůli ní není četba ztrátou času ani mrháním sil.

Přírozené limity, které si již brzy mají vynutit konec ekonomického růstu otevírají kratičkou kapitolku dua J. Stanley, D. Loy *Buddhismus a konec ekonomického růstu*. Kriticky zmíněna je mýtická „neviditelná ruka trhu“, globalizace i stagnace růstu. S apely, že buddhisté by měli připojit své hlasy k překonání jednostranného ukazatele HDP a inspirovat se alternativním bhútánským způsobem „vypočtení“ sociálního rozvoje – indexem hrubého národního štěstí (GNH).⁶³ Uveden je i další „měřicí nástroj, Index Šťastné planety (... HPI)“ (s. 72 anot. publ.).⁶⁴ Ze všeho nejvíce má však dnes být důležité, „aby buddhisté přemýšleli kriticky a zpochybnili fetiš ekonomického růstu“ (tamtéž). Jinak lidstvo nepřezijí globální krize.

Obsáhlejší materiál S. Singa *Globalizace v konfrontaci se sociálními, ekonomickými a politickými aspekty buddhismu* sestává z částí: *Úvodem, Buddhistické stanovisko, Hledisko sociální, Hledisko ekonomické, Hledisko politické, Změna vzorců náboženského cítění v době globalizace a Závěrem*. Připomenuto je, že jistá globalizace existovala již za starověku (v podobě obchodních kontaktů, stezek apod.). Z moderních podob globalizace pak těží pouze někdo, přičemž „... rozvojové země, které potřebují výhody globalizace nejvíce, zůstávají v celém mechanismu globalizace škodné“ (s. 76 anot. publ.). Globalizace je vyhodnocována z hledisek sociálního,⁶⁵ ekonomického⁶⁶ a politického pod zorným úhlem buddhismu. Diskutována je i klíčová otázka, zda soudobá globalizace je „nesprávným konceptem, nebo s tímto konceptem jen nesprávně zacházíme?“ (s. 80 anot. publ.). Buddhismus by se neměl stavět proti fenoménu globalizace, jehož základním mottem je „omezení a odstranění překážek mezi národy a vidění světa jakožto rodiny, v níž každý může prodat do jiné země svůj výrobek a navázat styk s tamní společností ...“ (dtto).⁶⁷ Ovšem „způsob, kterým lidé chápou podstatu svých životů, poškozují buddhismus a jeho roli v současném světě“ (tamtéž).

S prosazováním buddhistického principu vzájemné závislosti je totiž nutné „s ním prosazovat i rovnost a spravedlnost, spolu s vládou zákona pro všechny“ (s. 80-81 anot. publ.). S dílčím ekonomickým závěrem, že „... do budoucna zůstane globalizace jako něco, co nesmírně zintenzivnilo bažení a touhu jednotlivců v globálním měřítku, a právě zde máme příležitost vzít si ponaučení z buddhismu“ (s. 81 anot. publ.). V kontextu politického hlediska náhledu na globalizaci je připomínáno deset povinností týkajících se Buddhova očekávání od vládnoucí moci.⁶⁸ S výstižným závěrem, že: „Politika v pozadí úspěchu globalizace je nastavena tak, že rozvojové země

⁶² „Racionální buddhistický hospodář, který chce maximalizovat své duchovní bohatství, si má pro návratnost své investice vybrat mezi „sférami zásluh“. Podle hierarchického konceptu dány, čím úctyhodnější je příjemce daru, tím vyšší je sféra jeho zásluh“ (s. 66 anot. publ.). Přičemž taktéž platí, že s výši daru roste i příslušná zásluha. Precizována je koncepce dány coby duchovního daru. „... přístup k obdarování je inspirován ideálními charakteristikami jedince, takzvanými čtyřmi vznešenými stavy: dobrou vůlí (mettá), soucitem (karuná), účastnou radostí (muditá) a vyrovnaností (upekkhá) ... Anebo v něm jednoduše promlouvá myšlenka, kterou mi sdělila jedna thajská mniška: „Dávání je srdcem buddhismu““ (s. 66 anot. publ.).

⁶³ „Měří celkem devět aspektů života společnosti: využití času ..., životní úroveň ..., dobré vládnutí ..., psychologickou pohodu ..., životaschopnost komunity ..., kulturu, zdraví, vzdělanost a ekologii“ (s. 71-72 anot. publ.).

⁶⁴ HPI „mezi sebou srovnává různé země podle životní spokojenosti, délky života a ekologické stopy“ (s. 72 anot. publ.). Srov. též Nečadová, M.: Je HDP vhodným ukazatelem ekonomické výkonnosti a sociálního pokroku v podmínkách globalizace? *Acta Oeconomica Pragensia*, 2012, roč. 20, č. 5, s. 3-23. ISSN 0572-3043.

⁶⁵ S odlišením významu štěstí z Buddhova hlediska od toho, „co nám dnes hlásají provozovatelé trhů“ (s. 78 anot. publ.). „Čtyři podmínky vedou v tomto životě k hospodářovu blahobytu a štěstí ... Naplnění trvalého úsilí (utthána-sampadá), naplnění obezřetnosti (árakkha-sampadá), dobrého přátelství (kaljána-mittaná) a vyrovnaného živobytí (sama-džívikatá) ... První štěstí spočívá v těšení se z ekonomické jistoty a dostatečného bohatství nabytého spravedlivým a správným způsobem (atthi-sukha). Druhé spočívá ve svobodném utrácení svého bohatství za sebe, svou rodinu, své přátele a příbuzné a na záslužné činy (bhóga-sukha). Třetí štěstí znamená být bez dluhů (anaka-sukha). Čtvrté štěstí je láska k čistému životu a nepáchání zla myšlenkou, slovem nebo činem (anavadžža-sukha) ...“ (s. 78 anot. publ.).

⁶⁶ Globalizace přitom není vnímána jako historická nevyhnutelnost, nýbrž se má jednat o důsledek toho, že malá skupina nesmírně vlivných se rozhodla své osobní zájmy prosazovat „prostřednictvím předem dohodnutých, dobře organizovaných a dobře financovaných kroků s cílem přepsat pravidla trhu ve jméno uskutečnění těchto zájmů ...“ (s. 79 anot. publ., s citací Korten, D. C.: *The Failure of Bretton Woods*. In Mander, J., Goldsmith, E. (eds.): *The Case Against the Global Economy and for a Turn to the Local*. San Francisco: Sierra Club Books 1996. 560 s., zde s. 24. ISBN 978-0871568656).

⁶⁷ Což nemá odporovat „základním principům buddhismu, jmenovitě teorii vzájemné závislosti (podmíněného vznikání, patičča-samuppáda) ...“ (s. 80 anot. publ.).

⁶⁸ 1. Dána (velkorysost, štedrost, charita). 2. Síla (vysoce morální povaha). 3. Paričchága (obětavost ve prospěch lidu). 4. Adžžava (svědomitost, integrita). 5. Maddava (dobrotivost, ušlechtilost). 6. Tapa (strohost zvyků). 7. Akkódha (svoboda od závisti, zášti, nepřátelství, hněvu). 8. Avihimsá (nenásilí). 9. Khanti (trpělivost, sebeovládání, tolerance, pochopení). 10.

jsou klamané pozlátkem svého rychlého vývoje: mají pocit, že se ze dne na den stávají moderními, zatímco statistika vypráví opačný příběh“ (s. 83 anot. publ.). Vlny globalizace ovlivňují různé společnosti různě. Autor se na příkladu Indie pokouší ukázat, „že nejvíc z globalizace profituje obchod s náboženstvím“ (s. 84 anot. publ.).⁶⁹ Celkový závěr zní: „Buddhistické stanovisko můžeme zase definovat jako střední cestu mezi dvěma extrémy: 1) globalizaci je třeba zcela zavrhnout; 2) všechno, co se děje v rámci globalizace, je třeba vítat“ (s. 87 anot. publ.). S dalšími zamyšlenými nad aktuálností Buddhya v době globalizace.

L. Zsolnai je autorem kapitoly *Buddhistická ekonomie pro podnikatele*. Úvod formuluje záměr prozkoumat „buddhistickou ekonomii z hlediska proměny byznysu a zavedení ekologičtějších a lidštějších forem podnikání“ (s. 89 anot. publ.). Buddhistická ekonomie má být zaměřena na potírání nouze a zušlechťování lidské povahy. Má zpochybňovat základní principy západní ekonomie,⁷⁰ přičemž sleduje principy odlišné: minimalizaci utrpení, zjednodušení tužeb, nenásilí, opravdovou péči a štědrost. Nemá přitom jít o systém, nýbrž o strategii, „kterou lze použít v jakémkoli ekonomickém nastavení. Poskytuje racionální, etický a ekologický hodnotový rámec, jehož cílem je dosažení štěstí, míru a stability“ (tamtéž). Uvedené je precizováno pasážemi *Koncepce ne-Já*, *Minimalizovat utrpení*, *Zjednodušit tužby*, *Pěstovat nenásilí*, *Opravdová péče*, *Štědrost* a *Nikoli systém, nýbrž strategie* (všude s řadou odkazů).

Život a dílo E. F. Schumachera podrobně představuje nejdelší kapitola celé antologie – text G. Houtmana *E. F. Schumacher (1911–1977) a buddhistická ekonomie*. Se spoustou odkazů a poznámek a vyzdvížením Schumacherova zásadního podílu na zformování alternativní tzv. „nové ekonomie“. Subkapitola *Rané zájmy Ernsta Fritze Schumachera* zmiňuje, mezi jiným, vztahy k J. M. Keynesovi a jeho idejím.⁷¹ Především knize *Malé je milé* věnuje pozornost subkapitola *Schumacherovy spisy*. Obsaženy jsou i rozsáhlejší citace. Osudy a proměny Schumachera završuje pasáž *Cesta za buddhismem*.⁷² Samostatná subkapitola (*Schumacherův esej Buddhistická ekonomie*) cílí na text *Buddhistická ekonomie*, který je součástí klíčového díla *Malé je milé*. Zájemce lze odkázat na český překlad této Schumacherovy knihy, resp. na výše využívanou její recenzi. Kapitulu zakončuje část *Buddhistická ekonomie po Schumacherovi*. G. Houtman nezakrývá, že kvalita „Schumacherových spisů je nestejná“ (s. 127 anot. publ.). Nicméně věří v jeho živý a praktický odkaz a pevně věří i ve vznik nových kapitol „buddhistické a hinduistické ekonomie, na které Schumacher poprvé upozornil“ (dtto). Osobně přitom čeká „na skálopevnou formuli, která by fungovala ve větším měřítku než jen na úrovni lokálních experimentů, jak tomu bylo doposud“ (dtto). Což lze potvrdit.

V. Linn je autorem rozsáhlejší – nepříliš čtivé a těžkopádné (možná i vlivem překladu) – úvahy *Buddha ve Wall Street. Co je špatné na kapitalismu a co s tím můžeme udělat*. Zmiňuje namátkou Churchilla, Keynesa, Pikettyho, Randovou, Ostromovou a mnohé další, přičemž se zamýšlí nad otázkou: „Jak může ... buddhistická vize dobrého života mimo hromadění hmotných statků vypadat?“ (s. 132 anot. publ.). Neoliberální kapitalismus s touto vizí nekoresponduje. Neboť nemá, obdobně jako jeho údajný protějšek komunismus,⁷³ obstát ve světle

Aviródha (nevzdorovitost).

⁶⁹ Buddha přitom odsuzuje „využití magické síly za účelem získání slávy nebo peněz. Těmto schopnostem Buddha říkal pseudovědění či nízké umění (tiračchána-vidžžá) ...“ (s. 85 anot. publ.).

⁷⁰ Zde formulované jako maximalizace výdělků, pěstování tužeb, plošná implementace trhů, nahlížení světa jako nástroje použití a etika, založená na sobeckém zájmu.

⁷¹ Srov. úvahu *Ekonomické možnosti našich vnoučat* z roku 1930, kterou se J. M. Keynes snaží rozptýlit ošklivou vlnu ekonomického pesimismu. Odmítá stesky nad koncem éry velkolepého pokroku 19. století. Predikuje další zvyšování efektivnosti, úspory práce, ale i nový fenomén technologické nezaměstnanosti. Vychází z argumentace, že za sto let má být všichni v průměru osmkrát bohatší nežli v roce 1930. Lidské potřeby dělí na absolutní (pocitované nezávisle na situaci jiných) a relativní. Relativní považuje za neuspokojitelné, ale u absolutních predikuje, že „brzy můžeme dospět do bodu ... kdy tyto potřeby uspokojíme ve smyslu, že budeme radši svou energii věnovat neekonomickým záměrům“ (Keynes, J. M.: *Jsem liberál? Výbor esejů*. Praha: Academia 2021. 370 s. ISBN 978-80-200-3188-4, zde cit. s. 95 – srov. též recenzi in *Marathon*, 2022, roč. 26, č. 3. ISSN 1211-8591). S čehož vyvozuje, pokud nepřijde další velká válka a populace dramaticky nevrstne, že „za sto let můžeme vyřešit ekonomický problém ...“ (dtto). Jinými slovy „ekonomický problém ... není definitivním problémem lidstva“ (dtto). Keynes sní o tom, že s tím, jak hromadění bohatství ztratí společenský status se výrazně promění morální kodex. Láska k penězům jako vlastnictví začne být vnímána coby „odporná zvrácenost ...“ (tamtéž s. 98). Sní o návratu k některým náboženským zásadám a tradičním ctnostem, kdy hrabivost bude opět považována za neřest, lichva za přečin a láska k penězům za počinání mrzké a odsouzeníhodné.

⁷² Včetně významu meditace, které se Schumacher věnoval při pobytu v Barmě. Dospívá k filozofii formulované jako „moudrost před ekonomikou“. Meditaci měl považovat za „mnohem důležitější než ekonomii“ a spatřoval v ní nejvyšší formu „práce“. Zajímavý je jeden z důvodů, proč Barmánci (jmenován je politik U Nu) měli o meditaci přemýšlet v souvislosti s „prací“. „Marx byl přeložen do barmštiny s použitím slovních výpůjček z jazyka pálí, v důsledku čehož byl Marx aspoň do padesátých let v Barmě oslavován jako velký buddhista, protože buddhistická terminologie sedla na Marxovy klíčové koncepty ...“ (s. 119 anot. publ.). Druhý důvod má spočívat v tom, že „v buddhistickém myšlení je vznik lidstva v systému tohoto světa důsledkem toho, že nenucená čistá mysl se proměňuje v pouhou práci a vede ke vzniku společnosti“ (s. 120 anot. publ.). Podle Woodová, B.: *E. F. Schumacher: His Life and Thought*. New York: Harper Collins 1984. 394 s., zde s. 232. ISBN 978-0060153564 zaujala meditace Schumachera i díky ruskému mystikovi G. I. Gurdžijevovi, pro kterého byla meditace „prací“.

⁷³ „... s jeho utlačovatelskou a antidemokratickou povahou, spoutávající dynamismus a kreativitu“ (s. 134 anot. publ.).

principů „svobody, rovnosti a bratrství“ (tamtéž).⁷⁴ S konstatováním: „Má-li se náš ekonomický systém vyvíjet, potřebujeme najít střední cestu mezi dvěma extrémy, tj. tržním fundamentalismem a státním totalitarismem, mezi nezřízenou konkurencí a nadměrnou regulovaností“ (s. 134 anot. publ.). Pomoc má poskytnout věda o evoluci. Základ pro rozvoj „střední cesty v ekonomickém životě“ Linn spojuje s tím, co „již existuje, a to v podobě kooperativ a „společenských statků“ (the commons)“ (s. 135 anot. publ.).⁷⁵ Jmenuje příklady sebeorganizovaných komunit a již existujících iniciativ (kooperativy sdílející semena v Indii, volně sdílené programové zabezpečení, volně přístupná média, Slow Food, permakultura, přechodná města, sdílení dokumentů a videí, Wikipedia, alternativní místní měny,⁷⁶ časové banky a další kolektivní počiny), které mají být alternativou k tržnímu přístupu, a které kreativně vytvářejí ekonomiku zdola. „Nejdůležitějším přínosem buddhistů k rozvoji alternativního systému je komplex hodnot založených na milující laskavosti, štědrosti, spokojenosti s malým a jednoduchým, upřímnosti a všímavosti“ (s. 138 anot. publ.).

„Buddhisté mohou nejen prosazovat a ztělesňovat jistý soubor hodnot, mohou také podniknout konkrétní kroky ve směru k novému ekonomickému systému“ (s. 138 anot. publ.). Linn formuluje „pět kroků pro jednotlivé buddhisty a pět pro buddhistickou komunitu“ (s. 139 anot. publ.). Jednotlivcům doporučuje „být radikální“ tímto: 1) pracovat na proměně sebe samých, 2) vzdělávat se v ekonomii,⁷⁷ 3) zapojit se, 4) jít příkladem, 5) stát se vegetariány nebo vegany. Buddhisté jako duchovní komunita (sangha) mají coby „radikální alternativa“: 1) být ztělesněním dány čili štědrosti, 2) pěstovat přátelství a pospolitost, 3) zkoumat alternativní přístupy k práci a podnikání, 4) zachovávat a rozvíjet příležitosti pro podílení se na smysluplných rituálních praktikách, 5) poskytovat prostor pro poklidné rozjímání. Evoluční proces, v duchu Buddha,⁷⁸ však může zcela ztlumit, pokud „budeme nadále nechávat volnou ruku tržní ekonomice a neoliberálnímu kapitalismu ... Který ze dvou životů nás čeká: život s probuzením, nebo život s nakupováním“ (s. 144 anot. publ.).

Desátou kapitolu tvoří rozhovor pro on line časopis *The Moon Magazine* z 5. 5. 2018: C. Brownová *Vytvořme ekonomiku soucitu*. Buddhistickou ekonomikou představuje takto: „... holistický způsob přemýšlení nad tím, jak vytvořit ekonomiku, kterou všichni chceme: takovou, která podporuje smysluplný život a sdílenou prosperitu pro všechny, a zároveň se stará o životní prostředí a lidského ducha“ (s. 145 anot. publ.). Není jasné, kdo je míněn oním „všichni chceme“. Všichni podílející se na rozhovoru, všichni buddhisté, všichni „osvícení“ či „probuzení“ apod. nebo Brownová vážně věří, že to chce úplně každý člověk na planetě?⁷⁹

Potřebné být má sjednocení cílů ekonomických, environmentálních a sociálních. Brownová buddhistickou ekonomiku považuje za formu kapitalismu,⁸⁰ který však chápe široce (včetně např. zemí Skandinávie), nikoli pouze jako volný trh. Který ostatně nemá nikde existovat na úrovni národní ani globální. Brownová kritizuje americkou předpojatost ve prospěch tržního kapitalismu, resp. to, že se ekonomie volného trhu nezabývá „distribucí příjmů ani nerovností“ (s. 148 anot. publ.). Naznačuje, jak využít tržní mechanismy k vytvoření udržitelné ekonomiky, prospěšné všem.⁸¹ Doporučuje „strategie strukturování trhů a zajištění sociálních služeb“ (dtto). K praktickým krokům určených vládám podle Brownové patří, za prvé, revidování způsobů strukturování trhů, což se děje zejména prostřednictvím „zdanění a přesměrování“ a regulací průmyslu. Radí finančními pobídkami „pošouchnout“ firmy aby neznečišťovaly přírodu, příslušnými normami směřovat k úspoře pohonných hmot ve vozidlech apod. – vše ve směru přechodu k ekonomice založené na čisté energii. Volá po progresivním zdanění, z něhož budou hrazeny sociální programy a lidem poskytnuta slušná „záchranná síť“. Navýšena by měla být průměrná mzda, zajištěna všeobecná zdravotní péče i všeobecné bezplatné vzdělání. Ke

⁷⁴ S odvolávkami na buddhistu, politika a aktivistu B. R. Ámbédkara. A s překladatelským odkazem na Šcur, M. (ed.): *Radikální buddhismus: Malá čítanka (nejen) pro anarchisty*. Praha: Nakladatelství Anarchistické federace 2020. 250 s., zde s. 228-229. ISBN 978-80-906439-7-0.

⁷⁵ S odkazem na ekonomickou „Nobelistku“, kterou se jako první žena stala politoložka, ekonomka a ekoložka E. Ostromová. V roce 2009 ocenění získala za přínos k analýze ekonomické správy, především v oblasti obecných zdrojů (zavlažovacích kanálů, horských pastvin, půdy aj.). Srov. Ženy v ekonomii – laureátky ekonomických ocenění: E. Ostromová. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2013, roč. 21, č. 6, s. 91-98. ISSN 0572-3043 či Elinor Ostromová – jediná ženská laureátka Nobelovy ceny za ekonomii. *Marathon*, 2011, roč. 15, zvláštní číslo, s. 30-33. ISSN 1211-8591.

⁷⁶ Srov. Reformátor S. Gesell a jeho pokračovatelé. *Alternativy (časopis CSTS)*, 2021, roč. 5, č. 10, s. 82-137. ISSN nemá. <https://www.kscm.cz>.

⁷⁷ S doporučením pěti knih, na prvním místě titulu E. F. Schumachera *Malé je milé*.

⁷⁸ „Buddha nám ukázal, že evoluce může vést k životu prostému utrpení a plnému svobody a kreativity“ (s. 144 anot. publ.).

⁷⁹ Tedy i D. J. Trump, jehož jméno v rozhovoru opakovaně padá? Trump je jmenován coby ztělesnění Zla, které bezohledně propaguje tržní principy za každou cenu. K tomu si ještě sám sobecky užívá přepychový život, kterým má poškozovat lidi i celou planetu. A dávat špatný příklad. Trump měl být i brzdou pokroku v podobě přechodu k čistým energiím od fosilních paliv. „Woke“ uvědomělá Evropa tak měla USA v tomto předehnat.

⁸⁰ Tudíž takto interpretovanou buddhistickou ekonomikou lze zařadit do širšího konglomerátu teorií transformace kapitalismu. Buddhistická ekonomika coby „hodný“ kapitalismus pro „hodné“ lidi – kapitalismus (stále na soukromo-vlastnických tržních principech), leč transformovaný v duchu buddhistických hodnot a ideálů.

⁸¹ Na základě své knihy Brownová, C.: *Buddhist Economics: An Enlightened Approach to the Dismal Science*. New York: Bloomsberry Press 2017. 224 s. ISBN 978-1632863669.

snížení nerovnosti má přispět nepodmíněný základní příjem i vyplácení „*minimálního dědictví*“ (ve formě dividendy vyplácené každému po dosažení plnoletosti pro vyrovnání startovních možností).⁸² Uvažuje i o „*globální dani z bohatství*“.⁸³ Vláda by taktéž měla pomoci k vybalancovanějšímu životu zkrácením pracovního týdne.

Druhý úkol vlády podle buddhistické ekonomie zní: „*změnit způsob měření a hodnocení ekonomického výkonu tak, aby bylo zaměřeno na kvalitu života*“ (s. 150 anot. publ.).⁸⁴ Třetí krok, který by měla podniknout vláda, spočívá v přechodu „*od průmyslového zemědělství k regenerativnímu nebo udržitelnému zemědělství*“ (s. 152 anot. publ.). „*... čtvrtým důležitým úkolem, který buddhistická ekonomie stanoví národním vládám, je snížení jejich výdajů na války a zbrojení, a naopak investování do míru a prosperity*“ (tamtéž).

Firmy na cestě ke spravedlivější a udržitelné ekonomice mají řešit problematiku zelené výroby, výplaty dostatečné mzdy a vybalancovanějšího života zaměstnanců. Brownová přitom apeluje ve směru posílení moci zaměstnanců na úkor moci kapitálu. V buddhistické ekonomii a ekonomice by nemělo být místo pro výrobce zbraní, pro ropné a uhelné společnosti, ani pro firmy těžící zlato anebo jiné vzácné nerosty. Samotní jedinci by pak pro přechod k buddhistické ekonomice měli učinit dvě věci: „*Především je třeba usilovat o to, abychom žili ohleduplně ..., s láskou a soucitem k jiným, abychom nezapomínali na Zemi a starali se o ni. Druhá věc je zvednout se z gauče a jít pracovat s jinými*“ (s. 154 anot. publ.).

Další apely se týkají „*sdílené prosperity*“, která má pomoci všem. Brownová vychází ze zásady buddhistické ekonomie založené na „*buddhistické představě vzájemné závislosti lidí mezi sebou a mezi člověkem a zemí*“ (s. 161 anot. publ.). Radí pomáhat druhým a hodně a interaktivně pobývat v přírodě. „*Buddhistická ekonomie usiluje ... o dosažení stavu win-win. Je založena na uznání toho, že když pomáhám jiným, pomáhám i sobě*“ (s. 161 anot. publ.). Volá i po investicích do zdravotnictví, což má přispět ke zvýšení průměrného věku populace. V závěru rozhovoru stojí, že buddhistická ekonomie by se stejně tak dobře mohla jmenovat „*ekonomie křesťanská, hinduistická, šamanská nebo pohanská*“ (s. 163 anot. publ.). „*Je to ekonomie pro každého, kdo se stará o planetu a lidského ducha*“ (tamtéž). Tudíž nemá souviset s ním, zda člověk je anebo není praktikujícím buddhistou. Má to především být příležitost pro vytváření nového ekonomického systému. „*Mantra buddhistické ekonomie zní: „Ať vyléčíme Matku Zemi jako sebe sama ve jménu všeobecného prospěchu““ (dtto).*

Poslední kapitolu tvoří vcelku chytře koncipovaný *Doslov M. Ščura*⁸⁵ nazvaný *MBA jako Mindful Buddhist Attitude, Approach, Action*. Myšlenky ohledně praktických návrhů buddhistické ekonomie (nelišících se od dalších směrů ekonomie zelené, nerůstové apod.) i o této coby jakési střední cestě byly kriticky diskutovány v úvodu recenze. Ščur dodává, že Schumacherova volba právě buddhismu při koncipování „*nové ekonomie*“ pro člověka na odlišných hodnotách přitom náhodná není. „*Spolu s A. Einsteinem⁸⁶ považujeme buddhismus za filozofii, která nejlépe odpovídá poznatkům současné vědy, včetně té ekonomické*“ (s. 165 anot. publ.). Ščur považuje filozofii pro vědu za důležitou. „*Jinak se věda odliší a „utrhne se ze řetězu“ někam do vesmíru. S ekonomikou se to vlastně stalo už dávno ...*“ (s. 165-166 anot. publ.).⁸⁷ Čímž je míněna i matematizace moderní ekonomie, která se „*ukázala být dvojitou zbraní*“ (s. 166 anot. publ.).⁸⁸ Uvnitř západní ekonomie má přitom být ukryta i určitá teologie, s připomenutím významu protestantské etiky pro vývoj kapitalismu v duchu M. Webera.⁸⁹ Tato etika měla i stát v pozadí „*první globalizace*“ v podobě geografických, resp. zámořských objevů, kolonialismu, drancování území a zotročování obyvatel. Rozvoj kapitalismu „*byl umožněn v první řadě loupeží, které se také říká „prvotní akumulace“, a následným nelidským vykořisťováním otroků a námezdních*

⁸² S odkazem na Atkinson, A. B.: *Inequality: What Can Be Done?* Cambridge: Harvard University Press 2015. 400 s. ISBN 9780674504769. V českém jazyce srov. Atkinson, A. B.: *Ekonomika nerovnosti*. Brno: BizBooks 2016. 373 s. ISBN 978-80-265-0508-2.

⁸³ S odkazem na T. Pikettyho, vytrvale v knize uváděného jako Picketty. Srov. Picketty, T.: *Kapitál v 21. století*. Praha: Universum 2015. 664 s. ISBN 978-80-242-4870-7.

⁸⁴ Následně jsou předkládány argumenty proti indikátoru HDP a představovány výše zmíněné ukazatele typu bhútánského GNH nebo Indexu skutečného pokroku (GPI), Indexu lidského rozvoje (HDI) aj.

⁸⁵ Se vším konstatovaným však souhlasit nelze. Nehledě na zjevné nepřesnosti a velmi volné používání mnohých kategorií. Nicméně autor recenze plně sdílí myšlenku, že ekonomické teorie a modely jsou v první řadě záležitostí „*víry*“. Na „*objektivistickou*“ ekonomie (ovšem ani třeba statistiku apod.) opravdu, ale opravdu nevěří.

⁸⁶ Ohledně Einsteina a buddhismu srov. např. McFarlane, T.: *Einstein and Buddha: The Parallel Sayings*. Berkeley: Ulysses Press 2002. 194 s. ISBN 9781569753378 (pozn. PS).

⁸⁷ S odkazem na Graeber, D.: *Against Economics*. *The New York Review*, 5. 12. 2019.

<https://www.nybooks.com/articles/2019/12/05/against-economics/>.

⁸⁸ Srov. Macháček, M.: *Soumrak ekonomie? K problému formalizace a krize smyslu společenské vědy*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava 2015. 123 s. ISBN 9788024837499.

⁸⁹ Srov. Weber, M.: *Protestantská etika a duch kapitalismu*. Praha: Argo. Publikování plánováno na jaře 2023. Protestantský fanatismus, tvrdí „*zatatost*“ a potřeba trestat (sebe i druhé) kvůli jakémusi spasení (i druhých, a to i proti jejich vůli) je zřetelně patrná také na současné pokrokařské ideologii „*woke*“, která infiltrovala západní instituce. Liberální „*probuzený protestantismus*“ (politicky korektní, s „*duhovým*“ světonázorem) se sám pasoval na dogmatické a krajně netolerantní nové náboženství. Včetně postmoderní inkvizice a inkvizitorů.

pracovníků. Z tohoto vývoje vzešlo jako „vedlejší produkt“ něco, co dnes známe jako klasickou ekonomickou teorii“ (s. 166-167 anot. publ.).

Marx měl v 19. století „stavět věci „z hlavy na nohy“. Nejdříve to provedl s idealistickou Hegelovou filozofií, pak s klasickou Smithovou ekonomikou. V obou případech to udělal tak důsledně, že lidově řečeno „vylil s vaničkou i dítě““ (s. 167 anot. publ.). Ve 20. století se pak mnohde snažili Marxovy ekonomické myšlenky uskutečnit, a to za každou cenu. Přičemž „zavedení „komunistické ekonomie“ také vyžadovalo víru – jednak v lepší budoucnost („účel dějin“), jednak v to, že veškeré zlo kapitalismu pochází z institutu soukromého vlastnictví“ (tamtéž). Kýžené vysvobození člověka ze světa těžké a odcizené práce a fyzického utrpení skrze dělnickou třídu (která měla uchopit politickou moc) a následnou technologickou revoluci (která měla zajistit blahobyt pro všechny a proměnit práci) však nenastalo. „... dělnická třída moc nepřevzala a technologická revoluce (zatím) nikoho neosvobodila, spíše přišla s novými způsoby zotročování“ (dtto). Nenastal ovšem ani liberální „konec dějin“ po porážce SSSR a (sebe)rozpadu socialistické soustavy. Přichází globální terorismus a i ve – od komunismu „osvobozené“ – východní Evropě se lidé zklamaně probouzejí do „nového světa“: „světa v němž stále existuje chudoba, ideologické souboje, zápas o přírodní zdroje – inu, dějiny. A k tomu všemu ještě hrozící ekologická katastrofa“ (s. 168 anot. publ.).

„Jakou má tedy být „metaekonomie“ budoucná? Jaká „teologie“ dodá smysl dalšímu lidskému počínání na této planetě ...? ... Proč to vůbec musí být nějaký nepochopitelný, exotický a 2500 let starý duchovní systém, hlásaný Indem jménem Siddhártha Gautama?“ (s. 168 anot. publ.). Buddhismus má v jistém smyslu přítom být „nenáboženstvím“ a „neteologií“. „V první řadě je to učení o střední cestě, a to platí i pro buddhistický přístup k ekonomii“ (dtto). Buddhistický ekonom věří, že od socialismu i kapitalismu si lze vypůjčit to nejlepší, z hlediska fungování prosperující společnosti. „Především je ovšem přesvědčen o tom, že jakýkoli funkční ekonomický systém do budoucna bude nutně potřebovat duchovní základ. A právě tento duchovní základ je tím, co odlišuje buddhistickou ekonomii od jejích „sesterských“ ekonomik ...“ (dtto) typu zmíněné zelené ekonomie, nerůstových přístupů apod.

„Jeden z přínosů buddhismu nejen ekonomii, ale sociálním vědám vůbec spočívá ve zdůrazňování významu morálního přesvědčení v otázce prosazování jakékoli významnější společenské změny. Jinými slovy, žádný abstraktní návod na štěstí „shora“ nefunguje a fungovat nejspíš ani nebude, dokud si ho lidé takzvané nevezmou k srdci“ (s. 169 anot. publ.).

4. Pěstování vize

PRVNÍ ROK PĚSTOVÁNÍ VIZE: Souhrn

Radim Valeník

Před rokem, přesně 17. prosince 2021, jsme spolu s několika přáteli začali uveřejňovat seriál *Vize, jakou potřebujeme*. Jeho cílem bylo (je a bude) nastartovat společné uvažování zaměřené na vyjasnění otázek typu: co se to vlastně děje, proč k tomu došlo, jak se ze současných problémů dostat, kdo jsou naši spojenci a proti komu stojíme, jaká je dlouhodobá perspektiva. Návazně na to se pak orientovat na sdílení průběžně vytvářené, dotvářené a konkretizované vize co největší pospolitostí lidí.

Věděl jsem, že je to běh na dlouhou trať. Mnoho z těch lidí, kteří vědí, že musí dojít k obratu, tedy že "se musí něco stát", mají velmi zjednodušenou představu toho, jak zvrátit současné nebezpečné trendy vedoucí ke stále většímu a většímu ztrátám i tragédiím, jak čelit rizikům a jak se vydat na cestu postupné nápravy. Z různých důvodů mnozí hledají spíše jednoduchá řešení, než aby se vyzbrojili touhou po poznání, trpělivostí a vůlí i odvahou snažit se vytěžit z každodenních zkušeností pochopení toho, o co jde. Těm a nejen těm jsme věnovali roční práci, která pokračuje a bude pokračovat.

Každý den postupně se rozšiřující tým "pěstitelů vize" skládal kamínek po kamínku vícerozměrnou mozaiku **perspektivní** (až za horizont vyřešení současných problémů jdoucí), **realistické** (o reálné společenské síly se opírající) a **přitažlivé** (tedy takové, se kterou a pro kterou stojí za to žít) **vize**. A zvládli jsme i průběžná shrnutí. Zde je jedno z nich, není bez zajímavosti, že vzniklo na základě požadavku vyložit to nejdůležitější z vize na jednu stránku A4, viz:

<https://radimvalencik.pise.cz/10363-vize-jakou-potrebujeme-202.html>

Možná, že právě touto částí stojí za to začít, a teprve pak si připomenout první díl, viz:

<https://radimvalencik.pise.cz/9991-vize-jakou-potrebujeme-1.html>

Protože množství materiálů narůstalo a s tím se docházelo i k nárůstu jejich rozmanitosti, začali jsme uveřejňovat každých 30 dní měsíční reporty, kde jsme informovali o tom nejdůležitějším.

Stále více lidí začíná chápat, že k tomu aby naše malá země, kterou se snaží globální síly uvrhnout do plné závislosti na cizí moci, potřebuje nové národní obrození. Pěstování naší vize se může zúčastnit každá řada forem: Přípomínkami (kritické jsou zvláště vítány), samostatnými vstupy, účastí na online setkáních, šířením tohoto uceleného materiálu (třeba právě jako vánočního dárku) či dílčích výstupů, které zaujmou.

Za sebe chci poděkovat všem, kteří do procesu pěstování naší vize vstoupili a přispěli k výsledku, ke kterému jen stěží najdeme obdobu jak v současné době u nás, tak i v minulosti či v jiných zemích. Zvláště bych chtěl vzpomenout JUDr. Karla Haise, který nás v polovině tohoto roku nečekaně opustil, ale před tím stačil vložit do pěstování vize nepřehlédnutelný vklad, viz:

<https://radimvalencik.pise.cz/10319-zemrel-pritel-a-kolega-judr-karel-hais.html>

Vše se poznává ve srovnáních. Paralelně s naší vizí byly v uplynulém roce zveřejněny dvě další ambiciózní vize – **Nová dohoda** a **Druhá ekonomická transformace**. Obě za sebou mají značnou mediální i finanční podporu.

Nová dohoda je česká modifikace Green Dealu, **Druhá ekonomická transformace** se pokusila formulovat zájmy českých manažerů. Obě vize jsme podrobně rozebrali v seriálu věnovaném pěstování vize, ukázali jsme na jejich dost zásadní "konstrukční" nedostatky (zejména **nekomplexnost** přístupu) a předpověděli jejich ústup ze slávy (47-49. díl seriálu věnovaný *Nové dohodě*; 148-149., 152-155., 158-159. díl věnovaný *Druhé ekonomické transformaci*). A obě vize skutečně během roku 2022 skomíraly až "skomřely". Můžete se podívat na to, co a kdy vyprodukovaly během roku na stránkách zveřejňovaných aktivit:

[Nová dohoda](#)

<https://novadohoda.cz/aktuality/>

Radek Kubala: *Kdo prosazuje Novou dohodu v zahraničí* (1. 2. 2022)

Jan Bittner: *Kde vzít na sociálně-ekologickou transformaci?* (1. 2. 2022)

Podporujeme stávkovou pohotovost zdravotnických odborů (24. 2. 2022)

Josef Patočka: *Jak chránit klima spravedlivě?* (21. 3. 2022)

Šest kroků k soběstačnosti. Nová dohoda pro energetiku (5. 6. 2022)

Nová dohoda pro vaši obec: Šest kroků k soběstačnému, udržitelnému a spokojenému životu (2. 9. 2022)

[Druhá ekonomická transformace](#)

<https://druhaekonomickatransformace.cz/co-se-deje/>

Setkání "Spojme se k digitalizaci státu", které proběhlo (6. 6. 2022)

Spojme síly pro podporu českého exportu (6. 9. 2022)

Zástupci 2. ekonomické transformace na jednáních v Bruselu (květen 2022)

Příčin, proč žádná z uvedených vizí nefunguje, je v tom, že nemají všechny podstatné atributy, které jsou k tomu nezbytné. V naší vizi je máme i v její velmi stručné, jednostránkové verzi.

K tomu zmíním ještě jeden velmi důležitý moment: **Naše vize pracuje s rámcovou představou historické změny, do které je situováno současné dění.** Vychází z toho, že **stojíme na prahu změny srovnatelné s průmyslovou revolucí, přičemž dominantním sektorem se budou postupně stávat produktivní služby, služby zaměřené na nabývání, uchování a uplatnění lidských schopností** (vzdělání, péče o zdraví, výchova v rodině i kulturní produkci, sociální práce zaměřená na odstraňování znevýhodnění, handicapů, vyloučení apod.). Zkrátka **ekonomika se vrací k člověku, od konzumu k naplnění smyslu žití, od drancování přírody k nové kvalitě růstu, který nezatěžuje přírodu, ale současně umožňuje plně uspokojovat mnohem bohatší potřeby člověka.**

Tento základní koncept se ukazuje být nejen nosný a produktivní v tom smyslu, že otevírá nové a nové pohledy a dává vzniknout novým a novým otázkám, ale také umožňuje převést práci na vizi do podoby velmi konkrétního rozpracování reformy v oblasti těch odvětví, o která jde, a také v oblasti pojišťovacích systémů (zejména penzijního a zdravotního), které jsou s příslušnými odvětvími spojeny.

Pokud z hlediska vize můžeme dát krátkodobou prognózu, tak v nejbližší době bude jeden nejostřejších sporů v oblasti penzijní reformy. Veřejnost je postupně připravována na velkou lumpárnu, viz např.:

https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-finance-osobni-nova-pravidla-pro-uspory-na-stari-umozni-odecist-si-vice-z-dani-220093?fbclid=IwAR1eRFC_JGrc9FYBTqKa_ZVQrdTv6MWzOr9YcopxTrepMpWLGgz64J76gpc#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=zpravy.szhp.box&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=abtest203_personalizovany_layout_varC&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz

Hledat, byť i dílčí řešení v podpoře individuálního spojení, navíc orientovanému na nákup akcií, aby mohl být redukován průběžný systém penzijního pojištění, je ekonomický nesmysl.

Jde o to, aby penzijní systém motivoval k DOBROVOLNÉMU prodloužení doby výdělečného uplatnění na profesních trzích - proto se nesmí z EKONOMICKÝCH důvodů průběžný penzijní systém rozkrást ani redukovat! Je zdrojem ekonomického růstu a podstatným způsobem bude určovat jeho kvalitu.

Mj. jedním z nejnovějších výsledků diskusí věnovaných penzijnímu systému je definice jeho **výkonnosti jako jehoschopnosti dané jeho parametry i systémovými podmínkami, v nichž působí, motivovat člověka již v průběhu jeho přípravy na profesní život a během celého jeho profesního života k tomu, aby měl potřebu i předpoklady pro dobrovolné prodloužení dráhy svého uplatnění na profesních trzích.**

Proto otázce penzijního systému jako významné, perspektivní, ale především **STŘETOVÉ** oblasti aktuálního dění budeme věnovat prvořadou pozornost. V této oblasti se také ukáže, které komponenty vize jsou podstatné a proč.

Práce na vizi pokračuje. Každý den se můžete podívat, jak jsme pokročili. Zde uveřejňuji seriál *Vize, jakou potřebujeme*:

<https://radimvalencik.pise.cz/archiv/>

Pěstitelé vize se online setkávají každé dva týdny v neděli v 18.00, zde je pozvánka na minulé setkání:

<https://radimvalencik.pise.cz/10649-pozvanka-na-18-online-setkani-k-pestovani-vize.html>

Setkání a práce na vizi se může účastnit každý.

V každém 30. pokračování seriálu k vizi je report za uplynulý měsíc.

Při této příležitosti děkuji všem, kteří se na pěstování vize podíleli.

K dispozici je přehledně uspořádaných prvních 365 dílů vize v elektronické podobě. Zájemcům je na požádání zašlu (stačí napsat mail na můj mail valencik@seznam.cz, poslat mailovou adresu přes komentář na tomto blogu nebo přes chat na Facebooku, případně vygooglovat nějaké jiné spojení na mě). Je to zajímavé čtení. Berte to jako malý vánoční dárek a jako takový ho můžete přeposlat i někomu dalšímu.

Přeji vánoční pohodu a optimismus při vstupu do roku 2023, neb vězte, že **současné problémy jsou řešitelné a dokážeme je nejen řešit u nás, ale ovlivníme i nalézání cesty k jejich řešení v dalších zemích.**

Několik poznámek k tomu, co Marx neznal a věděl, že nezná (Druhý díl Kapitálu a poziční investování)

Radim Valenčík

Prizmatem pozičního investování rozeberu pasáže Marxova Kapitálu II. Je to významné mj. z hlediska pochopení (opravdu jde o pochopení) toho, proč s vyčerpělými poučkami při odpovědi na otázku, o co dnes jde, nevystačíme. Z praktického hlediska je to pak významné při hledání odpovědi na otázku, kdo jsou spojenci a kdo

nepřátelé, což je zásadní, pokud se snažíme zabránit katastrofě. K odpovědi na tuto otázku nám nezbyvá příliš času.

Znovu a znovu se setkávám s tím, že se někteří **odvolávají na Marxe, aniž by ho pořádně přečetli apochopili, aniž by odhalili to, kam až došel (a došel hodně daleko), aniž aby zjistili, co neznal a o čem sám věděl, že nezná, aniž by si uvědomovali, že je nutné jít dál a kudy jít dál.** Používají slova jako "kapitál", "kapitalismus", "vykořisťování", "rozpor mezi prací a kapitálem", kterými si sami sobě vysvětlují vše, ve skutečnosti tím však překrývají svoje nepochopení toho, o co jde, překrývají to, že neznají cestu řešení současných problémů. A co hůř – odtržením svého vidění od reality se sebou nechávají snadno manipulovat a tím, aniž by to věděli, slouží současné globální moci.

Pro ty, kteří chtějí a umějí přemýšlet, jsem připravil krátký exkurs do jedné z částí Marxova díla, konkrétně do 2. dílu Kapitálu, ve kterém se v rámci teorie oběhu zabývá **specifiky osobní spotřeby kapitalisty**, což je problematika, která bezprostředně souvisí se samotnou podstatou pozičního investování. **Protože rozum je v dnešní době naší hlavní zbraní, doporučuji, aby si každý našel čas popřemýšlet nad následujícím textem.** Z následujících důvodů:

1. Aby si na vlastní kůži či přesněji na vlastní šedé buňky mozkové ověřil, jak obtížné je číst Marxe, ale současně i to, jak je důležité pochopit způsob jeho uvažování. Dokázali to naši předci a měli úspěch, pokud jde o hlavní orientaci v boji lidí za své práva. Nevidím důvod, proč bychom to nedokázali dnes také.

2. Aby se na vlastní oči (přesněji s pomocí vlastních šedých buněk mozkových) přesvědčil, že Marxovo dílo je otevřené v tom smyslu, že už v době jeho napsání přímo volalo po pokračování v tom směru bádání, který Marx vytýčil. A to i a zejména v tak zásadních otázkách, jako je **pochopení podstaty vykořisťování.**

3. Aby měl jasnou představu, kudy je možné a potřebné jít dál, jaký význam pro praxi má každý krok správným směrem učiněný v teoretické.

Vybírám nejdůležitější pasáže, které se týkají **problematiky vykořisťování v souvislosti s osobní spotřebou kapitalisty.** Zdrojem je internetové vydání druhého dílu kapitálu, na každou pasáž dávám příslušný odkaz, protože to odpovídá tomu, jak je online vydaný text strukturován, tj. po rozkliknutí každé pasáže se objeví příslušná kapitola.

Kapitál, II. díl

Kapitola první

Koloběh peněžního kapitálu

<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1885/kapital2/ch01.htm>

K. Marx:

*Poněvadž P' , realizovaný peněžní kapitál, je jako výsledek $Z' - P'$, doplňující a závěrečné fáze $P - Z$, absolutně v téže formě, v níž zahájil svůj první koloběh, může, jakmile z něho vyjde, zahájit znovu též koloběh jako zvětšený (akumulovaný) peněžní kapitál: $P' = P + p$; forma $P...P'$ alespoň nevyjadřuje, že opakuje-li se koloběh, odděluje se oběh p od oběhu P . Pozorován ve své jednorázové podobě, formálně, vyjadřuje tudíž koloběh peněžního kapitálu pouze zhodnocovací a akumulační proces. Spotřeba je v něm vyjádřena prostřednictvím $P - S$, jen jako **produktivní spotřeba**, jen ona je zahrnuta v tomto koloběhu individuálního kapitálu. $P - S$ je $S - P$ čili $Z - P$ s hlediska dělníka; je tedy první fází oběhu, která zprostředkuje jeho osobní spotřebu: $S - P - Z$ (životní prostředky). Druhá fáze, $P - Z$, nevchází už do koloběhu individuálního kapitálu; ale tento koloběh k ní vede a předpokládá ji, protože **má-li dělník být stále na trhu jako materiál k vykořisťování pro kapitalistu, musí především žít, musí se tedy udržovat osobní spotřebou.** Avšak tato spotřeba sama se tu předpokládá jen jako podmínka **produktivní spotřeby pracovní síly kapitálem**, tedy jen potud, **pokud se dělník svou osobní spotřebou udržuje a reprodukuje jako pracovní síla.** Pokud jde o Vp , vlastní zboží, která vcházejí do koloběhu, jsou jen potravou pro produktivní spotřebu. Akt $S - P$ zprostředkovává osobní spotřebu dělníka, přeměnu životních prostředků v jeho maso a krev. **Ovšem i kapitalista tu musí také být, musí tedy také žít a spotřebovávat, aby mohl hrát úlohu kapitalisty.** K tomu však v podstatě **potřebuje jen takovou spotřebu jako dělník — více tato forma procesu oběhu nepředpokládá.** A to tu není vyjádřeno ani formálně, neboť vzorec končí P' , tedy výsledkem, který může ihned znovu fungovat jako zvětšený peněžní kapitál.*

K tomu ode mne:

Není jednoduché "dešifrovat" tyto Marxovy pasáže, mj. i proto, že se jedná o pracovní text a že si "za pochodu" některé věci ujasňoval. Jak uvidíme později, sám se pak trochu zapletl do svých úvah. Nikoli zdraví, ale nemožnost vypořádat se s určitými **teoretickými** problémy mu zabránilo dokončit 2. díl Kapitálu. Ale pokusme se v tom rozebrat. Nejdříve ke zkratkám, které používá:

* V prvním dílu Marx používá jen schémata **Z-P-Z** (přeměna zboží v peníze – peněz ve zboží) a návazně pak **P-Z-P'**, kde P' je větší než P , protože obsahuje nadhodnotu. Nadhodnota se projevuje teprve v peněžní formě.

* Ve druhém dílu kromě symbolu pro peníze P a symbolu pro zboží Z dodává symbol S pro **osobní spotřebu dělníka**. Tuto spotřebu, právě tak jako výrobní spotřebu považuje za **produktivní**, protože ač jako **prostá**

reprodukce (a právě proto, že se jedná o prostou reprodukci) přispívá k tvorbě nadhodnoty (rozdílu mezi hodnotou práce, která je daná jejím trváním v čase, a hodnotou pracovní síly, která je dána množstvím práce obsaženým ve statcích, prostřednictvím kterých dělník reprodukuje svou schopnost fungovat jako dělník).

* Trochu matoucí je v této části vzorec $P' = P + p$. Malé p totiž Marx bude používat k označení osobní spotřeby kapitalisty a nikoli (jak by se dalo vyrozumět zde) k označení rozdílu mezi penězi vloženými do výroby a penězi zhodnocenými o nadhodnotu v peněžní formě. Ale k tomu se ještě dostaneme.

Mimořádně významná je tato pasáž:

"kapitalista tu musí také být, musí tedy také žít a spotřebovávat, aby mohl hrát úlohu kapitalisty. K tomu však v podstatě potřebuje jen takovou spotřebu jako dělník — více tato forma procesu oběhu nepředpokládá"

Tj. v prvním přiblížení by kapitalista v logice fungování kapitálu neměl spotřebovávat víc než dělník. Tak to i někdy bylo či je dodnes. Jak je možné, nahlíženo empiricky, že část představitelů kapitálu si žije v přepychu? Jak to souvisí s reprodukcí a logikou fungování kapitálu? Uvidíme, že s touto otázkou se bude Marx hodně trápit.

Kapitál, II. díl

Kapitola druhá

Koloběh produktivního kapitálu

<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1885/kapital2/ch02.htm>

K. Marx:

Poměr mezi koloběhem kapitálu, pokud je částí všeobecného oběhu, a koloběhem, pokud tvoří články samostatného koloběhu, před námi opět vystupuje, prozkoumáme-li oběh $P' = P + p$. P , jako peněžní kapitál, pokračuje v koloběhu kapitálu; p , jako vydání důchodu ($p — z$), vchází do všeobecného oběhu, vypadá však z koloběhu kapitálu. Do koloběhu kapitálu vchází jen ta část p , která funguje jako dodatečný peněžní kapitál. $z — p — z$ fungují peníze jen jako mince; účelem tohoto oběhu je osobní spotřeba kapitalisty. Pro kreténismus vulgární ekonomie je typické, že tento oběh, který nevchází do koloběhu kapitálu — oběh té části nově vytvořené hodnoty, která se spotřebovává jako důchod — vydává za koloběh charakteristický pro kapitál.

Ve druhé fázi, $P — Z$, se před námi opět objevuje kapitálová hodnota $P = Pr$ (hodnotě produktivního kapitálu, kterým se tu zahajuje koloběh průmyslového kapitálu), zbavená nadhodnoty, tedy s touž velikostí hodnoty jako v prvním stadiu koloběhu peněžního kapitálu $P — Z$. Přes rozdíl v místě je funkce onoho peněžního kapitálu, ve který se nyní přeměnil zbožní kapitál, táž: jeho přeměna ve Vp a S , ve výrobní prostředky a pracovní sílu...

Z' vystupuje od počátku jako zbožní kapitál, a účel celého procesu, obohacení (zhodnocení), nejen nevyklučuje osobní spotřebu kapitalisty, která vzrůstá s velikostí nadhodnoty (tedy i kapitálu), nýbrž ji přímo předpokládá...

K tomu ode mne:

Nejdříve opět ke zkratkám, které Marx používá:

* Malé "z", se kterým jsme se ještě nesetkali, je zboží sloužící k osobní spotřebě kapitalisty.

* Vp jsou výrobní prostředky

Dovolím si upozornit na to, že lepší označení by bylo $P' = P + \Delta P$, kde $\Delta P' = (Vp + S) + p$. Tj. nadhodnota v peněžní formě (ΔP) se dělí na produktivní spotřebu sestávající se z výrobní spotřeby a osobní spotřeby dělníků a z neproduktivní spotřeby kapitalisty, který sice musí také žít, ale jeho spotřeba "vypadá" ze zhodnocovacího procesu.

Toto vysvětlení má ovšem určité problémy, na které, jak uvidíme, Marx jako důsledný myslitel, sám narazí. To, že již v tuto chvíli mu něco nesedělo, je zřejmé, že dost zbytečně a zjevně nervózně použil výraz "kreténismus" k označení odlišného názoru. Situaci totiž bylo možné interpretovat i tak, že v určitém smyslu je i kapitalista pracovní silou (bez jeho účasti by zhodnocovací proces neproběhl), a tudíž jeho spotřeba je také produktivní ve smyslu zhodnocovacího procesu. Ale to vše není tak důležité. Dostaneme se k mnohem závažnějším otázkám.

Ještě stojí za to podívat se na tuto Marxovu formulaci: "účel celého procesu... nevyklučuje osobní spotřebu kapitalisty, která vzrůstá s velikostí nadhodnoty". Tj. Marx přece jen určité pravidlo nachází – čím je větší nadhodnota, tím větší část z ní může kapitalista věnovat na svou neproduktivní osobní spotřebu. Neřeší tím ovšem problém, jaká je velikost proporce a čím je daná, i když ho tato otázka evidentně trápi.

Kapitál, II. díl

Kapitola čtvrtá

Tři figury procesu koloběhu

<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1885/kapital2/ch04.htm>

K. Marx:

Přejdeme nyní k reprodukci. **Dejme tomu, že kapitalista osobně spotřebuje celou nadhodnotu p a přemění znovu v produktivní kapitál jen tak velký kapitál, jako je původní kapitál K.** Pak je kapitalistova poptávka co do hodnoty rovna jeho nabídce. Ale ne pokud jde o pohyb jeho kapitálu; jeho poptávka jako kapitalisty činí jen 4/5 jeho nabídky (co do velikosti hodnoty); **1/5 spotřebovává jako nekapitalista, nikoli ve své funkci kapitalisty, nýbrž pro své osobní potřeby nebo požitky.**

Jeho účet je v procentech takový:

Jeho poptávka jako kapitalisty	=	120,	nabídka =	120.
Jeho poptávka jako požitkáře	=	20,	nabídka =	—
Součet poptávek	=	120,	nabídky =	120.

Tento předpoklad se rovná předpokladu, že kapitalistická výroba neexistuje, že tedy neexistuje ani sám průmyslový kapitalista. **Předpoklad, že hybným motivem je osobní spotřeba, a ne samo obohacení, boří přímo základ kapitalismu.**

Je však kromě toho i technicky nemožný. Kapitalista musí nejen tvořit rezervní kapitál, aby se zabezpečil před kolísáním cen a aby mohl vyčkat nejpříznivějších konjunktur pro koupi a prodej; musí akumulovat kapitál, aby tak mohl rozšiřovat výrobu a zavést do svého výrobního organismu technická zdokonalení.

Abys mohl akumulovat kapitál, musí nejdříve brát z oběhu určitou část nadhodnoty v peněžní formě, která k němu přitéká z oběhu, a rozmnožovat ji jako poklad, dokud nenabude rozsahu nutného k rozšíření starého podniku nebo otevření nového podniku vedle starého. Dokud trvá tvoření pokladu, nezvětšuje kapitalistovu poptávku; peníze jsou nehybné; neodnímají zbožnímu trhu žádný ekvivalent v podobě zboží za peněžní ekvivalent, který byl z trhu odebrán za zboží přinesené na trh.

K tomu ode mne:

Toto je důležitá část. Marx zde říká, že aby se kapitalista mohl reprodukovat jako kapitalista (pod tlakem konkurenčního prostředí), musí podstatnou část nadhodnoty **akumulovat** (což, jak explicitně říká, znamená rozšiřovat výrobu a vnášet do ní technická zdokonalení).

Tím je ovšem nastolena otázka: **Jakou část si kapitalista může ponechat jako "požitkář"?**

Uvidíme, jaké s tím bude mít Marx problémy.

A vede to i k mnohem závažnější otázce: **Jak je možné, že v konkurenčním prostředí si kapitalista může dovolit větší osobní spotřebu, než jakou umožňuje pod tlakem konkurenčního prostředí dělníkovi?**

Kapitál, II. díl

Kapitola sedmnáctá

Oběh nadhodnoty

<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1885/kapital2/ch17.htm>

K. Marx:

Kdyby se jeho kapitál obrátil za rok víckrát, nic by to na věci nezměnilo, změnila by se ovšem délka doby, a tím i velikost sumy, **kteou by kapitalista kromě svého zálohovaného kapitálu musel vrhat do oběhu na svou osobní spotřebu.**

Tyto peníze nevrhá kapitalista do oběhu jako kapitál. Ale proto je také kapitalista, že je až do návratu nadhodnoty s to žít z prostředků, které má.

V tomto případě jsme předpokládali, že peněžní suma, kterou kapitalista vrhá do oběhu na krytí své osobní spotřeby až do prvního návratu svého kapitálu, rovná se přesně nadhodnotě, kterou vyrobí a kterou je tedy třeba přeměnit v peníze. Je zřejmé, že vzhledem k jednotlivému kapitalistovi je takovýto předpoklad libovolný. Ale musí být správný pro celou třídu kapitalistů, předpokládáme-li prostou reprodukci. Vyjadřuje jen to, co je zahrnuto v tomto předpokladu, že se totiž neproduktivně spotřebovává celá nadhodnota, ale také jen nadhodnota; že se tedy neproduktivně nespotebovává ani zlomek původního kapitálu.

K tomu ode mne:

Tady jen Marx znovu opakuje to, co již napsal.

Kapitola dvacátá Prostá reprodukce I. Formulace otázky

<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1885/kapital2/ch20.htm>

Poněvadž prostá reprodukce tvoří část, a to nejpodstatnější část i každé roční reprodukce v rozšířeném měřítku, **zůstává tento motiv — osobní spotřeba — spolu s motivem obohacení a v protikladu k motivu obohacení jako takovému rozhodujícím.**

K tomu ode mne:

Čti takto: Kapitalista má dva motivy – **osobní spotřebu** (požitkářství či moderně, resp. neoklasicky řečeno: maximalizace svého užitku jako souhrnu požitků) a **obohacení** (akumulaci kapitálu). A tyto dva motivy jsou v protikladu. Dokázal tento protiklad (určit poměr rozdělení) Marx vyřešit? **Nedokázal.** Proč? Řešení v jeho díle opravdu nenajdeme. Viz souhrnná poznámka.

Souhrnná poznámka

Předně je nutné ocenit pedantičnost Marxova uvažování. Evidentně hledal zákonitost (logiku, pravidlo), které by nějakým způsobem odpovědělo na otázku, co určuje poměr mezi tím, kolik musí kapitalista vložit do zhodnocovacího procesu (do procesu akumulace kapitálu) a kolik si může ponechat na svoji (podle Marxe neproduktivní, požitkářskou spotřebu). Odpověď se mu nepodařilo dát. To byl jeden z důvodů nedokončení 2. dílu Kapitálu.

Marxovi to ovšem nelze vyčítat. Nemohl vyřešit všechny teoretické problémy. To není v silách nikoho, protože žijeme ve světě, který je nevyčerpatelně bohatý jak z ontologického hlediska, tak z hlediska důsledků této nevyčerpatelnosti pro společenský vývoj.

K řešení problému, který jsme nastílnili, je dlouhá cesta. Klíčem je pochopení spotřeby kapitalisty (těch, kteří zabezpečují reprodukci a akumulaci kapitálu) prizmatem **pozičního investování**. Ve spotřebě kapitalisty totiž nejde ani tak o "požitkářství", jak by nadšeně s Marxem souhlasili i neoklasici, ale o **přeměnu finančních prostředků získávaných v procesu rozšířené reprodukce kapitálu ve společenskou pozici, tj. výsadu, umožňující diskriminovat ty, kteří potřebné finanční prostředky nemají či z důvodů nepochopení vývojových tendencí do konkurence v oblasti pozičního investování nevstupují.**

Příliš šetřiví kapitalisté byli "vytříděni" (slovo "vytřídění" se zde hodí i ve smyslu odstranění z třídy kapitalistů) z konkurenčního boje poměrně záhy a poměrně brzy byla **rozšířená reprodukce kapitálu kontaminována obnovou privilegií feudálního typu prorůstajících se státem**. Tento osud vývoje kapitalistických vztahů Marx netušil a ani tušit nemohl. Neuvědomoval si, že každý **výrobní způsob má nejen svoji vzestupnou, ale i sestupnou fázi**. A tak současní **poučkoví "marxisté" bojují proti něčemu, co už tady dávno není, a uniká jim zdroj společenských deformací, který mezi tím přebujel v přímé ohrožení možnosti přežití naší civilizace.**

Marx OK. Ale jak dál?

V závěru série věnované tomu, **co Marx věděl, že neví**, jsem přislíbil vysvětlení významu analýzy **pozičního investování** z hlediska překonání nedostatků Marxovy **teorie nadhodnoty**.

Nejdříve stručně o Marxově teorii nadhodnoty, která popisuje jeho pohled na problematiku **kapitalistického vykořisťování**:

1. V kapitalistickém systému jsou všechny směnné akty **ekvivalentní** a (v určitém smyslu slova) **svobodné**.
2. Ekvivalentem ve směně je **hodnota**, množství práce obsažené v daném **zboží**. (Cena je výrazem hodnoty a kolísá kolem ní.)
3. Platí to i pro směnu mezi **kapitalistou a dělníkem**.
4. Ekvivalentem této směny je **hodnota pracovní síly**, tj. množství práce obsažené ve statcích a službách, které v daných společenských podmínkách potřebuje dělník, aby **reprodukoval svoji schopnost pracovat** (v Marxově době to bylo kolem 12 hodin práce, přičemž do nákladů na reprodukci vstupuje i reprodukce rodiny, uspokojování určitých kulturních potřeb, vzdělání, zdravotní péče apod.).
5. Tím vzniká **nadhodnota**: rozdíl mezi hodnotou např. 12 hodin práce (což je 12 hodin práce, protože práce je hodnototvorná) a hodnotou pracovní síly (což bylo v té době cca 6 hodin práce). Kapitalista si tak přisvojoval nadpráci, tj. hodnotu 6 hodin práce.
6. Možnost přivlastňovat si nadpráci v opticky ekvivalentní směně vyplývala z toho, že kapitalista vlastní **kapitál**, tj. výrobní prostředky, a dělník nikoli.

7. Ačkoli je směna mezi dělníkem a kapitalistou opticky "svobodná", je k souhlasu **prodávat svou práci za cenu pracovní síly dělník** nucen existencí **rezervní armády nezaměstnaných** (tj. těch, kteří nemají práci a jsou schopni kdykoli nastoupit na místo těch, kteří práci mají).

8. **Rezervní armáda nezaměstnaných** je trvale udržována tím, že efekt investic směřujících k rozšíření výroby na tvorbu pracovních míst je menší, než efekt investic směřujících k technickému zdokonalení výroby a vedou mj. ke snížení počtu pracovních míst.

9. Protože podíl kapitálu a práce (konstantního a variabilního kapitálu) je v různých odvětvích různý, dochází mezi odvětvími k přelévání nadhodnoty tak, aby ve všech odvětvích vyrovnávala **míra zisku**.

Z tohoto pohledu vyplývá zásadní závěr (který mj. odpovídá na otázku, proč byl 1. díl *Kapitálu* přes jeho poměrně náročný obsah tak populární a proč našel takový společenský ohlas: **Když znárodníme vlastnictví výrobních prostředků, budeme se moci (jako dělníci či pracující) podělit o nadhodnotu, tj. nenecháme se vykořisťovat.** (Tato cesta se v praxi vyzkoušela.)

Marxova konstrukce má celou řadu problémů. Některé, některé znal už on sám, některé byly známy už za jeho života, některé vyvstaly s rozvojem společnosti a s rozvojem poznání.

To, že nějaká abstraktní konstrukce (model) má určité problémy při aplikaci k řešení konkrétních problémů nemusí být na škodu. Pokud je abstrakce dobrá, lze jejím rozšiřováním formou zobecnování předpokladů reálné problémy uchopit. Ale Marxova konstrukce má několik zásadních nedostatků, uvedu jen dva:

1. První problém spočívá v **problematicke realizace vlastnických vztahů**: samotné postátnění majetku ještě neznamená, že začne fungovat společenské vlastnictví. Jinými slovy – cestu k vyšší míře a nakonec i plnému zespolečnění je patrně třeba vidět jinak, než jak to vyplývalo z účelově zjednodušeného interpretování Marxe. (Sám Marx předpokládal jako jednu z možných cest postupné odkoupení výrobních prostředků od kapitalisty při uchování, alespoň v první fázi přeměn vyúsťujících v komunistickou společnost trhu i konkurence.)

2. Druhý problém jsme si ukázali v podrobné interpretaci rozpaků, které měl Marx, když interpretoval **problém kapitalistovy spotřeby nadhodnoty**, kterou rozlišil na:

- **produktivní** (investice a mzdy dělníkům, protože obojí vede k vytváření nadhodnoty);
- **neproduktivní** (osobní spotřeba kapitalisty, která slouží jen k jeho požitkům).

Budu se nyní věnovat problematice osobní spotřeby kapitalisty. Trochu mě překvapuje, že ji celou Marx považuje za neproduktivní. I v logice Marxe uvažování by bylo možné očekávat, že řekne: Část osobní spotřeby kapitalisty je produktivní, protože přežívání kapitalisty, resp. jeho reprodukce jako živé bytosti v daných společenských podmínkách je nutná k tomu, aby mohl plnit funkci hybatele rozšíření reprodukce kapitálu. Hledal jsem to v jeho díle, ale nenašel (není to však tak důležité).

Mnohem významnější je, že Marx **doložitelně přehlédl** důležitý aspekt kapitalistovy spotřeby (i spotřeby těch, kteří fungování kapitálu v rozšířené reprodukci svými činnostmi ve velké společenské dělbě práce zabezpečují), totiž právě **investování do společenské pozice**, tj. **poziční investování: Přeměnu majetkové výhody ve výsadu**, v pozici, ze které jeden člověk může diskriminovat jiné lidi. Zde již nešlo o spotřebu neproduktivní, ale o **spotřebu lidsky i ekonomicky KONTRAPRODUKTIVNÍ**.

Čím více rostla produktivita práce a tudíž i velikost toho, co získávala "obsluha kapitálu" (kam patří nejen vlastník kapitálu, ale i ti, kteří mu pod kontrolou jeho moci pocházející z majetku slouží v manažerských či státních funkcích), **tím více rostla role pozičního investování**.

To vše postupně vedlo k tomu, že vznikla **nová polarita ve společnosti**, kterou lze přibližně tematizovat jako **rozpor mezi dvěma formami konkurence vlastníků kapitálu**:

- **Konkurence v oblasti inovací** šetřících zdroje a přinášející nové užitky, inovací které vedou ke společenskému pokroku.

- **Konkurence v oblasti pozičního investování**, tj. v oblasti toho, jak prostřednictvím dobývání výsad umožňujících diskriminovat druhé omezit roli těch, kteří dokážou (přes rozvoj a uplatnění svých schopností) produktivně investovat.

V logice věci nabývají převahu postupně ti **méněschopní všehoschopní**. **Nastává bártovská úpadková fáze kapitalismu, která vyúsťuje v nekapitalistickou usedlinu**.

Pozičního investování jako dominantního ekonomického fenoménu si poprvé povšimnul **Veblen** ve své *Teorii zahálčivé třídy* (1899, u nás vyšla o sto let později v roce 1999), kterou se stal nesmírně populárním, aby pak jeho přínos byl zčásti postupně zapominán. Zde je její pěkná a stručná charakteristika:

<https://docplayer.cz/13040265-Veblen-thorstein-bunde.html>

file:///C:/Users/5050/Downloads/391-1955-1-PB.pdf

Veblen používá k označení pozičního investování pojem "*okázalá spotřeba*" či "*demonstrativní spotřeba*". Jeho popis těchto fenoménů a jejich role je naprosto skvělý. Nepodařilo se mu však vyvinout potřebné teoretické nástroje jejich analýzy.

Ve vývoji společnosti však **poziční investování napáchalo více nepřímých škod než přímých**. Nemilosrdná konkurence se totiž prosadila nejen v oblasti výroby, ale i v oblasti pozičního investování. Ale jak získat prostředky pro poziční investování, když je nedokážu získat inovační aktivitou v oblasti výroby? No přece když nemám problém s tím, prosadit se vůči druhým vytvářením výsad umožňujících diskriminaci druhých, pak

nemám problém ani s tím, abych prostředky potřebné k pozičnímu investování získal "nefěr" způsobem, tj. **porušením obecně přijatých zásad** (korupcí, rozkrádáním tunelováním, podváděním, diskriminací apod.). To je sice spojeno s určitým rizikem odhalení, ale také vede k tomu, že ti, kteří na sebe něco vědí, se mohou nejen vzájemně vydírat, ale také vzájemně krýt a prosazovat v institucionálních strukturách. Dochází tak ke vzniku **struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad** a jejich propojení se strukturami založenými na pozičním investování.

V podmínkách neexistence monopolu globální moci jsou země, v nichž tato rakovina propukne, odsouzeny k zániku či podstatným změnám. **V podmínkách globální unipolarity dochází ke globální katastrofě, kdy pozičně silnější přenášejí dopady svého devastujícího chování na slabší.** Právě v takových podmínkách se nyní nacházíme. To vede k otázkám:

- **Jak se z této situace dostat?**

- **Kdo je hegemonem exodu ze slepé uličky a kdo může být jeho spojencem?**

- **Jakou roli může a měla by sehrát teorie?**

- **Jak polarizaci, ve které sehrálo startovní roli poziční investování a následně jeho propojení se strukturami založenými na vzájemném krytí, co nejprůhledněji vyjádřit?**

Ti, kteří žijí v **zajetí prizmatu "kapitál-vykořisťování-znárodnění"** a uspokojuje je, že si tím vysvětlí vše, jsou dnes žabou na prameni poznání toho, o co jde. Ani si neuvědomují, jak se tím prohřešují proti účtě k rozvoji teorie jako vrcholové formy lidského poznání, ke kterémužto rozvoji Marx podstatným dílem přispěl.

Dnes máme k dispozici nástroje analýzy pozičního investování:

- Model vztahu věřitele a dlužníka, ve kterém **poziční investování funguje tak, že znemožňuje realizaci investičních příležitostí jednoho** (od možnosti kvalitního vzdělání až po možnost stavby kanálu Dunaj-Odra), **aby zvýšilo výnosnost realizace investičních příležitostí druhého.**

- Model rozhodování o tom, jak se chovat při společné akci v podmínkách možnosti investičního investování, založený na **funkci neutrality pozičního investování** (aplikovatelný od běžného vztahu mezi zaměstnanci a vlastníky až po válečné konflikty).

Chce to jen používat rozum a důvěřovat teorii.

Ještě k pozičnímu investování

Radim Valenčík

Jednou z tvůrčích skupin, jejíž práce je využívána při pěstování vize, je skupina, která se zabývá problematikou pozičního investování (její složení přesahuje okruh pěstitelů vize a její činnost vyúsťuje do oblasti rozvoje základní mikroekonomické teorie). Když jsem hledal zdroje, narazil jsem na svoji starší práci z roku 2008. Stojí za uveřejnění, protože umožňuje lépe pochopit, v čem se podařilo dojít dál. Ještě před tím však poznámku metodologického typu.

Značnou pozornost je nutné věnovat přesnému definování pojmů, přičemž mimořádně významná je schopnost použít obecné pojmy (nejlépe všeobecné kategorie) k definování pojmů se specifickým obsahem. To umožňuje prostřednictvím pojmů vyjádřit nové jevy, pro které dříve vhodné pojmy neexistovaly. A také to umožňuje jasně vidět, jak se věda rozvíjí. Není pravda, že různé teorie jsou nesouměřitelné. Kdo umí velmi obecně (všeobecně) pojmy používat k vyjádření specifického, ten dokáže porozumět různým přístupům, převést je na "společného jmenovatele" (dosáhnout vyjádření toho, o co jde, ve společně srozumitelných pojmech) a ukázat, kam až kdo v tom či onom směru došel. Z tohoto hlediska lze ukázat (učinil jsem tak v 367. až 371. pokračování seriálu), že **Marx ještě neuvažoval ekonomický dopad osobní spotřeby kapitalisty na ekonomiku a vývoj ekonomického systému.** Zde, v pátém pokračování, je shrnutí této analýzy:

<https://radimvalencik.pise.cz/10652-vize-jakou-potrebujeme-371.html>

Jeho teorie je v tomto smyslu méně obecné, méně rozvinutá než tak, která si z různých aspektů této zpětné a velmi důležité vazby začala všimnat.

Nyní **text z roku 2008**, který umožňuje ukázat, kam se od té doby analýza pozičního investování posunula (odlišuji jej barvou):

Autor jedné z prvních moderních učebnic ekonomie J. Clark (Základy národohospodářské teorie. Prométheus, Praha 1932, s. 220-221) již v roce 1911 (!) k tomu říká: *"Jak působí na hodnotu statků existence společenských kast. Jedním z důvodů, proč trh šperků jest tak pružný, jest skutečnost, že šperky slouží jako odznaky kasty, čímž může býti toliko něco velmi cenného. Kdyby tudíž všechny drahokamy velmi zlevnily, staly by se dvě věci: (1) poměrně chudí lidé by si jich něco koupili – částečně místo napodobenin a levnějších pravých šperků; (2) bohatí lidé by si museli kupovati více šperků a dražší, než potřebovali dříve za tím účelem, aby*

udrželi svoje postavení ve společenských stupnicích. Toto pravidlo působí u spotřeby velké řady předmětů, jejichž držení zdá se, aspoň nazevnějšek, vyznačovat člověka, že náleží do určité vrstvy společnosti."

J. Clark v pojetí prestižní spotřeby navazuje na myšlenky T. Veblena z jeho *Teorie zahálčivé třídy* (The Theory of the Leisure Class, z r. 1899) T. Veblen si zaslouží uznání za to, že ve své práci pojmenoval určité společenské jevy a pustil se do jejich analýzy. Otázkou je, nakolik postihl jejich ekonomickou podstatu a zda jeho analýza není zavádějící. "Demonstrativní na dané téma spotřeba", "okázalá spotřeba" či "prestižní spotřeba" není ničím jiným než projevem investování do společenské pozice, dosažení společenské pozice je pak investicí do společenské pozice, která má umožnit budoucí příjem. Tj. **"demonstrativní spotřeba" není "spotřebou pro spotřebu", není samoúčelem, ale jednou ze složek majetkového portfolia, od níž se očekává budoucí příjem.**

J. Řezník mě v připomínkách k pracovní verzi tohoto článku upozornil na řadu pasáží ve Veblenově práci, které, podle něj, lze interpretovat jako investice do společenské pozice s cílem dosáhnout zvýšení budoucího příjmu. Např.: *"s kulturním pokrokem se majetek stává stále více trofejí svědčící o úspěšném výsledku v majetkové hře odehrávající se mezi členy skupiny ... příležitost získat si vyznamenání"* (Teorie zahálčivé třídy, Praha, Sociologické nakladatelství 1999, s. 28)... *"okázalá spotřeba drahých statků je pro zahálčivého gentlemana cestou k získání úctyhodnosti"* (s. 31)... *"okázalá spotřeba drahých statků je pro zahálčivého gentlemana cestou k získání úctyhodnosti"* (s. 63). Podle mého názoru se sice možná Veblen přiblížil ekonomické interpretaci fenoménu "okázalé spotřeby", ale rozhodně nelze jeho pojetí považovat za dotažené.

R. Reich v knize *Dílo národů - Příprava na kapitalismus 21. století* (Praha, Prostor 1995) o mnoho let později ukazuje, kam až by mohla tendence k ekonomické segregaci vyrůstající z investování do společenské pozice vést: *"Symboličtí analytici se budou snažit lišit od zbytku obyvatelstva svými globálními kontakty, dobrými školami, příjemným životním stylem, skvělou zdravotní péčí a dostatečným množstvím bezpečnostních strážců. Dokončí tak své odtržení od americké Unie. Obce a městské enklávy, v nichž žijí, a symbolickoanalytické zóny, v nichž pracují, se nebudou ničím podobat zbytku Ameriky. Nebude mezi nimi existovat žádné přímé spojení. Nejchudší občané Ameriky budou zatím izolováni ve svých městských a venkovských enklávách, v nichž bude vládnout zoufalství. A stále větší část mladých mužů bude plnit americká vězení. Zbytek obyvatelstva, který bude postupně chudnout, bude mít pocit, že se žádný z těchto trendů nedá změnit."* (S. 335.)

Životaschopnost a dravost pozičního investování je dána zejména tím, že vede ke vnucené konkurenci. K tomu dále přispívá skutečnost, že poziční investování využívá nedokonalostí vývoje lidských preferencí (prožitkového mechanismu), je založeno na "spojení příjemného s užitečným" (přesněji v ekonomickém smyslu - výhodným), vytváří skupinovou psychologii, včetně silných konvencí a destruuje předpoklady fungování kapitálového trhu v oblasti investování do lidských schopností. Nepřímo pak vyvolává potřebu sociálně orientovaného přerozdělování a determinuje v oblasti společenského vědomí předpoklady pro takový výsledek veřejné volby, který vede k tendencím rozšiřovat sociálně orientovaného přerozdělování. Tím rozšiřuje i oblast, ve které lze prostřednictvím pozičního investování dosahovat výhody.

Lze si představit, jak tento fenomén vznikl. Při vytváření majetkového portfolia mají domácnosti tendenci upřednostňovat příjemné (to je dáno setrvačností vývoje lidské prožitkové struktury, např. v určitém věku s oblibou souložíme, aniž by si tento akt kladl vždy za cíl rozmnožit potomstvo, nebo lovíme zvěř, aniž bychom tak činili z hladu). Fenomén prestižní spotřeby ukázal, že lze spojit "příjemné s užitečným", upřednostňovat příjemné a současně tím dobývat společenskou pozici, která umožňuje získat společenské kontakty, přístup k informacím apod. a stává se tak předpokladem dosažení budoucího příjmu. Umožňuje rovněž vyloučit ty, co "na to nemají", z konkurence.

Kvaziproduktivní spotřeba se historicky vyvinula ze spotřeby neproduktivní. V dějinách vždy existovaly domácnosti, které dosahovaly vysokých příjmů, které nedokázaly produktivně využít. Původně neproduktivní spotřeba statků pořizovaných z těchto výdajů spontánně vytvořila určité konvence, působila na vytváření společenské pozice, vyvolávala imitační efekty a následně i záměrné investování do společenské pozice.

Současná ekonomická teorie narazila na řadu příkladů toho, jak investice do společenské pozice ovlivňují transakční (směnné vztahy) a jak je výnos do společenské pozice dosahován (k jejich popisu používá pojmy jako "dobývání renty", "asymetrie informací", "hry s nulovým součtem", "bariéra rozpočtového omezení domácností" a její využívání či spíše zneužívání při vytváření a prohlubování "ekonomické segregace" atd.).

Polarita investování do schopností a investování do pozice významným způsobem obráží problémy současného vývoje společnosti. V jednom i druhém případě taková investice vynáší, ovšem původ výnosu je odlišný:

- V prvním případě člověk se svými schopnostmi něco vyprodukuje, výnos z investic do jeho schopností tak má reálnou protihodnotu. Z ekonomického hlediska se jedná o "hru s nulovým, resp. kladným součtem". Všude tam, kde taková situace vzniká, se nabízejí možnosti paretoevských zlepšení.

- Ve druhém případě umožňuje společenská pozice dosáhnout přerozdělení zisků ve prospěch toho, kdo má tuto pozici výhodnější. Z ekonomického hlediska se jedná o "hru s nulovým součtem" (tj. pokud si má někdo zvýšit užitek, musí se užitek někoho druhého snížit).

Investováním do společenské pozice jsou nejvíce ovlivnitelné transakční vztahy v oblasti finančních trhů, směnné vztahy založené na dělbě budoucích výnosů. Ty mají totiž velmi komplikovanou strukturu a jak ten, kdo poskytuje investiční prostředky (a poptává investiční příležitosti), tak ten, kdo poskytuje investiční příležitosti (a poptává investiční prostředky), trpí deficitem informací.

Mj. právě proto, že finanční trhy jsou "zamořeny" investováním do společenské pozice, vyskytuje se v této oblasti (v lokálním i globálním měřítku) značné množství negativních jevů a k finančním trhům (jejich společenské funkci) panuje značná nedůvěra, ne-li averze.

Žádné "přerozdělování zisků" problém neřeší. Již proto, že druhou oblastí, kde se nejvíce projevují důsledky investování do pozice, jsou transakční vztahy mezi soukromými a veřejnými subjekty.

Existuje jediná cesta, která umožňuje "vytlačit" investování do společenské pozice a která umožňuje zlomit trend "bohatnutí bohatých a chudnutí chudých", prohlubování ekonomické segregace společnosti apod. – a to je **cesta vytvoření podmínek, za kterých bude možné a výhodné investovat soukromé prostředky do rozvoje schopností lidí.**

Ještě před tím, než udělám určitý přehled toho, v čem se od doby textu napsaného v roce 2008 pokročilo dál, zdůrazním na začátku to nejdůležitější: **Naprostou zásadním a původním výsledkem je identifikování a definování funkce neutrality pozičního investování při rozdělení výsledků společné akce, kdy toto rozdělení nahlížíme prizmatem Nashova vyjednávacího problému.** K docenění tohoto kroku je nutné znát širší kontext:

1. Důležité je popis mechanismu fungování pozičního investování (ten u dříve zmiňovaných autorů nenajdeme): **V důsledku investování do společenské pozice dochází k potlačení investičních příležitostí, kterými disponuje oběť pozičního investování (znemožnění jejich realizace), čímž roste výnosnost investičních příležitostí toho, kdo poziční investování využívá.** Zvláště výrazně se tento efekt projevuje v oblasti investičních příležitostí spojených a nabýváním, uchováním a uplatněním lidského kapitálu. Dlouhodobým důsledkem pak je společenská segregace.

2. V důsledku konkurence v oblasti pozičního investování dochází k vynucenému porušování obecně přijatých zásad (zákonů, morálních pravidel apod.), což má za následek vznik struktur založených na vzájemném vydírání, krytí a protěžování zúčastněných, tj. **vznik struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad.** Tyto se následně propojují se strukturami vzniklými pozičním investováním, dochází k **odstartování úpadkové etapy vývoje společnosti, která vzešla z kapitalistického systému.**

3. Nejvhodnější cestou ke zviditelnění procesu úpadku společnosti je nastolení **základní otázky finančních trhů: Co brání tomu, aby investiční příležitosti byly využívány podle míry jejich výnosnosti?** – Odpověď na tuto otázku není zdaleka tak triviální, jak by se zpočátku mohlo někomu zdát.

4. Přirozenou tendencí vývoje ekonomického systému je **růst podílu a role produktivní spotřeby** (spotřeby, jejímž výsledkem je nabývání, uchování a uplatnění lidských schopností, resp. lidského kapitálu); tomu odpovídá i přirozená tendence vývoje ekonomické teorie směrem k **ekonomii produktivní spotřeby** jako přesahu neoklasické ekonomie v hlavním směru. V ekonomii produktivní spotřeby není model člověka založen na maximalizaci užítku, ale na rozvoji a uplatnění jeho schopností, kdy tento rozvoj a uplatnění schopností a) působí jako nejvýznamnější faktor ekonomického růstu i determinant kvality růstu, b) přináší největší naplnění prožitkového bohatství i smyslu žití.

5. Kvalitativním vyjádřením společenské změny, o kterou jde, je přechod obdobného typu, jakým byla průmyslová revoluce (při které se stal nově vzniklý sektor průmyslu dominantním ekonomickým sektorem) a její společenský kontext, přičemž v tomto případě jde o **přechod ke společnosti, jejímž dominantním ekonomickým sektorem budou produktivní služby**, tj. služby zaměřené na produkci lidského kapitálu, resp. na nabývání, rozvoj a uplatňování schopností (vzdělávací a zdravotní služby, sociální práce apod.).

6. Výše uvedený kontext umožňuje **odlišit skutečné reformy** (vytvářející podmínky pro vyšší míru využití investičních příležitostí spojených s nabýváním, uchováním a uplatněním schopností člověka, případně odstraňující bariéry pro vyšší míru využití investičních příležitostí spojených s nabýváním, uchováním a uplatněním schopností člověka) **od kvazireform, které posilují roli pozičního investování** a vytvářejí větší závislost jednotlivců i celých zemí na globální moci vzniklé propojením struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad a struktur založených na pozičním investování.

7. Lidé jsou si (přínejmenším intuitivně) existence pozičního investování vědomí, a proto se při rozhodování v běžném životě, zda vstoupit do nějaké společné akce (jejímž výsledkem je dělba výnosů, kterou lze vyjádřit jako Nashův vyjednávací problém), či takovou akci odmítnout, případně se jí snažit vyhnout, chovají následovně: Pokud situaci vyhodnotí tak, že výnos, který získá druhá strana (terminologií teorie her: druhý hráč), může být druhou stranou využit formou pozičního investování v dalším běhu událostí k získání výhody pro druhou stranu, vstup do společné akce odmítne, případně se této společné akci snaží vyhnout. Toto chování

člověka lze vyjádřit **modelem založeným na funkci neutrality pozičního investování začleněné do Nashova vyjednávacího problému**, která má obdobnou roli při objasnění chování člověka jako například indifferenční křivka.

8. Modelování reálných situací prostřednictvím funkce neutrality pozičního investování umožňuje objasnit jevy spojené s přípravou, projednáváním a realizací reform, které jsou tak či onak (jako skutečné reformy či kvazireformy) zaměřeny do oblasti využívání investičních příležitostí spojených s nabýváním, uchováním a uplatněním lidských schopností

Analýza pozičního investování, které se v Marxově době ještě nevyvinulo a nemetastazovalo do takové podoby, aby jej velký myslitel zaznamenal, je mimořádně významná pro pochopení toho, jak nebezpečná je ortodoxie a myšlení založené na poučkách-stereotypech. Ukázkový příklad této ortodoxie dali **Petr Kužel** a **Dominik Forman** v dvoučlanku *Co dělat? Proměna levice a její taktika v současných společenských podmínkách*, který uveřejnil časopis *Argument*. Zde je jedna z klíčových pasáží:

"Co dělat? - Jediné řešení, jak obnovit socialistický, resp. skutečně levicový proud, který by na ose práce-kapitál hájil stranu práce (řekněme tradiční levice), je obrátit se přímo na řadové pracující samé, obnovit ono plebejské spojenectví a začít hájit ekonomické zájmy běžných pracujících."

Viz: <https://radimvalencik.pise.cz/10615-vize-jakou-potrebujeme-346.html>

S oporou v pohledu na společenský vývoj, který umožňují nástroje analýzy pozičního investování, ukážu, proč je takový pohled nejen chybný, ale i nebezpečný. Pro lepší srozumitelnost prezentace jednotlivých aspektů dané problematiky uvedu v bodech:

1. Identifikace role pozičního investování umožňuje rozlišit dva typy konkurenční výhody při reprodukci kapitálu:

- **"Schumpeterovské" výhody založené na inovaci**, které posouvají technologickou vyspělost a vedou k větší míře zespolečenštění.

- **Výhody založené na pozičním investování**, které segregují společnost, snižují efektivnost ekonomiky, ve svých důsledcích spouštějí mechanismus tvorby struktur založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad.

S těmito dvěma typy reprodukce kapitálu jsou spojené i protichůdné vývojové tendence, které dnes nabyly globální rozměr. Tyto dvě tendence vyvolávají řadu střetů či rozporů, a to rovněž v lokálním i globálním měřítku. Kdo chce dát odpověď na otázku, "Co dělat?", musí **ze znalosti a analýzy těchto rozporů vycházet**, nemůže je přehlížet (pro zvlášť natvrdlé dodávám: to by mu Lenin dal!).

2. Je obrovský rozdíl mezi **podnikateli-inovátory** (Baťa, Čuba – kteří potřebě navyšovat svůj inovační potenciál podřizovali i investice do kvalifikace a vzdělání zaměstnanců, do rozvíjení participační kultury apod.) a **podnikateli-devastátory**, kteří z dobytých pozic administrativně (často na základě zneužití státních i nadstátních institucí, které si podřídili) **nemilosrdně likvidují všechny, kteří jim překážejí, zejména a právě podnikatele-inovátory** (příběh likvidace Slušovic je zvlášť výživný). Přitom je třeba vnímat to, že:

- Existují přechodné typy podnikatelů (i oligarchů).

- To, co existuje omezeně v národní podobě, v plné míře vykvetlo na nadnárodní úrovni (což je projevilo již v případě Slušovic).

- Dnes je dominantní a nejdramatičtější oblastí tohoto střetu právě nadnárodní úroveň (kde je třeba až drze využívat "co je dovoleno bohovi, není dovoleno volovi" v případě likvidace firem slabších států uplatňování dvojího metru v politice embarg a jiných skvělých vynálezů globálních pozičních investorů).

3. **Střet** (a s tím spojené rozpory, které se budou prohlubovat a mohou mít nejrůznější vyústění) **dvou typů reprodukce kapitálu se projevuje velmi čitelně i v globální polaritě Čína** (a některé země, pro které je určitým vzorem) a **USA** (s jejími spojenci, resp. institucionálně okupovanými vazaly):

- **Čína je zemí, která se shodou okolností nejvíce ubránila tomu, aby její institucionální systém byl ovládnut prorostlicí strukturou vzniklých na bázi pozičního investování a na bázi vzájemného krytí porušování obecně přijatých zásad**. Převažují v ní podnikatelské aktivity zaměřené na inovace, což této zemi propůjčuje kromě vysoké dynamiky ekonomického rozvoje i perspektivu toho, že vyjde ze slepé uličky setrvačného vývoje. (Pro úplnost dodávám, že v Rusku stále ještě existuje převaha důsledků jak domácího, tak globálního pozičního investování, situace se zde ovšem poměrně dramaticky mění a bude měnit, vývoj v tomto směru je obtížně predikovatelný a zasloužil by si samostatný rozbor.)

- **USA a její institucionálně okupovaní vazalové se propadli do hluboké žumpy prorostlice struktur vzniklých na bázi pozičního investování a na bázi vzájemného krytí porušování obecně přijatých zásad, která má podobu současné globální moci**. Tato moc je stále ještě dominantní globální silou, dnes však již slábnoucí a nevypočitatelnou.

Ačkoli jsou nejrůznější konflikty, nabývající i hrozivých rozměrů, opticky vyvolány řadou konkrétních lokálních roznětek, jejich podstatou je střet dvou typů reprodukce kapitálu jako nutný symptom a důsledek sestupné, resp. úpadkové fáze vývoje kapitalistické společnosti.

4. Mohou "kolektivní kapitalisté" (tj. nejen formální vlastníci, ale i ti, kteří reprodukci kapitálu ovládají) znovu nabrat dech, **mohou v jejich řadách získat převahu podnikatelé-inovátoři schumpetrovského typu, mohou porazit podnikatele-devastátory**, mohou vymanit reprodukci kapitálu z tenat pozičního investování a metastazovaných struktur založených na vzájemném krytí lumpáren, mohou se stát hegemonem vyvedení globální společnosti z krize? – Takovéto snění je velmi obdobné snění, že se pracující třída probudí a znovu aktivizuje, když si uvědomí nestřelnou polaritu práce a kapitálu. Dvakrát se do stejné řeky nevstupuje. V daném případě je dokonce koryto řeky už úplně jinde. **Kdo tedy může být hegemonem?** Před touto otázkou stojí ještě jiná, otázka, bez odpovědi na kterou si na právě položenou otázku dát nedokážeme. Totiž otázka, **jaké parametry či atributy musí mít hegemon změny**: ten, který je ke své roli předurčen svým postavením v systému společenských, zejména ekonomických, vztahů a je současně schopen kolem sebe soustředit dostatečné společenské síly. Ten, který dělá perspektivní a přitažlivou vizi vizí, která je též **realistická**.

5. Jaké tedy parametry či atributy musí mít hledaný **hegemon vyvedení globální společnosti z krize?** Zkusme některé z nich formulovat v očekávání, že si tím otevřeme cestu ke kritické diskusi umožňující odhalení jak dalších parametrů či atributů, tak i jejich souvislostí:

- Jeho **postavení v systému společenských, zejména ekonomických vztahů ho k jeho roli musí na jedné straně nutit (dotlačit ho k příslušným aktivitám), na druhé straně mu musí tyto aktivity umožňovat**, a to tak, že volba strategie hegemonu změny je pro něj výhodnější než volba jiných strategií.

- Musí **mít objektivní i subjektivní předpoklady k nabývání schopností (kompetencí) nezbytných pro realizaci role hegemonu** (pozitivní vztah ke kultuře, vzdělání a zejména vědě včetně šíření toho, co si osvojil je naprosto nezbytný).

- Musí **splňovat atribut komplementarity jednotlivců**, tj. nejedná se o souhrn stejných osob jako entit, ale o vzájemně se propojující komplex entit, která se v národním i nadnárodním měřítku, v profesním, generačním a dalších aspektech různosti vhodně doplňují a zvyšují tím synergický efekt svého působení. (To je něco jiného, mnohem obtížnějšího, než když hledáme subjekt složený z "proletářů" či jiných unifikovaných entit – proto mnozí při hledání toho, kdo by mohl prosadit změny a vyvést společnost z krize, neuspěli.)

- Musí **mít schopnost reagovat na vytvoření příznivých podmínek pro svou roli formou toho, co je obdobou "řetězové reakce" či "nabalující se sněhové koule"**. Nesmí se však nechat zlákat k praecox (předčasné) aktivitě v situaci, kdy vhodné podmínky ještě nenazrály.

Pokud shrnu: **Nehledejme hegemonu v podobě jednotlivce, ale v podobě strukturovaného kolektivního, týmového, skupinového subjektu, který vznikne za předpokladu určité duchovní průpravy reakcí na vhodné podmínky, přičemž důležitou role zde budou hrát průběžně vytvářené horizontální vztahy mezi lokálně vznikajícími skupinami spojených se společensky přínosnou tvůrčí činností.** (A to bez perspektivní, realistické a přitažlivé vize nepůjde.)

Námítka: Toto vše jsou příliš obecné formulace. Souhlas. Tak je konkretizujme. Ale nehledejme ztracený klíček tam, kde není, jen proto, že tam, kde jsme ho ztratili, nesvítl světlo pouček.

6. Pokud uvažujeme o změně či přesněji vývoji vlastnických vztahů (v kontextu vývoje společenských vztahů), neměli bychom se spokojit s jednoduchou představou znárodnění (rozuměj přesněji postátnění, tedy delegování výkonu vlastnických funkcí na lidi dosazené vládnoucí mocí do státních funkcí), ale **o složitém procesu reálného zespolečenštění**. Jde přitom o to, aby byla **co nejvíce eliminována role pozičního investování**, které postátnění vlastnictví v současných podmínkách plně podřizuje globálně fungujícím strukturám pocházejícím z pozičního investování. **Marxova představa procesu reálného zespolečenštění vycházela z jeho pojetí společenské rovnosti**, kdy se od původní představy rovnosti jako "plně emancipace" (překonání všech diskriminací) dostává k pojetí založenému na:

- Dynamickém chápání rovnosti a vzájemnosti jako nezbytné podmínky: Jde o společnost v níže je **"svobodný rozvoj každého podmínkou rozvoje všech"**. Tj. jednak jde o to, aby člověk měl podmínky pro svobodný rozvoj své osobnosti, ale také o to, aby tento jeho svobodný rozvoj a uplatnění jeho schopností bylo přínosné pro ostatní.

- Ekonomicky efektivním pojetí rovnosti: Svobodný rozvoj schopností člověka = rozvoj jeho produktivních sil, který působí jako nejvýznamnější činitel ekonomického růstu a určuje podobu (kvalitu) ekonomického růstu.

Teprve na bázi tohoto pojetí rovnosti lze uvažovat o procesu reálného zespolečenštění, které je základem představy o vývoji vlastnických vztahů.

(Někdy je mně až smutno z toho, co poučkoví žongléři s Marxem udělali.)

Před nedávnem jsem si v souvislosti s rozbořením problematiky sociální práce (připravoval jsem článek na konferenci pořádanou Katolickou univerzitou v Ružomberku) uvědomil ještě jeden významný aspekt komplexního pojetí rovnosti: **Rovnost musí obsahovat i aktivní složku odstraňování nejruznějších postižení či znevýhodnění (včetně nejruznějších forem vyloučení, která byla vyvolána pozičním investováním a následnou společenskou segregací)**. Tj. nejde jen o rovnost příležitostí, ale i o aktivní podporu těch, kteří jsou postiženi či znevýhodněni. **Komplexní pojetí rovnosti** by tudíž mělo být:

- **Dynamické** v tom smyslu, že je orientováno na plné využití potenciálu člověka formou rozvoje, uchování a uplatnění jeho schopností.

- **Efektivní** (a to i ekonomicky) v tom smyslu, že uplatnění schopností člověka je nejdůležitějším zdrojem ekonomického růstu a faktorem ovlivňujícím kvalitu růstu.

- **Komplementární** v tom smyslu, že každý člověk (včetně těch, kteří jsou nějakým způsobem postiženi či znevýhodněni, případně se dostali do situace vyloučení) je něčím specifický, výjimečný a tím může být i přínosný pro každého druhého člověka.

A na tomto základě nyní uvažujme o tom, jak bude probíhat proces reálného zespolečenštění v oblasti výrobních vztahů.

Postátnění bez toho, aby vedlo k výše uvedenému typu rovnosti, totiž vždy a všude vedlo a povede ke zvýšení nerovnosti a postupně degeneruje v nerovnost přímo perverzní.

Shrnutí

Identifikování fenoménu pozičního investování umožňuje poněkud jiné vidění reality, než jaké nabízí **ortodoxní interpretace Marxe přetavená do pouček, které se proměnily ve stereotypy**. Pokusím se stručně ukázat hlavní rozdíly. V logice věci je **interpretace vycházející z metodologie Marxova přístupu a současné reality** textově širší, protože problematika, kterou nelze zjednodušovat, vyžaduje podrobnější výklad, než když se spokojíme s jednoduchými odpověďmi. Zkrátka **to, co není jednoduché nelze zjednodušovat**. Zde je vyjádření odlišností:

Ortodoxní interpretace Marxe přetavená do pouček, které se proměnily ve stereotypy	Interpretace vycházející z metodologie Marxova přístupu a současné reality
Postoj k Marxovi	
Marx vymyslel vše potřebné, jde jen o to prosadit jeho myšlenky do života.	Marx udělal velký krok v rozvoji lidského poznání, který se vyznačuje komplexností a řadou významných invencí. Sám si však uvědomoval některé nedostatky a nedotaženosti. Na Marxovo dílo je potřeba navázat a využít vklad dalších významných myslitelů tak, aby teorie umožnila pochopit, o co ve společnosti jde a co dělat.
Základní rozpor ve společnosti	
Základním rozporem zůstává rozpor práce a kapitálu, tj. rozpor mezi těmi, kteří nevlastní výrobní prostředky a musí se živit prací, a těmi, kteří si z titulu vlastnictví výrobních prostředků mohou výsledky jejich práce přivlastňovat.	Struktura rozporů kapitalistické společnosti v etapě jejího úpadku je složitá, protože původní rozpory vyvolaly další. Nejvýznamnější formy okrádání většiny menšinou jsou bezprostředně spojeny s pozičním investováním, které přerostlo v systém globálního moci a na této úrovni se propojilo se strukturami založenými na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad. Významným rozporem je rozpor mezi těmi, kteří se snaží získat konkurenční výhody investicemi do inovací, a těmi, kteří se snaží získat poziční výhody investováním do pozice (a udržováním setrvačné tendence zvyšování závislosti všech na koncentrované moci pocházející z prorostlice majetku a krytí lumpáren). Podstatný je i rozpor mezi snahou otevřít cestu dalšímu vývoji a cestou držet doslova za každou cenu dobyté pozice a z nich pocházející privilegia.
O jakou změnu jde	
Využít příhodné situace, zejména toho, až vypukne velká nespokojenost lidí se stavem věcí, a znárodnit majetek, vytvořit tak ekonomický základ spravedlivé společnosti, kdy nebude možné, aby někdo někoho vykořisťoval.	Jde o změnu srovnatelnou s průmyslovou revolucí (ale ještě výraznější), při které se rodí a stává dominantním nový sektor – odvětví produktivních služeb (služeb zaměřených na rozvoj, uchování a uplatnění schopností člověka). Tato změna se bude prosazovat po dlouhé historické období obsahujícím různé zvraty, bude probíhat diferencovaně v různých částech světa, podstatný příspěvek k ní může přinést i naše země ve spolupráci s námi blízkými státy, zejména s našimi sousedy.
Kdo bude subjektem změny (hegemonem a jeho spojenci)	

Lidé práce, ti, kteří jsou vykořisťováni a na které důsledky rozkládající se kapitalistické společnosti nejvíce dopadají. K nim se mohou přidat i někteří příslušníci z oblasti intelektuální práce, manažerské práce, část podnikatelů, na které dopadá mezinárodní diskriminace pocházející z nadnárodních korporací.	V současné době nelze nahlížet na vytváření subjektu změny prizmatem organizování jednotlivců, ale od počátku ji chápat jako proces vzniku, rozvoje a propojování tvůrčích komplementárních týmů, které budou ve své inovativní činnosti narážet na bariéry generované úpadkem současného systému, a to je bude motivovat ke vzájemnému propojování odborných i společenských aktivit.
Co je základem společenské rovnosti	
Rozhodující je vztah k výrobním prostředkům. Pokud dojde ke znárodnění, je vytvořen základ společenské rovnosti.	Samotné znárodnění (postátnění) nestačí, protože přetrvává nerovné postavení z hlediska realizace vlastnických funkcí, které má jednak tendenci přerůst v nárokování plnohodnotného vlastnictví (viz přeměna dílčích vlastnických funkcí v gigantické majetky oligarchů v Rusku, na Ukrajině i jinde), jednak je velmi zranitelné pozicím investováním. Skutečná rovnost je velmi komplexní – musí obsahovat dynamický prvek (jejím kritériem je vytvoření rovnosti příležitostí pro plný rozvoj každého jednotlivce – a to i s přihlédnutím k tomu, že je nutné eliminovat různá znevýhodnění, omezení či vyloučení), prvek vzájemnosti a komplementarity (rozvoj schopností každého jednotlivce musí být podmínkou rozvoje všech ostatních), prvek efektivnosti (rozvoj schopností člověka je nejvýznamnějším faktorem ekonomického růstu a určuje i kvalitu ekonomického růstu). Vytváření skutečné (komplexní) společenské rovnosti tak do značné míry splývá s procesem reálného zespolečenštění.
Vztah k teorii	
Je nutné shodnout se na tom hlavním – odstranit soukromé vlastnictví výrobních prostředků a tím i kapitalismus. Přílišné teoretizování škodí, protože vede ke ztrátě revolučního odhodlání.	Bez průběžného rozvíjení teorie žádné revoluční hnutí neuspěje, protože: a) s našťvaností lidí lze snadno manipulovat; b) bez jednotící teorie, tj. na bázi rozumu, nelze průběžně sjednocovat odlišné proudy, které v hnutí vznikají; c) nelze předvídat kroky protivníka a efektivně na ně reagovat; d) nelze správně identifikovat potenciální spojence a získat je jasně formulovanou představou toho, odkud kam jdeme; e) nelze připravit přechod od fáze eliminování toho, co se přežilo, k fázi budování nového, které je i ekonomicky efektivnější. Zkrátka bez perspektivní, realistické a přitažlivé vize to nejde.
Co dělat?	
Čekat na vhodnou příležitost.	Průběžně pěstovat perspektivní, realistickou a přitažlivou vizi, posilovat na tomto základě ideovou převahu, získávat spojence. Současně s tím v konkrétních podmínkách vytvářet tvůrčí mezigenerační týmy, které jsou základem inovačního potenciálu společnosti i potenciálním realizátorem nezbytných proměn společnosti.

Doufám, že čtenář bude tento materiál brát jako pracovní. Na složité otázky nejenže nelze dát jednoduché odpovědi, ale:

- Každá formulace odpovědi je jen cestou k odpovědi přesnější.
- Nejde o to formulovat problémy složitě, ale tam, kde to lze, najít vhodná zjednodušení.
- Nikdy nevidíme všechny otázky, na které je třeba odpovědět.
- Žádný text se nevyhne jednostrannostem a nepřesnostem.

V tomto smyslu uvítám připomínky, doplnění, alternativní pohledy apod.

